

LEKELENMEME HAKKI

Yüksek Lisans Tezi

Aydan ÜNAL

Eskişehir 2022

LEKELENMEME HAKKI

AYDAN ÜNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye ÖZENBAŞ BOYDAĞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aralık 2022

ÖZET

LEKELENMEME HAKKI

Aydan ÜNAL

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye ÖZENBAŞ BOYDAĞ

Bireylerin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükler olarak ifade edilen insan haklarının özünde insan onuru yer almaktadır. İnsan onuru, bireylerin saygın bir hayat sürmesini, şeref ve haysiyetlerinin korunmasını sağlamaktadır. Hiç şüphesiz onurlu bir hayat sürdürmek temel bir insan hakkıdır. Lekelenmeme hakkı da bireylerin onurlu bir hayat sürdürmesine hizmet etmekte, onların manevi varlığını ve toplum nezdindeki itibarlarını korumayı amaçlamaktadır.

Lekelenmeme hakkı ceza yargılamalarında ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim lekelenmeme hakkı suçsuzluk karinesinin bir uzantısı, onun genişletilmiş hali olarak da ifade edilebilmektedir. Bu çerçevede ceza yargılamalarında suçsuzluk karinesi ile bireylerin haklarında kesinleşmiş bir hüküm bulunmaksızın suçlu olarak muamele görmesi engellenirken lekelenmeme hakkı ile de onların toplum nezdinde suçlu olarak algılanmalarının önüne geçilmektedir. Böylece bireylerin şeref ve haysiyeti hem kişisel olarak hem de toplum önünde koruma altına alınmaktadır. Bu korumayı sağlamak adına ceza yargılamalarında birtakım özgürlükler kullanılırken lekelenmeme hakkının sınırına dikkat edilmesi, haklar arası dengenin gözetilmesi ve bireylerin toplum karşısında bir leke ile karalanmalarının önüne geçilmesi gerekmektedir

Anahtar Kelimeler: Lekelenmeme hakkı, Suçsuzluk karinesi, İnsan hakları, Şeref ve haysiyet, Ceza hukuku.

ABSTRACT

RIGHT NOT TO BE LABELLED AS CRIMINAL

Aydan ÜNAL

Department of Public Law

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, December 2022

Supervisor: Assistant Professor Nazmiye ÖZENBAŞ BOYDAĞ

Human dignity is at the core of human rights, expressed as the fundamental rights and freedoms that individuals are born with. Human dignity ensures that individuals lead a dignified life and that their honor and dignity are protected. Undoubtedly, leading a dignified life is a fundamental human right. The right not to be labeled as a criminal also serves individuals to lead a dignified life and aims to protect their spiritual existence and reputation in society.

The right not to be labeled as a criminal has a particular importance in criminal proceedings. The right not to be labelled as a criminal can also be expressed as an extension of the presumption of innocence, its extended version. In this framework, the presumption of innocence in criminal proceedings prevents individuals from being treated as criminals without a final judgment. In contrast, the right not to be labeled as criminals prevents them from being perceived as criminals in society. Thus, the honor and dignity of individuals are protected both personally and socially. To provide this protection, it is necessary to pay attention to the limit of the right not to be labeled as criminal while using freedoms in criminal proceedings, to observe the balance between rights and to prevent individuals from being slandered in front of society.

Keywords: Right not to be labelled as criminal, Presumption of innocence, Human rights, Honor and dignity, Criminal law

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde sağladığı katkıları, her daim yapıcı değerlendirmeleri ve yönlendirmeleri ile desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye Özenbaş Boydağ' a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu yaşıma gelmemde emekleri, destekleri ile varlıklarını her zaman yanımda hissedebildiğim pek kıymetli ailem; annem, babam, ablam ve kardeşim sizlere teşekkürüm derinden, en içimden ve sonsuz...

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

.....

(Öğrencinin Adı Soyadı)

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz	: Bakınız
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
HAGB	: Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması
IP	: İnternet Protokolü
İVVK	: İspanyol Veri Koruma Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
m.	: Madde
s.	: Sayfa
para.	: Paragraf
SYOK	: Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
URL	: Uniform Resource Loader
vb.	: Ve benzeri

İçindekiler

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
İçindekiler	vii
1. HAK KAVRAMI VE LEKELENMEME HAKKI	5
1.1. Hak Kavramı	5
1.2. İnsan Hakları Kavramı	10
1.2.1. İnsan haklarının özünü oluşturan insanlık onuru	14
1.2.2. İnsan haklarının sınıflandırılması ve insan hakları arasındaki yeri bakımından adil yargılanma hakkı	17
1.2.3. Kavram olarak adil yargılanma hakkı	23
1.2.4. Suçsuzluk karinesi	32
1.3. Lekelenmeme Hakkı	39
1.3.1. Lekelenmeme hakkının tanımı, kapsamı ve önemi	39
1.3.2. Adil yargılanma hakkı ve lekelenmeme hakkı ilişkisi	43
2. CEZA MUHALEMESİ KURUMLARININ LEKELENMEME HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	45
2.1. Soruşturmanın Gizliliği İlkesi	45
2.2. Etkin Soruşturma İlkesi	49
2.3. Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı (SYOK)	53
2.4. İddianamenin İadesi Kurumu	60
2.5. Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Meselesi	65
2.5. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumu (HAGB)	68
2.6. Suçun Sanık Tarafından İşlenmediğinin Sabit Olması Nedeniyle Beraat Kararı	75
2.7. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi	77
3. CEZA HUKUKU KURUMLARI VE LEKELENMEME HAKKI	83
3.1. Af Kurumu ve Lekelenmeme Hakkı Üzerindeki Etkisi	83

3.2. Lekelenmeme Hakkının İhlali Bakımından Soruşturmanın Gizliliğini İhlal Suçu.....	85
3.3. Basın Özgürlüğü Kapsamında Lekelenmeme Hakkı.....	89
3.3.1. Basın yoluyla adli haberlerin verilişi ve hukuka uygunluğu.....	94
3.3.2. Cevap ve düzeltme hakkı.....	99
3.3.3. 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkındaki Kanun Çerçevesinde Lekelenmeme Hakkını Koruyucu Düzenlemeler	105
3.3.3.1. İçeriğin yayından çıkarılması.....	107
3.3.3.2. Erişimin engellenmesi	109
3.3.4. Unutulma Hakkı.....	112
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ	

GİRİŞ

İnsanların doğum ile birlikte kazandıkları, vazgeçilmez, devredilmez nitelikteki insan hakları tüm dünyada benimsenen evrensel nitelikteki haklardır. Bireylerin insanca bir yaşam sürmesini sağlamayı amaçlayan insan hakları, pek çok disiplin ile ilişkili olup her alanda ayrı bir öneme sahiptir. İnsan haklarının önemi büyük olmakla birlikte kavram olarak uluslararası alanda kabul edilmesi ise ne yazık ki oldukça yenidir. Ancak insan hakları kavramının kabul edilmesiyle birlikte hukuki güvence altına alınması pek tabi ki insanlık alemi için olumlu bir adımdır.

İnsan hakları bireylerin yaşam hakkı, işkence görmeme hakkı, kölelik yasağı vb. gibi temelde sahip olmaları gereken hakları garanti altına almakla birlikte insanların onurlu bir hayat sürmesi, manevi varlıklarını geliştirmesi vb. gibi kişisel hakları da garanti altına almaktadır. Şüphesiz ki bireylerin manevi varlıklarını geliştirmeleri, şeref ve haysiyetli bir hayat sürdürmeleri de önemi yadsınamayacak temel bir ihtiyaçtır. Nitekim bu çerçevede insan haklarının temelini oluşturan kavram, insan onuru olarak kabul edilmiştir.

Lekelenmeme hakkı da bireylerin şeref ve haysiyetlerini korumayı amaç edinen, onurlu bir hayat sürdürmelerini, toplum karşısında karalanmalarını engelleyen, onların manevi yönden gelişmesini destekleyen temel bir insan hakkıdır. İnsanın şahsi varlığının korunması, manevi gelişiminin desteklenmesi, haysiyetli bir hayat sürdürmesi gibi kavramlar, insan hakları anlayışında gün geçtikçe önem kazanan bir alan olarak karşımıza çıktığından ele alınan bu çalışmada da lekelenmeme hakkı üzerinde durulmuştur. Ayrıca insan haklarının dinamikliği çerçevesinde nispeten yeni bir kavram olarak ele alınan lekelenmeme hakkının incelenmesi, çalışmayı ele almamızın ve bu konuda derinleşme isteğimizin bir parçasıdır.

Lekelenmeme hakkı diğer haklara nazaran daha yeni bir kavram olarak ele alındığından iç hukukumuzda doğrudan bir düzenleme içerisinde yer almamaktadır. Ancak temel bir hak olması sebebiyle gerek Anayasamız gerekse de yargılama sürecinde ihlalini önlemek amacıyla yasalarımızda koruyucu pek çok hüküm yer almaktadır.

Göstermiş olduğu gelişime binaen lekelenmeme hakkını koruyucu yeni düzenlemeler ihdas edildiği gibi yargı kararlarında da vurgulanarak ele alındığı görölmektedir.

Temel bir özgürlük olan lekelenmeme hakkının kullanılmasında da elbette diğer özgürlüklerde olduğu gibi bazı sınırlamalar mevcuttur. Diğer insanların özgürlüklerini engellemeyecek ölçüde ve dengede bir kullanım, lekelenmeme hakkı açısından elzemdir. Lekelenmeme hakkı, bireylerin kesinleşmiş bir yargı hükmü olmaksızın suçlu olarak muamele görmemelerini garanti altına alan suçsuzluk karinesi, en temel özgürlüklerden biri olan ifade ve basın özgürlüğü gibi pek çok hak ve özgürlükle ilişkilidir. Bu nedenle haklar arası dengenin gözetilmesi önem taşımaktadır.

Bu çerçevede ele alınan bu çalışmada lekelenmeme hakkı üç bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle ilk bölümde hak kavramı incelenmiş, öğretide yer alan farklı görüşler çerçevesinde hakkın ne olduğu ortaya konulmuştur. Hak kavramının ne ifade ettiğine ilişkin bu inceleme kamu hukuku çerçevesinde, bu kapsamdaki görüşler dahilinde yürütölmüştür. Sonrasında insan hakları kavramı tanımlanmış ve bu kavramın ortaya çıkışı, temel hukuki metinlerde yer alma süreci incelenerek insan haklarının özünü oluşturan insan onuru kavramı üzerinde durulmuştur. Bunun yanında insan haklarının sınıflandırılması ve bu sınıflandırma içerisinde adil yargılanma hakkının yerine değinilerek adil yargılanma hakkı ayrıca incelenmiştir. Lekelenmeme hakkının, adil yargılanma hakkının bir unsuru olan suçsuzluk karinesinin bir uzantısı olarak görölmesi adil yargılanma hakkının ayrıca ele alınması ihtiyacını doğurmuştur. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olan ve hem insan hakkı olarak hem de ceza yargılamalarında taşıdığı öneme binaen suçsuzluk karinesi üzerinde de ayrıca durulmuştur. Suçsuzluk karinesinden ise lekelenmeme hakkı kavramına ulaşılarak lekelenmeme hakkının tanımı, kapsamı ve önemine değinilmiştir. Son olarak lekelenmeme hakkının adil yargılanma hakkı ile olan ilişkisi zikredilerek bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde ise daha çok lekelenmeme hakkının yargılama sürecindeki seyrini incelemek adına ceza muhakemesi kurumları ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda muhakeme sürecinin önemli bir ayağını oluşturan soruşturma evresi soruşturmanın gizliliği ile etkin soruşturma ilkeleri ve soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararları çerçevesinde genel olarak ele alınmış, ardından ilgili kurumların lekelenmeme hakkı ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Sonrasında iddianamenin iadesi kurumu, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hukuka aykırı delillerin

değerlendirilmesi ve suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması gibi muhakeme açısından her biri ayrı öneme sahip olan kurumlar aynı şekilde lekelenmeme hakkı ile olan ilişkileri kapsamında ele alınmıştır. Son olarak muhakeme sürecindeki önemi ayrı olmakla birlikte esasen ceza hukukunun geneline hakim olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi lekelenmeme hakkı çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde genel olarak muhakeme işlemleri, bu süreçle ilgili kavramlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Suçsuzluk karinesi de muhakeme sürecine ilişkin temel bir ilke olmakla birlikte lekelenmeme hakkının suçsuzluk karinesinin bir yansıması, genişletilmiş hali olarak görülmesi, tanımının daha çok suçsuzluk karinesi kapsamında ele alınması vb. sebeplerle ilk bölümde tanımdan önce ele alınması uygun görülmüştür. Sistematiik olarak daha uygun bir çalışma hazırlamak adına bu yönde bir tercihte bulunulmuştur.

Son olarak üçüncü bölümde ise lekelenmeme hakkı genel ceza hukuku kurumları üzerinden ele alınmıştır. İlk olarak af kurumu ve bu kurumun lekelenmeme hakkı ile ilişkisine değinilmiş, ardından soruşturmanın gizliliği ilkesi çerçevesinde lekelenmeme hakkının ihlali bakımından soruşturmanın gizliliğini ihlal suçu incelenmiştir. Sonrasında ifade özgürlüğünün bir görünümü, özel bir şekli olarak ifade edilen basın özgürlüğü incelenmiş, bu özgürlüğün kullanımının bir sınırı olarak lekelenmeme hakkı üzerinde durulmuştur. Hiç şüphesiz medyanın bu denli yaygın olarak kullanıldığı günümüzde bireylerin şeref ve haysiyetlerinin korunması, toplumda suçlu olarak algılanmalarının önüne geçilmesinin yanında ifade özgürlüğünün, basının hür lüğünün sağlanması açısından ilgili düzenlemelerin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde adli haberlerin hukuka uygun olarak verilmesi, cevap ve düzeltme hakkı ele alınmış ve özel olarak internet ortamındaki yayınlar için 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun çerçevesinde inceleme yapılmıştır. Son olarak lekelenmeme hakkı ile yakın bir ilişki içerisinde bulunan ve özellikle internetin yaygın olarak kullanıldığı günümüzde sıkça gündeme gelen unutulma hakkı incelenerek çalışma sonlandırılmıştır.

Özet olarak kişilerin manevi varlığının korunmasını, şeref ve haysiyetli bir yaşam sürmesini sağlayan ve onların toplum nezdinde bir leke ile anılmalarının önüne geçen lekelenmeme hakkı bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Hak kavramından

başlayarak ele alınan incelemede, lekelenmeme hakkının ceza muhakemesi ve ceza hukuku kurumları ile ilişkisi üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm

1. HAK KAVRAMI VE LEKELENMEME HAKKI

1.1.Hak Kavramı

Hak kavramı birçok farklı disiplinde çeşitli anlamlarda kullanılan oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Bu sebeptendir ki kavrama ilişkin açık ve net bir tanımlama yapılamamaktadır.¹ Sözlük anlamı itibari ile hak kavramı “adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç; dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk; verilmiş emekten doğan manevi yetki, pay; emek karşılığı ücret; doğru, gerçek” anlamlarına gelmektedir.² Hukuki manada ise hak kavramının tanımı hususunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak tanımından bağımsız olarak hak, hukukun en temel kavramlarından birini teşkil etmektedir. Bu temel kuvvetli ve kaynak teşkil eden niteliktedir. Zira hukuk kelimesi hak kelimesinden meydana gelmiştir.³ Arapçada hukuk hak kelimesinin çoğul ifadesi olarak “haklar” anlamını taşımaktadır.⁴

Hak kavramı yalnızca özel hukuk veya bireylere mahsus olmayıp kamu hukuku, topluluklar, uluslar ve toplumlar için de geçerli bir kavramdır. Hak bireyin kişiliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kişiliğin özünü oluşturan hak kavramı muhtevasında yalnızca hayatın bireylere sunduğu olanakları değil ödevleri de barındırmaktadır.⁵ Hukuk düzeninin bir kimseye tanıdığı hak bir başkası için ödev veya hukuki yükümlülük doğurmaktadır. Bu nedenle hak kavramı ifade edilirken hukuk düzeninin hak sahibine tanıdığı bir yetki ve bu yetkinin kullanılması, talepte bulunulması ile ortaya çıkan hukuki bir yükümlülük veya ödevin varlığı da belirtilmektedir. Hak kavramını ahlaki nitelikli bir yetki olarak tanımlayan ilk hukuk düşünürleri Grotius ve Pufendorf, bu kapsamda kavramı özündeki yetki unsuruna dikkat çekerek açıklamıştır.⁶ Bununla birlikte hak kavramının ahlaki ve hukuki haklar olarak iki geniş kategoride ele alınabileceği ve ahlaki

¹H. Karakehya (2007a), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi (adil yargılanma hakkı bağlamında ceza muhakemesinde duruşma*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.4;

H. Karakehya (2008), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesi (adil yargılanma hakkı bağlamında) ceza muhakemesinde duruşma*, Ankara: Savaş Yayınevi, s.5.

²<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.03.2021)

³K. Gözler (2014a), *Hukuka giriş*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.393

⁴<https://pauclt.com/osmtr/index.php> (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

⁵M. E. Emini (2004), *Hak kavramı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, s.204

⁶A. Güriz (2019a), *Hukuk felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.120-121

hakların bireylerin doğuştan kazandığı, herhangi bir koşula bağlı olmayan doğal haklardan oluştuğu ifade edilmektedir. Bu anlayışta hukuki haklar ise ancak mevzuattaki hukuk kurallarınca tanınarak varlık kazanan haklar olarak tanımlanmaktadır.⁷

Tanımı ve kapsamı açık bir şekilde belirlenemeyen hak kavramı pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir ve bu doğrultuda birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler genel olarak iki görüş etrafında toplanmaktadır. Bunlardan ilki tabii hukuk öğretisi çerçevesinde hakkın kaynağını tabiata dayandıran doğal hukuk anlayışı; diğeri ise hakkın kaynağı olarak devleti gösteren pozitivist anlayıştır.⁸

Doğal hukuk anlayışına göre doğa durumunda hiç kimse bir başkasının egemenliği altında değildir, herkes hürdür. Ancak toplum üyeleri akdettikleri sosyal sözleşme ile birlikte hürriyetlerinden vazgeçmişler ve ahlaki bir yükümlülük kabulü ile hareket ederek egemen gücün emirlerine uygun davranmışlardır. Pozitivist anlayışa göre ise hak kavramı pozitif hukuk ile bağımlıdır ve ancak pozitif hukukun ortaya çıkması ile birlikte varlık kazanabilmektedir. Hakkın pozitif hukuktan önce var olduğunu belirten doğal hukuk anlayışında ise sosyal sözleşmeye dayanılmaktadır.⁹

Hak kavramının tanımı hususunda ortaya atılan teorilerden *irade teorisi* hakkı bir iradenin diğer bir irade üzerindeki üstünlüğü olarak tanımlamaktadır. Teorinin öncüsü Alman hukukçu Friedrich Carl von Savigny'e göre hak, hukuk düzenince bir kişiye tanınan irade kudretinden başka bir şey değildir. Teorinin en önemli temsilcisi ve Savigny'nin öğrencisi Windscheisd'e göre ise hak, bir kişinin iradesinin diğerinin iradesini etkilemesini ifade etmektedir.¹⁰ Alacaklının alacağını talep etme yönündeki iradesi borçlunun iradesini etkilemektedir ve borcun yerine getirilmesini sağlamada pozitif hukuk düzeni harekete geçmektedir.¹¹

Söz konusu teori iradenin kişilere hukuk düzeni tarafından değil tabiat tarafından verildiği gerekçesi ile eleştirilmektedir. Nitekim hak kavramı salt irade kudreti olarak ifade edildiğinde irade kudretinden yoksun bireylerin haklardan mahrumiyeti söz konusu olacaktır. Ancak irade gücüne sahip olmayan bireyler de hukuk düzenince korunan

---

⁷Y. F. Yücel (2010), *Hak ve menfaatler üzerine bir inceleme*, TBB Dergisi, 0 (91), s.338

⁸Karakehya (2008), **a.g.k.**, 6

⁹Güriz (2019a), **a.g.k.**, 121

¹⁰Gözler (2014a), **a.g.k.**, 394

¹¹Güriz (2019a), **a.g.k.**, 122

haklara sahip olabilmektedir.¹² Bu teoriye göre hak iradesini yönlendirme yeteneğine sahip olan ve olmayan bireyler arasında farklılık oluşturduğundan herkesi eşit olarak kapsamamakta, eşitlik ilkesi gereğince de farklılık ortaya çıkarmaktadır.¹³ Teoriye yöneltile eleştirilerde hakkın yalnızca irade üzerinden tanımlanması hem yetersiz hem de elverişsiz bir değerlendirme olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca irade sahibi olmayan kişilere hukuk düzenince hakların tanınması gerekçe gösterilerek temelde yer alan esas unsurun tabiat değil hukuk düzenleri olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴

Hak kavramını tanımlayan bir diğer teori ise *menfaat teorisidir*. Bu teoriye göre hak, hukukça korunan menfaat anlamına gelmektedir. Bu kapsamda hakkın özünü oluşturan menfaat kavramı yalnızca maddi menfaatleri değil manevi menfaatleri de içermektedir. Kişilerin malvarlığında meydana gelen eksilme neticesinde talep ettiği maddi tazminat ve kişisel menfaatlerine karşı yapılan tecavüzler karşısında talep ettiği manevi tazminat menfaat kavramının kapsamına örnek olarak gösterilebilir.¹⁵ Buradan hareketle hakkın konusunu oluşturan unsurlar para ile ölçülebilen maddi varlıklar ve hukuki özgürlükler olarak belirtilmektedir.¹⁶ Alman hukukçu Rudolf von Jhering tarafından savunulan bu teori irade gücüne sahip olmayan bireylerin de hak sahibi olabileceği hususunu açıklığa kavuşturmaktadır. Zira irade gücü bulunmayan akıl hastalarının da hukuk düzenince korunan menfaatleri bulunmaktadır.¹⁷ Kuram açıklanırken salt irade üzerinden yapılan açıklamalar eleştirilmekle birlikte bu iradeyi harekete geçiren ve dışsal bir unsur olarak değerlendirilen menfaat/ çıkar unsuruna vurgu yapıldığı görülmektedir.¹⁸

Yapılan tanımlamalarda menfaate vurgu yapıldığı görülmekle birlikte burada dikkat edilmesi gereken bir husus her menfaatin değil yalnızca hukuk düzeni tarafından koruma altına alınan menfaatlerin hak olarak kabul edilmesidir. Nitekim hukuka aykırı nitelik taşıyan menfaatler hukuk düzeni tarafından koruma altına alınmadığı için hak olarak kabul edilmemektedir. Aynı şekilde hukuka aykırı nitelik taşımamasına rağmen

---

¹²A. Güriz (2019b), *Hukuk başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 49-50

¹³G. Şişman, Ş. Sarsıkoğlu, N. B. Savrun (2022), *Hukuk başlangıcı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.155

¹⁴E. E. Atay (2021), *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Gazi Kitabevi, s.367-368

¹⁵Güriz (2019b), *a.g.k.*, 50

¹⁶Atay (2021), *a.g.k.*, 368

¹⁷Gözler (2014a), *a.g.k.*, 395

¹⁸Yücel (2010), *a.g.k.*, 350

hukuk düzenince koruma altına alınmayan menfaatler de hak kavramı dışında bırakılmıştır.¹⁹

Jhering' in savunucusu olduğu bu teori, hak olmaksızın koruma altına alınan menfaatler ve menfaatin ortadan kalktığı hallerde dahi hakkın devam ettiği durumlar bulunduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir.²⁰ Bu kapsamda bireylerin ekonomik veya ticari durumlarının korunmasına yönelik bir menfaatlerinin bulunduğu ancak bunları korumaya yönelik ve hukuk düzenince tanınmış bir hakkın her zaman mümkün olmayabileceği ifade edilmektedir.²¹ Bu doğrultuda bitkilere, toprağa vb. ilişkin olan, doğa unsurlarını içerisinde bulunduran hakların kapsam dışında bırakıldığı, ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmeksizin koruma altına alınmadığı ifade edilerek eleştiriler yöneltilmektedir.²²

Hak kavramının tanımı hususunda ileri sürülen ve ilk iki teorinin sentezi yapılarak ortaya konulan son teori ise *karma teoridir*. Bu teoride hak, insana verilen irade kudretinin tanınması ile koruma altına alınan menfaat olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla hak kavramının salt irade ya da menfaat unsuru ile açıklanamayacağı, her iki unsurun birbirini tamamlayıcı niteliği ile bir tanıma ulaşıldığı ifade edilmektedir.²³ Ünlü Alman hukukçusu Jellinek irade ve menfaat teorilerinden aldığı irade ve menfaat unsurlarını birleştirerek bu teoriyi savunmuştur.²⁴

Bu teori kapsamında menfaati temsil eden ve onu koruyan iradenin mutlaka menfaat sahibine ait olması gerekmemektedir, temsil edilerek korunan bu irade menfaat sahibinden bir başkasına da ait olabilir. Bir akıl hastasının menfaatinin vasisinin iradesi aracılığı ile korunması, bir tüzel kişinin menfaatinin temsilcisinin iradesi aracılığı ile korunması örnekleri bu hususu açıklamaktadır. Anılan nedenlerle söz konusu teorinin hakların korunması noktasında irade teorisine nazaran daha elverişli ve menfaat teorisine nazaran daha aktif ve dinamik bir koruma bir sağladığı belirtilmektedir.²⁵

Ancak bununla birlikte bazı hakların, kişisel çıkarların korunmasında bireylerin iradesinin önemli olmadığı, onların bir talebi olmaksızın da korunmanın sağlandığı

---

¹⁹Gözler (2014a), **a.g.k.**, 395

²⁰Güriz (2019b), **a.g.k.**, 50

²¹Atay (2021), **a.g.k.**, 368

²²Şişman, Sarsıkoğlu, Savrun (2022), **a.g.k.**, 155

²³Gözler (2014a), **a.g.k.**, 395

²⁴Atay (2021), **a.g.k.**, 368

²⁵Güriz (2019a), **a.g.k.**, 124-125; Şişman, Sarsıkoğlu, Savrun (2022), **a.g.k.**, 155-156

belirtilerek eleştirilerin yöneltildiği de görülmektedir. Özellikle kamu erkinin müdahalesinin söz konusu olduğu, toplumsal düzeni bozmaya yönelik terör vb. faaliyetlerde kolluğun müdahalesi ile hakların koruma altına alınmasında bireylerin irade veya talebinin aranmadığı belirtilmektedir.²⁶

Hak kavramını tanımlayan bu teorilerin yanında hak kavramının gerçekliği yansıtmadığını ileri süren ve bu nedenle kavramı reddeden teoriler de bulunmaktadır. Hak kavramını reddeden bu teorilerden biri *Duguit'in teorisidir*. Duguit'e göre hukuk alanında hala fizikötesi kavramlar yer almaktadır ve hak da bu kavramlardan biridir. Ancak günümüzde bilimin getirdiği gerçekçi bir yaklaşımın benimsenmesi yönündedir. Hukuk alanında gerçekliğe sahip olanlar ise yalnızca hukuk kurallarıdır. Hukuk kuralları ile kişilere ilişkin hukuki durumlar meydana gelir ve bu hukuki durumlar bazen kanundan kaynaklanır.²⁷ Kanundan doğan ve genel, sürekli bir niteliğe sahip olan durumlara objektif hukuki durumlar denilebilir. Seçmenlik durumu bu hususa örnek olarak gösterilebilir. Nitekim seçmenlik ile ilgili kanunun yürürlükte kaldığı müddetçe seçmenlik durumu da genel ve sürekli olarak devam edecek, bir başka deyişle seçmenlik durumu bir kez kullanılmakla tükenmeyecektir.²⁸ Bunun yanında sübjektif hukuki durumlar ise özel ve geçici nitelik arz etmektedir. Duguit ortaya attığı bu objektif ve sübjektif hukuki durumlar ayrımı ile çözüme kavuşturulamayacak bir hukuki sorunun kalmayacağına inanmaktadır.²⁹

Hak kavramını reddeden bir diğer teori ise Avusturyalı ünlü hukukçu *Hans Kelsen'in teorisidir*. Kelsen'e göre hukuk kuralları ile esasen hukuki yükümlülük ve ödevler belirtilmektedir. Hak ise hukukun kendisidir, hukuk kuralları var olduğu için hak vardır. Hukuk kurallarından kaynaklanan hak kavramı hukukun somutlaşmış halinden başka bir şey değildir.³⁰ Bu sebeple Kelsen' e göre farklı hukuk sistemlerinde bireylerin öngörülen şart, yükümlülük vb. hususları yerine getirmeleri hak sahibi olmaları için yeterlidir.³¹

---

²⁶Atay (2021), **a.g.k.**, 368

²⁷Güriz (2019b), **a.g.k.**, 51

²⁸Güriz (2019a), **a.g.k.**, 130

²⁹Güriz (2019a), **a.g.k.**, 131

³⁰Gözler (2014a), **a.g.k.**, 396

³¹S. R. Aydemir (2006), Hans Kelsen'in saf hukuk teorisi ve devlet anlayışı, Journal of Human Sciences, 1 (1), s.18

Kelsen' in hukuk teorisine göre yalnızca tabii hukuka ait tasarımlar değil psikolojik ve sosyolojik nitelikler de hukuk teorisinin dışında kalmalıdır.³² Nitekim ona göre hukuk, insanı fiziki ve psikolojik özellikleri ile bir bütün olarak ele almamaktadır. Hukuk yalnızca bireylerin belirli yükümlülüklerini ve yetkilerini düzenlemektedir, bu nedenle de her şeyden arınmış olarak değerlendirilmektedir.³³ Yalnızca hukuku tanımlayan ve bu tanımlamada hukuki olmayan her unsuru dışarıda bırakan bu teori saf hukuk teorisine dayanmaktadır. Saf olarak adlandırılan bu teori ile hukukun yabancı unsurlardan arındırılması amaçlanmaktadır.³⁴

Hak kavramının içeriğini net olarak ortaya koymak ve hukuk kavramını da açıklığa kavuşturulmak amacıyla hukuki belirlilik ve kanun önünde eşitliği sağlamak adına saf hukuk teorisine dayanmak ve bu kapsamda Kelsen' in yaklaşımından faydalanmak şüphesiz doğru olacaktır. Bu çerçevede hak kavramı da ahlaki ve ideolojik her türlü değerden arındırılarak yalnızca pozitif hukuk düzenlemeleri bağlamında ele alınmalıdır. Zira toplumsal yaşamı düzenleyen hukuki belirlilik ve kanun önünde eşitlik gibi bazı temel ilkelerin hayata geçirilebilmesi hakkın tek kaynağının pozitif düzenlemeler olduğu kabulüne bağlıdır.³⁵

1.2.İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavramı günümüzde ayrıcalıklı, özel bir değer ve öneme sahiptir. Bireylerin doğuştan sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri ifade eden bu kavram hukuk, siyaset, felsefe ve sosyal bilimler gibi birçok disiplinin temel çalışma alanı içerisinde yer almakta ve bu alanlardaki tartışmaların odağını oluşturmaktadır. Gerek kapsamı gerekse de sahip olduğu önem çerçevesinde insan haklarına gösterilen saygı ve sağlanan güvence mekanizmaları gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda her geçen gün gelişme göstermektedir. Bu nedenledir ki insan haklarına gösterilen saygı ülkelerin uygarlık düzeyini belirleyen bir etken haline gelmiştir.³⁶

İnsan hakları, insanın yalnızca insan olması hasebiyle sahip olduğu ve yapısı gereği devredilmez, vazgeçilmez, zamanaşımına uğramaz haklar olarak ifade edilmektedir. Bu haklar insan olma, insanlık temeline dayanmaktadır. Dolayısıyla insan hakları

---

³²Güriz (2019a), **a.g.k.**, 131

³³Aydemir (2006), **a.g.k.**, s.18

³⁴Karakehya (2008), **a.g.k.**, 8

³⁵Karakehya (2008), **a.g.k.**, 9

³⁶H. Kalabalık (2017), *İnsan hakları hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.25

kavramında doğal hukuk yaklaşımı hakimdir.³⁷ İnsanlar arasında herhangi bir ayrım yapmaksızın insan onuru ile bağdaşır nitelikte ve bütün insanlara hür ve eşit bireyler olarak muamele edilmesi anlamına gelen insan hakları kısaca insana insan gibi muamele edilmesini ifade etmektedir.³⁸

Doğal hukuk anlayışının hakim olduğu insan hakları insanın insan olmaktan kaynaklı değerli olduğu ve bu değer ondan başka hiçbir şey tarafından verilemeyeceği anlayışıyla temellendirilmektedir. Bu noktada insanın neden değerli olduğu sorusu ile insan haklarının kaynağı ortaya koyulmuştur. İlk olarak akıl sahibi bir varlık olarak tercihte bulunma özgürlüğüne sahip olan insanın haklara sahip olacağı belirtilmiştir. İkinci olarak insan haklarının kaynağının insanın doğasına dayandığı, insanın ahlaki doğası gereği onurlu bir hayat sürdürmek için haklara sahip olduğu ifade edilmiştir. Son olarak ise insana verilen değer ondan var oluşunun bir gereği olduğu, bu hakların insanın olmazsa olmaz ve vazgeçilmez yanını teşkil ettiği belirtilmektedir. İnsan haklarının kaynağı hususunda yapılan bu temellendirmeler ışığında insan haklarının insanın kişiliğine ve onuruna bağlı olarak her çeşit müdahaleye karşı korunmasını gerektiren ahlaki bir talep olduğunu söylemenin mümkün olduğu ifade edilmektedir.³⁹ Ancak insan haklarının yalnızca ahlaki temelde nitelendirilmesinin bütün insan haklarını açıklama noktasında yeterli olmadığı da belirtilmektedir. Nitekim insan haklarının özü itibarıyla devlet otoritesine karşı çıkarak büyük mücadeleler sonrasında koruma altına alınması göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle insan haklarını geçirmiş olduğu tarihsel sürecin de gösterdiği üzere hem ahlaki hem de siyasi nitelikte haklar olarak belirtmenin daha isabetli olacağı ifade edilmektedir.⁴⁰

İnsan hakları kavramının terim olarak kullanımı insan hakları için verilen mücadelenin tarihi karşısında oldukça yenidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri sonrasında “insan hakları” kavramının kullanımı yaygınlaşarak gelişme göstermiştir. 1948 BM Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin kabulü ve 1950 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin onaylanması gibi bu alanda yapılan pek çok çalışma ile insan hakları evrensel bir kimlik kazanmıştır.⁴¹ İnsan Hakları Evrensel

---

³⁷V. Coşkun (2014), *İnsan hakları*, Ankara: Liberte Yayınları, s.20

³⁸Coşkun (2014), **a.g.k.**, 21

³⁹Coşkun (2014), **a.g.k.**, 20-23

⁴⁰İ. Doğan (2015), *İnsan hakları hukuku*, Ankara: Astana Yayınları, s.50-51

⁴¹Kalabalık (2017), **a.g.k.**, 28

Bildirgesi, hangi toplumda hangi ülkede yaşarsa yaşasın bütün insanların bildirgede yer alan haklardan yararlanacağını güvence altına almaktadır; aynı zamanda yaşam hakkı, kölelik yasağı, din ve vicdan özgürlüğü, özel hayatın dokunulmazlığı gibi bireyi şahsi olarak koruma altına alan birçok hak ve özgürlüğü düzenleyerek insanlık tarihi açısından dönüm noktası teşkil etmektedir.⁴²

İnsan hakları kavramı yerine zaman zaman kamu özgürlükleri ve temel hak ve hürriyetler terimleri de kullanılmıştır. Ancak insan hakları kavramının yürürlükteki hukuk tarafından teminat altına alınmış özgürlükleri ifade eden kamu özgürlükleri kavramından ve anayasal sistem tarafından teminat altına alınmış hakları ifade eden temel hak ve hürriyetler kavramından daha geniş bir manaya ve muhteviyata sahip olduğu açıktır.⁴³ Kaldı ki insanın sırf insan olmasından kaynaklı olarak sahip olması gereken, birincil nitelikte ön plana çıkan ve vazgeçilmez nitelik taşıyan insan haklarının ancak bir kısmı, temel hak ve özgürlükler olarak ifade edilmektedir. Bu haklar şahsa özgü olmasına rağmen ancak yasalarla tanınmış sınırlar çerçevesinde kullanılabilir. ⁴⁴ Ayrıca insan hakları teriminin doğal hukuk anlayışının katkıları ile gelişim göstermesi dikkate alındığında bu alanda kullanılan en kapsamlı terim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴⁵

Esasen haklar sözleşme, örf-adet, pozitif hukuk gibi farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. İnsan hakları da niteliği gereği birer haktır ancak bu tür haklardan farklı olarak bazı özelliklere sahiptir.⁴⁶ Bu kapsamda insan hakları arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi kurulması mümkün değildir, bu haklar önemli-önemsiz ayrımına tabi tutulmamalıdır. Asıl olan bütün insan haklarının eşit önem ve değerde görülmesidir. Bu yaklaşım öğretide “*bütünsellik ilkesi*” olarak adlandırılmakta ve insan haklarının bir kısmının korunurken diğer bir kısmının göz ardı edilemeyeceğini belirtmektedir. Ancak bu görüş işkence yasağı ve ücretli izin hakkı gibi iki hakkın aynı ağırlıkta görülmesinin anlamsız olması noktasında eleştiriye açıktır. Nitekim bu doğrultuda uygulamada yaşam

---

⁴²A. K. Çüçen (2003), İnsan hakları düşüncesinin gelişimi, Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2, s.32

⁴³Doğan (2015), **a.g.k.**, 44-50

⁴⁴Çüçen (2003), **a.g.k.**, 29

⁴⁵Karakehya (2008), **a.g.k.**, 11-12

⁴⁶Kalabalık (2017), **a.g.k.**, 35-36

hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, işkence yasağı gibi haklar çekirdek haklar olarak nitelendirilmekte bu haklara ayrı bir önem verildiği görülmektedir.⁴⁷

İnsan hakları toplumsal gelişmeler ekseninde değişim ve gelişim gösteren haklar olduğundan dolayı daima yeni hak kategorileri ortaya çıkmaktadır. Bu haklara barış içinde yaşama hakkı, çevre hakkı, su hakkı vb. gibi dayanışma hakları örnek gösterilebilir. Bu doğrultuda insan haklarının daima gelişim gösteren dinamik bir disiplin olduğu açıktır. Bunun yanında devletlerin insan haklarına saygıyı siyasi çıkarları doğrultusunda kullanması kabul edilmemektedir ve bu nedenle insan hakları hukukunda mütakabiliyet ilkesi aranmamaktadır.⁴⁸

Bunlardan başka insan hakları dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın bütün insanlık alemine uygulanan haklar olarak evrensel niteliktedir. Bu nedenledir ki insan haklarına yer ve zaman fark etmeksizin her şart ve koşulda saygı gösterilmeli, her durumda insana ait bu değerler korunmalıdır.⁴⁹ Bu doğrultuda insan hakları olanı değil olması gerekeni ifade eden ve ulaşılması hedeflenen bir idealdir. İnsanın kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak doğuştan kazanılan insan hakları hukukun tanımına bağlı değildir. Vazgeçilmez, devredilmez olan bu haklar devletin temel görevi gereği koruma altına alınmıştır. Bireyleri devlet karşısında korumayı amaçlayan insan hakları devlete karşı ileri sürülebilen haklar niteliğindedir.⁵⁰

Bu özelliklerin yanı sıra insanı merkeze alan ve demokrasinin de unsurlarını oluşturan eşitlik, çoğulculuk, özgürlük gibi kavramlar insan hakları açısından da önem taşıyan ve insan hakları kavramına değer katan kavramlardır. Zira söz konusu kavramlar insanı merkeze alan bir temele dayanmaktadır. İnsanın ahlaki yapısı gereği kıymetli ve onurlu olmasından dolayı doğuştan sahip olunan bu hakların korunması, geliştirilmesi ve güvence altına alınması gerekmektedir.⁵¹

İnsan haklarının içeriği ve nelerden oluştuğu hususunda ise üzerinde mutabık kalınmış bir insan hakları listesinden bahsetmek mümkün değildir. Zira evrensel nitelikteki insan haklarının neler olduğu zamana ve toplumlara göre farklılık

---

⁴⁷Doğan (2015), **a.g.k.**, 53

⁴⁸Doğan (2015), **a.g.k.**, 54

⁴⁹F. Gül (2013), *Bir değer olarak insan hakları ve insan hakları bilincinin gelişiminde demokrasinin rolü*, Muhafazakar Düşünce, 9 (36), s.68

⁵⁰Kalabalık (2017), **a.g.k.**, 36-50

⁵¹Gül (2013), **a.g.k.**, 74

göstermektedir. Fransız devrimi döneminde yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile ortaya koyulan haklardan başlayarak zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ile günümüz insan hakları kavramına ulaşılmıştır. İnsan hakları da toplumların geçirdiği bu değişime paralel bir hareketlilik göstermektedir.⁵²

Bütün bunlardan hareketle insan haklarının, onurlu bir hayat sürdürmek için bütün insanlık aleminin doğuştan sahip olduğu haklar olarak ifade edilebilmesi mümkündür. Ancak tarih boyunca ortaya koyulan pozitif hukuk metinlerinde bir insan hakkı tanımı yapmaktan kaçınıldığı da görülmektedir. Çünkü yapılan her tanım aslında beraberinde bir sınırlamayı da barındırmaktadır. Anayasa metinleri ile dahi insan hakları güvence altına alınsa da kavram tanımlanarak sınırlandırılmamıştır. Bu noktada çıkış yolu olarak ise insan hakları kavramının özünü oluşturan insan onuru kavramı kullanılmıştır. İnsan onuru tek başına soyut bir kavram olduğundan buna dayalı olarak yapılan insan hakları tanımı da ne şekilde yapılırsa yapılsın herhangi bir sınır oluşturmamaktadır.⁵³

1.2.1. İnsan haklarının özünü oluşturan insanlık onuru

Onur kavramına tarihi süreç içerisinde çeşitli anlamlar yüklenmiş olmakla birlikte bugün kelime anlamı itibariyle onur, “*insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis ve başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar*” anlamlarına gelmektedir.⁵⁴ Tanımlarda da görüldüğü üzere onur kavramı iki farklı anlamda kullanılmaktadır ve onurun insanın varoluşunun gereği olarak yalnızca kendisinden kaynaklanması hususu her iki tanımdaki ortak noktayı oluşturmaktadır. İnsan onuru kavramı insan hakları ile de yakından ilgili ve bağlantılı bir kavramdır; ancak aynı anlama gelmemektedir.⁵⁵ Her iki kavram arasındaki bağlantı insan haklarının kaynağı hususundaki tartışmalarda insan onuru kavramının öne çıkmasıdır. Ancak insan onuru kavramı içeriğini ortaya koymanın pek de kolay olmadığı soyut bir kavramdır. Bununla birlikte tek başına insan onuru bir insan hakkı değildir, yalnızca insan haklarının dayanağını ve temelini oluşturmaktadır. Bu bakımdan insan haklarının aynı zamanda

---

⁵²Karakehya (2008), **a.g.k.**, 11

⁵³E. Ertürk (2020), *Türk hukukunda lekelenmeme hakkı*, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.13-14

⁵⁴<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

⁵⁵Ertürk (2020), **a.g.k.**, 5

insan onurunu ifade ettiğini ve insan onurunun insan haklarının ideale, olması gerekene ulaşmada yol gösterici nitelik taşıdığını söylemek mümkündür.⁵⁶

İnsan onuru kavramının yerine “*insani öz, insani değer*” kavramlarının da kullanıldığı, ancak bu kavramların her ne kadar birbirlerine çok yakın anlamda olsalar da aynı manayı taşımadıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte kavramlardaki ortak nokta, insan olmanın gereği olarak sahip olunan ve saygı duyulan değerın kısaca insan onurunun bütün insanların eşit olarak sahip olduğu, evrensel bir değer olmasıdır.⁵⁷

İnsan onurunun içeriğini belirleme hususundaki zorluk sadece kavramın soyut olmasından değil aynı zamanda gelecekteki zarar görme tehlikelerine karşı kavramı koruma düşüncesinden de kaynaklanmaktadır. İnsan onuru kavramının sınırlarının kesin olarak çizilerek kapsamının belirlenmesi halinde ileride din, felsefe ve ideoloji hizmetlerinde kötüye kullanılabileceği ihtimali söz konusu olabilecektir. Bu nedenle bir tanım yapmaktan ziyade insan onurunun temelinde yatan düşünce ortaya koyularak anlamının belirlenmesi gerekmektedir.⁵⁸

Anayasa Mahkemesi de insan onuruna ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Mahkemeye göre insan onuru insanın hangi durum içerisinde ve ne şartlar altında olursa olsun sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu değerın tanınması ve sayılmasıdır.⁵⁹ Bütün bu hususlar dikkate alındığında insan onurunun kişiler arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin herkes için eşit olarak var olduğu ve bizatihi insanın kendisinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.⁶⁰

İnsan onurunu sağlamak adına çok eski zamanlardan bu yana insan hakları mücadelesi verilmektedir. Bu mücadelelerin tarihi eskiye dayanmakla birlikte insan onuru ve insan haklarının yasal düzenlemeler ile güvence altına alınması ise oldukça yakın zamanlara rastlamaktadır.⁶¹ Bu düzenlemelerden bahsetmeden evvel belirtmek

---

⁵⁶Doğan (2015), **a.g.k.**, 63

⁵⁷O. Uygun (2011), Çağımızın insan onuruna yönelttiği tehditler karşısında insan haklarının önemi, Hukuk Felsefesini Yeniden Düşünmek: Hukuk Teorileri, İnsan Hakları ve Anayasalar. Maltepe Üniversitesi, s.68

⁵⁸R. Gülsün (2015), *İnsan onuru ve lekelenmeme hakkı (Human dignity and right not to be labelled as criminal)*, International Journal of Legal Progress, 1 (2), s.22

⁵⁹*Kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı, insan onurunun korunmasını sağlamaktadır. İnsan onuru kavramı, insanın ne durumda, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun sırf insan oluşunun kazandırdığı değerın tanınmasını anlatır.* bkz. AYM E. 2012/17, K.2012/102 ve 05.07.2012 tarihli kararı <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/102?KelimeAra%5B%5D=insan%20onuru%20kavram%C4%B1> (Erişim Tarihi: 27.03.2021)

⁶⁰Gülsün (2015), **a.g.k.**, 23

⁶¹Kalabalık (2017), **a.g.k.**, 27

gerekir ki insan onurunun temelinde yatan düşünce insancılık (hümanizm) düşüncesidir. Bu düşünceyi esas alarak ortaya çıkan hümanist felsefe Ortaçağ skolastik düşüncesine karşı geliştirilerek Fransız Devriminin yapılmasında ve hukuk felsefesinde etkili olmuştur. Bu süreç içerisinde çeşitli ülkelerin mevzuatında yer eden hümanist felsefe insanı temel almakta ve insanın sırf insan olması nedeniyle değerli olduğunu, doğuştan insan onuruna sahip olduğunu belirtmektedir. İnsana saygıyı esas alan bu yaklaşımla gelişen insan onuru kavramı aynı zamanda hukuki bir terimdir ve ilk olarak tabi hukuk öğretisi tarafından ileri sürülmüştür.⁶² Günümüzde insan onuru pek çok ulusal ve uluslararası belgelerde koruma altına alınmıştır. İnsan onuru kavramını açıkça kabul ederek yer veren uluslararası antlaşmalara 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM sözleşmesi ve AB Temel Haklar sözleşmeleri örnek gösterilebilir. İnsan haklarının ve onurunun evrensel düzeyde korunması hususunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi oldukça büyük bir öneme sahiptir ve kendisinden sonra yapılan, bağlayıcı nitelik taşıyan birçok belge için referans niteliği taşımaktadır. Bildirge'nin giriş kısmında “*insanlık ailesinin doğal yapısındaki insanlık onuru*” ifadesi ve devamı maddelerinde yer alan bütün insanların onur ve haklar açısından eşit olduğu vurgusu ile insan onuru kavramının açıkça ele alındığı görülmektedir.⁶³

İç hukukumuzda ise anayasa ile tanınan ve koruma altına alınan insan onuru 1982 Anayasası'nın 17. maddesinde “*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*” şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁴ Bunun dışında Anayasamızın başlangıç kısmında “*her Türk vatandaşının bu anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu...*” vurgulanmaktadır. Yine kanun önünde eşitlik ve temel haklar vb. gibi pek çok madde insan onuru ile ilgili olup insan onurunu pekiştiren düzenlemeler içermektedir. Anayasamızda da belirtildiği üzere insan onuru doğuştan sahip olunan bir değer olup sonradan kazanılan herhangi bir özelliğe indirgenmesi ve

---

⁶²A. S. Çakar (2013), *Hukuki bir kavram olarak insan onuru*, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, Antalya: Umut Vakfı Araştırma Merkezi, s.7

⁶³Ertürk (2020), **a.g.k.**, 18

⁶⁴M. Gökpınar (2015), *Bir kavram olarak insan hakları ve çeşitli açılardan sınıflandırılması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 120, s.28-30

bağlı kılınması söz konusu değildir.⁶⁵ İnsan onurunun korunması anayasa ile devlete yüklenmiş bir edimdir ve insan onuru kavramı hukuk devletinin bir gereğidir.⁶⁶

Bütün bunlardan hareketle insan onurunun felsefi, ahlaki ve dini boyutları ile hukukun da ötesine uzandığı; günümüz insan hakları anlayışında insan onurunu koruma ve maddi ve manevi varlığını geliştirme anlayışının hakim olduğu söylenebilir.⁶⁷

İnsanın salt insan olması dolayısıyla sahip olduğu değeri ve saygıyı ifade eden insan onuru insan haklarının korunması düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Sahip olunan bu değerler her insanın kendine özgü olmakla beraber vazgeçilemez ve devredilemez niteliktedir.⁶⁸ İnsan haklarının korunması düşüncesinden ortaya çıkan insan onuru kavramı, uluslararası literatürde insan haklarını koruma altına alan pek çok belgenin dayanak noktasını oluşturmaktadır.⁶⁹ İnsan onuru insanın özüne ait bir kavram olarak dokunulmaz ve mutlakdır. İnsan onuruna dokunulması ve engellenmesinin mümkün olmaması noktasında devletlerin ve bireylerin insan onurunu zedeleyici davranışlardan kaçınma yükümlülükleri bulunmaktadır.⁷⁰

Sonuç olarak insan onuru kavramı temel yaşam koşullarına sahip olmanın yanı sıra şeref, haysiyet, itibar gibi manevi varlıkların da geliştirilmesini hedefleyen ve bütün insan haklarına anlam kazandıran, insan haklarının temelini oluşturan bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹ Ayrıca vurgulanması gerekir ki insan onuru, ahlaki bir kavram olarak şeref ve haysiyetten farklılaşan, sosyal bir kavram olarak karşımıza çıkmakta; toplumsal bağlamda insanlık alemi içerisinde salt insan olmanın verdiği değerliliği ifade etmektedir.⁷²

1.2.2. İnsan haklarının sınıflandırılması ve insan hakları arasındaki yeri bakımından adil yargılanma hakkı

İnsan hakları kavramı olarak ele alınmasından günümüze kadar geçen süreçte inceleme ve anlama kolaylığı sağlanması adına çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur.

---

⁶⁵Gülsün (2015), **a.g.k.**, 25

⁶⁶Gülsün (2015), **a.g.k.**, 25

⁶⁷Doğan (2015), **a.g.k.**, 47

⁶⁸Ertürk (2020), **a.g.k.**, 10

⁶⁹E. Çelik (2019), *İnsan hakları hukukunda insan onurunun yeri ve rolü*, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (2), s.285-286

⁷⁰Ertürk (2020), **a.g.k.**, 11

⁷¹Doğan (2015), **a.g.k.**, 48

⁷²Çelik (2019), **a.g.k.**, 285-286

Öğrenmeyi kolay kılma amacıyla yapılan bu sınıflandırmalar insan haklarının bütünselliği ya da bölünmezliği ilkesini zedeleyici nitelik taşımamaktadır.⁷³ Aksine ayrı kategorilerde bulunan haklardan birinin eksikliği diğerini de olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu nedenle her bir insan hakkı hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak insanın özünü oluşturmaktadır. Bu yönüyle insanın gereksinimlerini karşılama noktasında insan hakları özel bir önem ve kıymete sahiptir.⁷⁴

İnsan haklarının tasnifi hususunda sıklıkla karşılaşılan temel iki sınıflandırma Jellinek ve Vasak’a aittir. George Jellinek sınıflandırmasında insan haklarını aktif statü hakları, pozitif statü hakları ve negatif statü hakları olarak üç temel kategoride toplamıştır. Jellinek bu sınıflandırmasında bireyin devlet karşısındaki konumunu ve devletten beklentilerini temele almıştır.⁷⁵ Jellinek’e ait bu sınıflandırma öğretide klasik insan hakları ayrımı olarak kabul edilmektedir. Devletin bu hakları gerçekleştirmesine yönelik tutumunu ele alan bu sınıflandırma esasen insan haklarının doğasına veya özüne ilişkin bir tasnif olmayıp biçimsel bir sınıflandırma niteliği taşımaktadır.⁷⁶

Negatif statü hakları devletin müdahale etmeme, karışmama şeklinde bir edim göstererek yerine getirebileceği hakları ifade etmektedir. Bireylerin negatif statü hakları kategorisinde yer alan haklardan yararlanabilmeleri için devletin herhangi bir aktif müdahalede bulunması gerekmez.⁷⁷ Aksine bu tür haklar bireyin kendisi tarafından gerçekleştirilen veyahut kendiliğinden gerçekleşen haklardır. Söz konusu haklar karşısında devletin tek edimi müdahale etmeme, bu hakları ihlal etmekten kaçınma yükümlülüğüdür.⁷⁸ Bu haklara örnek olarak konut dokunulmazlığı, din ve vicdan hürriyeti, düşünce hürriyeti, kişi güvenliği, mülkiyet hakkı gösterilebilir. Bu haklar bireyin devlet tarafından dokunulamayacak özel alanını oluşturmakta ve bireyi devlete ve topluma karşı korumaktadır. Bu haklara “*kişisel haklar*” da denilmektedir.⁷⁹

Pozitif statü hakları ise negatif statü haklarının aksine devletin aktif müdahalesi ile gerçekleşen haklardır. Çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı,

---

⁷³Doğan (2015), **a.g.k.**, 54

⁷⁴Karakehya (2008), **a.g.k.**, 14

⁷⁵Doğan (2015), **a.g.k.**, 55

⁷⁶B. Algan (2006), *Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.34

⁷⁷Algan (2006), **a.g.k.**, 34

⁷⁸Gökpinar (2015), **a.g.k.**, 44

⁷⁹K. Gözler (2014b), *Anayasa hukukunun genel esasları*, Bursa: Ekin Basım Dağıtım, s.411

konut hakkı gibi ekonomik ve sosyal nitelikteki pek çok hak bu kategoride yer almakta ve ancak devletin olumlu müdahalesi ve eylemleri ile kullanılabilir. ⁸⁰ Bu yönü ile pozitif statü hakları sosyal hayatta devletin birtakım yükümlülükler üstlendiği ve sosyal devlet anlayışının sonucu olarak ortaya çıkan haklardır. Bu nedenle bu tür haklara “sosyal haklar” da denilmektedir. ⁸¹

Nitekim söz konusu kategoride yer alan haklar 1982 Anayasası’nda da “*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*” başlıklı bölümde düzenlenmiştir. Bu tür haklar bireye devletten herhangi bir şey isteme hakkı tanıdığı için “*isteme hakları*” olarak da anılmaktadır. Fransa’da ise söz konusu haklar devletin sunduğu hizmet ve edim dikkate alınarak “*hizmet hakları*” olarak ifade edilmektedir. ⁸²

Klasik sınıflandırma içerisindeki son grup aktif statü haklarıdır. Aktif statü hakları bireyin siyasal yaşama, yönetime, devlet işlerine katılmasını sağlayan haklardır ve kısaca “*katılma hakları*” olarak ifade edilmektedir. ⁸³ Seçme ve seçilme hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, dilekçe hakkı, siyasi parti kurma ve siyasi faaliyette bulunma hakkı aktif statü hakları içerisinde yer almaktadır. Bireylerin toplumda söz sahibi olmasında ve yönetime katılmasında rol oynayan bu haklar “*siyasi haklar*” olarak da anılmaktadır. ⁸⁴

Aktif statü haklarında devletin yüklenmiş olduğu edim hakkın niteliğine göre farklılık gösterebilmekte ve kimi zaman negatif kimi zaman da pozitif niteliğe bürünebilmektedir. Örneğin bireylerin seçme ve seçilme hakkını kullanabilmesi adına devlet bir yandan serbest ve özgür seçim ortamını sağlamak için kişilerin aday olmalarını, propaganda yapmalarını engellemekten kaçınma şeklinde negatif bir yükümlülük altındadır. Diğer yandan ise siyasi partilere hakça ve yeterli düzeyde mali yardımda bulunmak, adil bir seçim ortamını sağlamak için gerekli önlemleri almak gibi pozitif yükümlülükler de taşımaktadır. ⁸⁵

Jellinek tarafından devletin hakları gerçekleştirmeye yönelik tutumunu temele alarak yapılan bu tasnif eleştirilmektedir. Söz konusu eleştirilere göre devletin hakları gerçekleştirme konusunda yüklenmiş olduğu edimin nitelikleri arasında kesin sınırlar

---

⁸⁰ Algan (2006), **a.g.k.**, 34-35

⁸¹ Gözler (2014b), **a.g.k.**, 411-412

⁸² Gökpınar (2015), **a.g.k.**, 46

⁸³ Algan (2006), **a.g.k.**, 35

⁸⁴ Gözler (2014b), **a.g.k.**, 412

⁸⁵ Gökpınar (2015), **a.g.k.**, 50

çizmek mümkün değildir. Örneğin adil yargılanma hakkı devletin yargılama sürecine müdahale etmemesi edimini yüklediği negatif statü hakları içerisinde yer almaktadır. Ancak devletin bu hakkın gerçekleşmesini sağlama adına üstlenmesi gereken pek çok pozitif yükümlülük de bulunmaktadır. Zira bağımsız ve tarafsız mahkemelerin oluşturulması, adalete erişim bakımından maddi durumu bulunmayanlar için adli yardım imkanlarının sağlanması, ceza-infaz sistemlerinin oluşturulması gibi olumlu edimler yerine getirilmeksizin adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi de mümkün olmayacaktır.⁸⁶

Bu tasnife yöneltlen bir diğer eleştiri ise insan haklarının dinamikliği, gelişimi doğrultusunda yeni ortaya çıkan bazı hakların söz konusu kategorilere dahil edilmekte zorlanması hususudur. Halkların hakları olarak bilinen ve üçüncü kuşak haklar olarak ifade edilen hakların klasik insan hakları ayrımında belirsiz bir konumda olduğu ve yerinin belirlenmesinin oldukça zor olduğu ifade edilmektedir.⁸⁷

Bütün bunlardan hareketle insan haklarını sınıflandırma adına yapılan bu tasnifin aslında insan haklarını anlama ve öğrenme kolaylığı sağlama adına yapılmış bir tasnif olduğunu, sonradan ortaya çıkan hakları içermemesinin beklenebilir olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan haklarının sınıflandırılması adına yapılan bir diğer ayrım Karel Vasak'a aittir. Vasak sınıflandırmasını hakların ortaya çıkmış olduğu tarihsel dönemlere göre yapmıştır. Bu tasnife göre insan hakları; birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak haklar olmak üzere üç kategoride incelenmektedir. Tarihsel sürecin ön plana çıkmasının yanı sıra birey ile devlet arasında yer alan ilişki de bu sınıflandırmada önemli rol oynamıştır.⁸⁸ Bu sınıflandırmada esasen insan haklarının dinamik ve gelişime açık yapısı dikkate alınmıştır. Zira gelecekte ortaya çıkarak tanınacak olan bir insan hakkının yeni bir kuşak olarak incelenmesi de mümkündür. Böylece değişen koşullara ve zamana göre ortaya çıkacak olan insan haklarının yeni kuşakları da beraberinde getirmesi beklenmektedir.⁸⁹

---

⁸⁶Algan (2006), **a.g.k.**, 35-36

⁸⁷Algan (2006), **a.g.k.**, 36-37

⁸⁸A. Turhan (2013), *İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (2), s.359

⁸⁹Algan (2006), **a.g.k.**, 46-48

Ayrıca insan hakları kuşaklarının birbirleri ile ilişki içerisinde olduğu ve birbirlerine bağlı olarak yükseldikleri belirtilmiştir. Buna göre birinci kuşak haklar ikinci kuşağı, ikinci kuşak haklar ise üçüncü kuşağı doğurmuştur.⁹⁰

Birinci kuşak haklar, tarihsel süreç içerisinde ilk ortaya çıkan haklardır ve kişi güvenliği, düşünce hürriyeti, konut dokunulmazlığı gibi kişi hakları ile seçme ve seçilme, siyasi faaliyette bulunma gibi siyasal haklardan meydana gelmektedir.⁹¹ Başka bir anlatımla birinci kuşak haklar aslında Fransız İhtilali ile birlikte klasik haklar olarak kabul gören medeni ve siyasi hakları ifade etmektedir.⁹²

Bu kuşakta yer alan haklar Jellinek’ in sınıflandırmasına göre negatif ve aktif statü haklarından oluşmaktadır. Bireyi temele alan ve ön plana çıkaran bu kuşak haklar negatif statü haklarını içermesi sebebiyle bireylere devlet dahil kimsenin karışamayacağı ve bağımsız olarak eylemlerde bulabileceği bir ortam sağlamaktadır. Bunun yanında içerdiği aktif statü hakları dikkate alındığında da devlete sağlıklı bir seçim ortamının ve siyasal yaşamın sunulması adına önemli yükümlülüklerin düştüğü bir kategoriye ifade etmektedir.⁹³

İkinci kuşak haklar daha çok birinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkmıştır; ancak büyük ölçüde uygulamaya geçmesi ikinci dünya savaşı sonrasına rastlamaktadır.⁹⁴ Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı işçi sınıfı ise bu kuşakta yer alan hakların güvence altına alınmasında temel etken olmuştur.⁹⁵ Bu kuşak haklar içerisinde çalışma, dinlenme, eğitim, emeklilik, sağlık ve sosyal ve ekonomik haklar yer almaktadır.⁹⁶

Bu kuşakta yer alan haklar Jellinek’e ait sınıflandırma modelinde pozitif statü hakları olarak ele alınmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ifade eden bu haklar devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu edimler dikkate alınarak “*isteme hakları*” olarak da ifade edilmektedir. Bu kuşakta yer alan haklar da birinci kuşakta yer alan haklarda olduğu gibi bireyi temele almakta ve onu koruma amacını ön plana çıkarmaktadır.⁹⁷

---

⁹⁰ Algan (2006), **a.g.k.**, 49

⁹¹ Gözler (2014b), **a.g.k.**, 412

⁹² Doğan (2015), **a.g.k.**, 57

⁹³ Algan (2006), **a.g.k.**, 49-52; Turhan (2013), **a.g.k.**, 369

⁹⁴ Gözler (2014b), **a.g.k.**, 412

⁹⁵ Uygun (2011), **a.g.k.**, 73

⁹⁶ Gözler (2014b), **a.g.k.**, 412

⁹⁷ Algan (2006), **a.g.k.**, 52-53

İkinci dünya savaşı sonrasında oluşan yeni uluslararası düzen ve siyasi koşullar üçüncü kuşak hakların ortaya çıkışını tetiklemiştir.⁹⁸ Üçüncü kuşak haklar daha çok birinci ve ikinci kuşakta yer alan hakların gerçekleşme şartı olarak tanımlanmaktadır.⁹⁹ Uluslararası ilişkilerin gelişmesi, pek çok uluslararası örgütün oluşması ve insan haklarının uluslararası düzeyde gündeme gelerek korunması gibi gelişmeler üçüncü kuşak hakların oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı gibi haklar bu kuşakta yer alan haklara örnek gösterilebilir.¹⁰⁰ Örneklerden de çıkarılabileceği üzere bu kuşakta yer alan haklar diğer kuşak haklardan farklı olarak bireysel haklardan değil; azınlık hakları, grup hakları, kültürel veya etnik grupların hakları gibi haklardan oluşmaktadır. Nitekim üçüncü kuşak hakların kabul edilmesinde kültürel, etnik ve dini grupların istek ve talepleri etkili olmuştur.¹⁰¹ Üçüncü kuşak hakların kabul edilmesinde bu tür toplu grupların yanı sıra uluslararası yükümlülüğün de etkili olduğu belirtilmektedir. Örneğin barış hakkında devletler kendi vatandaşlarının barış içinde yaşamasını sağlamakla yükümlü olduğu kadar diğer devletlerle de barışçı ilişkiler yürütmekle yükümlüdür.¹⁰²

Söz konusu haklar öğretide dayanışma hakları olarak da adlandırılmaktadır. Dayanışma hakları teriminin kullanılmasındaki temel nedenin bu haklardan yararlanabilmenin ancak hak sahipleri arasındaki dayanışma, iş birliği ve yardımlaşmaya dayandığı belirtilmektedir.¹⁰³

Yukarıda da bahsedildiği üzere üçüncü kuşakta yer alan haklar bireysel haklardan çok grup hakları, kolektif haklardır. Bu nedenle üçüncü kuşakta yer alan haklardan yararlananların ilk iki kuşakta yer alan hakların aksine yalnızca bireyler değil; bireylerin yanında büyüklü küçüklü birey gruplarının ve halkların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla üçüncü kuşak haklar için bu haklardan yararlanan hak sahipleri de dikkate alınarak “*halkların hakları*” kavramının da kullanıldığı ifade edilmektedir.¹⁰⁴

---

⁹⁸Doğan (2015), a.g.k., 57

⁹⁹A. Böcükçü (2019), *İnsan hakları ve Türk kamu yönetiminde insan haklarını koruma mekanizmaları*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.19

¹⁰⁰Karakehya (2008), a.g.k., 4

¹⁰¹Doğan (2015), a.g.k., 57

¹⁰²Böcükçü (2019), a.g.k., 20

¹⁰³Algan (2006), a.g.k., 56; Doğan (2015), a.g.k., 57

¹⁰⁴Algan (2006), a.g.k., 57

Sonuç olarak insan hakları öğrenmeyi kolaylaştırma adına çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Ancak yapılan tasniflerdeki temel amaç daima insanlık onurunun korunması olmuştur.¹⁰⁵ Yapılan sınıflandırmalar içerisinde karşımıza çıkan temel sınıflandırma modeli Jellinek tarafından ortaya atılan ve öğretilerde klasik ayırım olarak uzun yıllardır kabul edilen pozitif statü hakları, negatif statü hakları ve aktif statü hakları ayırımıdır. Zamanla söz konusu tasnifin eksik yönleri ortaya konularak insan haklarını kuşaklar üzerinden sınıflandıran Vasak'ın sınıflandırması karşımıza çıkmıştır. Hiç şüphesiz insan haklarının sınıflandırılması hususunda öğretilerde başka ayrımlar da bulunmaktadır. Ancak çalışmanın seyri bakımından sıklıkla karşılaşılan iki modelin incelenmesi yeterli görülmüştür.

İnsan hakları arasında önemli bir yere sahip olan ve lekelenmeme hakkı ile de ilişkili olan adil yargılanma hakkının bu sınıflandırma içindeki yerine kısaca değinmek gerekmektedir. Adil yargılanma hakkı Vasak'ın sınıflandırmasına göre birinci kuşak haklar arasında yer almaktadır. Tarihsel dönem olarak ilk ortaya çıkan haklar arasındadır ve insan hakları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Ancak adil yargılanma hakkının Jellinek'in sınıflandırmasında negatif statü hakları arasında mı yoksa pozitif statü hakları arasında mı yer aldığı tam olarak belirlenmemektedir. Nitekim adil yargılanma hakkının bünyesinde her iki statüde de yer alan haklar bulunmaktadır. Bu nedenle adil yargılanma hakkının karma nitelikte bir hak olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁶

Belirtildiği üzere adil yargılanma hakkında devletin müdahalede bulunmaması gereken (aleni yargılama gibi) bir kısım yer alsa da aslında bireylerin bu haktan tam olarak yararlanabilmesi için devletin üstlenmesi gereken önemli olumlu yükümlülüklerin (ücretsiz hukuki yardım alma gibi) bulunduğu bir kısım da söz konusudur. Bu doğrultuda karma nitelik taşıyan adil yargılanma hakkının içeriğine, sağladığı güvencelere ve bu husustaki düzenlemelere bir sonraki başlıkta tezin kapsamı dahilinde yer verilecektir.

1.2.3. Kavram olarak adil yargılanma hakkı

Yargılamaya ilişkin temel usuli ilkeleri belirlemek suretiyle objektif ve nesnel bir yargılama neticesinde adil bir karara ulaşmayı teminat altına alan adil yargılanma hakkı,

---

¹⁰⁵Gökpınar (2015), **a.g.k.**, 65

¹⁰⁶Karakehya (2008), **a.g.k.** 24

hukuk devletinin temel unsurunu oluşturmaktadır.¹⁰⁷ Birçok insan hakkı gibi adil yargılanma hakkı da ikinci dünya savaşı sonrasında gösterilen yoğun çabaların sonucunda uluslararası belgelerde koruma altına alınmıştır.¹⁰⁸ Adil yargılanma hakkı ilk olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesinde açıkça ifade edilmiştir ve suçsuzluk karinesi, bağımsız ve tarafsız mahkeme, yargılama öncesinde sağlanan güvenceler gibi düşünceler etrafında biçimlendirilmiştir.¹⁰⁹

Bununla birlikte adil yargılanma hakkının temelini doğrudan ifade edilmese de birtakım öncülleri ile çok daha eski kaynaklara dayandığı da belirtilmektedir. İlk olarak adaletin gerçekleştirilmesinin geciktirilemeyeceği düzenlemesi ile Magna Carta Libertatum'da; sonrasında kimsenin kötü muameleye maruz bırakılamayacağı, hakim kararı olmaksızın veya savunması alınmaksızın tutuklanamayacağı, keyfî ölüm cezasının uygulanamayacağı vb. düzenlemeleri ile Petition of Rights'da ve yine benzeri düzenlemeler ile Habeas Corpus Act'de adil yargılanma hakkını güvence altına alan hükümlerin bulunduğu ifade edilmektedir.¹¹⁰

Birleşmiş Milletler İHEB, uluslararası camiada ilk kez adil yargılanma hakkının ele alındığı belge olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Her ne kadar bir denetim mekanizması içermiyor olsa da yapılacak sonraki düzenlemeler bakımından önemi yadsınamayacak niteliktedir.¹¹¹ Bu kapsamda BM İHEB, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adil yargılanma hakkının yer aldığı temel belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹²

BM İHEB' in 10. maddesinde “*herkes, haklarının veya vecibelerinin kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.*”¹¹³ ifadesi ile adil yargılanma hakkı açık bir şekilde düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca adil yargılanma hakkının unsurları olarak da ifade edilen eşitlik ilkesi, mahkemeye

¹⁰⁷S. İnceoğlu (2018), *Adil yargılanma hakkı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru el kitapları serisi-4*, Ankara: MRK Baskı ve Tanıtım Hiz. Tic. Ltd. Şti, s.1

¹⁰⁸Z. Hoşten (2019), *Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararları çerçevesinde adil yargılanma hakkı*, Terazi Hukuk Dergisi, 14 (156), s.1546

¹⁰⁹Karakehya (2008), *a.g.k.*, 19; R. F. Sencer (2013), *Adil yargılanma hakkı*, İzmir Barosu Dergisi, 78 (2), s.111

¹¹⁰Doğan (2015), *a.g.k.*, 542

¹¹¹Karakehya (2008), *a.g.k.*, 19

¹¹²Doğan (2015), *a.g.k.*, 543

¹¹³Bildirgenin tamamının çevirisi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

erişim hakkı ve masumiyet karinesi gibi kavramlar bildirge kapsamında güvence altına alınmıştır.¹¹⁴ BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde ise ilgili düzenleme daha kapsamlı hale getirilerek ve AİHS ile ortak özellikler taşıy nitelikte düzenlenmiştir.¹¹⁵ Ancak BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin AİHS'den ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Bu doğrultuda kendisi aleyhinde tanıklık yapmaya veya suç itirafına zorlanmama hakkı AİHS'de açıkça yer almamaktadır ancak bu ilkeler suçsuzluk karinesi bağlamında değerlendirilerek yorumlanmaktadır.¹¹⁶ Buna karşılık söz konusu hak BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde¹¹⁷ açıkça düzenlenmiştir.

AİHS ise adil yargılanma hakkını 6. maddede düzenlemekte ve burada yer alan hakların her birinin asgari nitelikte de olsa teminat altına alınmasıyla adil bir yargılamanın yapılabileceğini ifade etmektedir. Söz konusu hükümde tanınan haklardan birinin teminat altına alınmaması diğer bazı hakların tanınmasını anlamsız hale getirebileceğinden adil yargılanma hakkının bir bütün olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁸ Bununla birlikte adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan haklardan bazıları insanlar için diğerlerine nazaran daha önceliklidir. Zira bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkının sağlanmaksızın ücretsiz hukuki yardım imkanının sağlanması bir anlam taşımayacaktır. Adil yargılanma hakkı kapsamındaki bu tür haklar devletlerin gelişmişlik düzeyi doğrultusunda bir öncelik sırası ile bireylere tanınmaktadır.¹¹⁹

Adil yargılanma hakkı AİHS'de daha çok genel hatları ile alınmış, geriye kalan hususların ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ortaya koyulacak içtihat ve yorumlarla tamamlanması usulü benimsenmiştir. Ayrıca adil yargılanma hakkı da dahil olmak üzere sözleşmede yer alan tüm hak ve özgürlüklerin korunması ve denetiminin sağlanması amacıyla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, AİHM ve Bakanlar Komitesi oluşturulmuştur.¹²⁰

---

¹¹⁴C. A. Akdoğan (2022), *Türk hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından temel bir insan hakkı olarak adil yargılanma hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi, s.25

¹¹⁵Doğan (2015), **a.g.k.**, 545

¹¹⁶Karakehya (2008), **a.g.k.**, 32

¹¹⁷https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm_yeni.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

¹¹⁸Karakehya (2008), **a.g.k.**, 24

¹¹⁹Karakehya (2008), **a.g.k.**, 26

¹²⁰Akdoğan (2022), **a.g.k.**, 31

AIHS m.6 ile adil yargılamaya ilişkin birçok hak ve ilke düzenleme altına alınmıştır.¹²¹ Maddenin ilk fıkrası adil yargılanma güvencesinin sağlanması amacıyla devletler için öngörölmüş bir takım pozitif yükümlölükleri kaleme almaktadır. Devletlerin yerine getirmek zorunda olduğu bu yükümlölükler bağlamında yargılama yapacak mercilerin hangi ilke ve kurallara göre kurulacakları, karar verecekleri; bağımsızlıklarının ve tarafsızlıklarının kanunla belirlenmesi gerektiğı, herkesin bunlardan önceden haberdar olmasının sağlanması vb. gibi hususlar belirtilmiştir.¹²² Mahkemeye ilişkin hakların düzenlendiğı bu fıkra ile gerek hukuk gerekse de ceza yargılamalarında hakkaniyete uygun ve adil bir sonuca ulaşılması hedeflenmiştir.¹²³ İlk fıkranın devamında makul bir süre içerisinde yapılacak yargılamanın, aleniyetin ve koşullar gerekli kıldığında yapılabilecek kapalı duruşmanın teminat altına alındığı görölmektedir.

Hükmün ikinci fıkrasında ise suçsuzluk karinesi düzenleme altına alınmıştır.

Son olarak üçüncü fıkra ise savunma haklarını düzenleyerek suç isnadı altında bulunan kimsenin yararlanabileceğı hakları teminat altına almıştır. Bu doğrultuda suç isnadı altında bulunan kimsenin hakkındaki suçlamanın nedenini, içeriğini öğrenebilmesi adına bilgilendirilmesi; savunmasını yapabilmesi için gerekli olan zaman ve imkanların sağlanması; savunma için gerekli hukuki yardımın yapılması, ihtiyaç halinde ücretsiz yasal yardımın sağlanması; tanıkları dosyaya dahil etme ve gerektiğinde tercümandan

¹²¹ “1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlölükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görölmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliğı gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceğı kimi özel durumlarda ve mahkemeye bunun kaçınılmaz olarak değeriendirildiğı ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğı yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliğı ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceğı bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli göröldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

Sözleşme metni için; <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/convention>
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

¹²²Doğan (2015), a.g.k., 546-547

¹²³F. Akıncı (2020), *Lekelenmeme hakkı*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 11(43), s.181

faaydalanma gibi haklar adil yargılanma hakkının savunma hakları kapsamında sayılmıştır.¹²⁴

AIHS m.6’ da yer alan söz konusu bu düzenleme kapsamında adil yargılamanın şu şekilde tanımlanması mümkündür¹²⁵: “bireyin gerek medeni hak ve yükümlölüklerine gerekse cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalara ilişkin herhangi bir davanın, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, makul bir süre içerisinde, aleni ve hakkaniyete uygun olarak görölmesine ilişkin hakkıdır.” Ancak bununla birlikte ifade etmek gerekir ki adil yargılanma hakkının AIHS veya koruma altına alındığı diğler uluslararası belgelerde doğrudan tanımlı yapılmamıştır; yalnızca kapsamı içerisinde yer alan hakların ve içeriğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir.¹²⁶

Sözleşmenin adil yargılanma hakkına ilişkin hükmünün ilk fıkrası genel kuralı oluşturmaktadır ve bu kapsamdaki bazı hak ve ilkeleri açıkça sayarak düzenlemektedir. Ancak AIHM hükmünde açıkça sayılmamasına rağmen 6. maddenin birinci fıkrasını yorumlarken bir takım farklı hak ve ilkeleri de buraya dahil ederek bunları, birinci fıkra kapsamındaki zımni ilkeler olarak görmektedir.¹²⁷

6.maddenin ilk fıkrasında açıkça zikredilmese de zımni unsurlar arasında görölün haklar şu şekilde ifade edilebilir¹²⁸: mahkemeye erişim hakkı, kararların gerekçeli olması, hukuki kesinlik ilkesi, silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme, duruşmada hazır bulunma ve kendini suçlamama hakkı. 6.maddenin yorumu noktasında AIHM’ in sergilemiş olduğı tutumla yalnızca hükmündeki hakların değil aksine adil yargılamaya dair genel ilke çerçevesinde ulaşılan ve açıkça zikredilmeyen diğler sanık haklarının da ortaya koyulması, son zamanlarda Avrupa’da insan haklarının korunmasına dair en önemli katkılardan biri olmuştur.¹²⁹

6. maddenin ilk fıkrası ifade edildiğı üzere genel kuralı düzenlemektedir; iki ve üçüncü fıkrada ise genel kuralın özel uygulanış biçimleri hüküm altına alınmıştır. Bu çerçevede öğretilde öncelikle adil yargılanma ilkesinin ele alındığı, iki ve üçüncü

---

¹²⁴Akıncı (2020). **a.g.k.**, 181-182

¹²⁵Karakehya (2008), **a.g.k.**, 22

¹²⁶E. Bahar (2022), Türkiye Anayasa Mahkemesi kararları ışığında “adil yargılanma hakkı”, Adalet Dergisi, 1 (68), s.256

¹²⁷Inceoğlu (2018), **a.g.k.**, 3

¹²⁸Inceoğlu (2018), **a.g.k.**, .3

¹²⁹H.Karakehya (2007b), *Adil yargılanma hakkının insan hakları arasındaki yeri ve ceza muhakemesi bağlamındaki önemi*, Ceza Hukuku Dergisi, 5, s.189-190

fıkralarda yer alan düzenlemelerin ise sonrasında ayrıca incelendiği belirtilmektedir.¹³⁰ Suç isnadı altında bulunan kimsenin hakları yalnızca sözleşmenin iki ve üçüncü fıkrasında tanınan haklar ile sınırlı değildir. Hükümde düzenlenen haklar asgari niteliktedir. İlk fıkra düzenleneni genel nitelikteki ilke, iki ve üçüncü fıkra düzenlenmeyen hakları da içine alan geniş bir kapsama sahiptir.¹³¹ Mahkeme de bu çerçevede 6.maddenin iki ve üçüncü fıkrasına yönelik ihlalleri yalnızca bu fıkralar kapsamında değil hakkaniyetli bir yargılamayı ifade eden birinci fıkra ile bağdaşık şekilde ele alarak çözüme kavuşturmaktadır.¹³²

Hükümün ilk fıkrasında gerek medeni hak ve uyuşmazlıklarda gerekse de cezai uyuşmazlıklarda bireylere tanınması gereken haklar koruma altına alınmış iken iki ve üçüncü fıkralarda ise yalnızca cezai uyuşmazlıklarda sanığın sahip olduğu hakların güvence altına alındığı göze çarpmaktadır.¹³³ Her ne kadar iki ve üçüncü fıkra tanınan güvencelerin yalnızca sanık açısından geçerli olduğu düşünülse de gerektiğinde *mutalis mutandis*¹³⁴ olarak medeni hak ve uyuşmazlıklar bakımından da uygulandığı, mahkemenin bu yönde uygulamaları olduğu görülmektedir.¹³⁵ Mahkeme medeni hak ve uyuşmazlıklar kavramını ulusal değerlendirmelerden bağımsız ayrı bir kavram olarak ele almakta ve bu hususta genel, soyut, her olaya uygulanabilir bir kriter belirlemekten ziyade önüne gelen her somut uyuşmazlıkta olayın kendi özel şartlarını değerlendirmek suretiyle bir sonuca ulaşmaktadır.¹³⁶ Dolayısıyla şu şekilde ifade edilebilir ki her ne kadar adil yargılanma hakkının kapsamı medeni hak ve yükümlülükler ile ceza davalarına ilişkin hükümlerle sınırlı görünse de esasen Mahkeme yorum yoluyla adil yargılanma hakkının kapsamını genişletebilmekte, ona eklemeler yapabilmektedir.¹³⁷

Aynı şekilde 6.madde lafzi olarak değerlendirildiğinde yalnızca mahkeme önünde gerçekleşen uyuşmazlıklarda sanık haklarının ele alındığı sonucuna ulaşılabacaktır. Ancak

---

¹³⁰(Çeviren: C. Şahin) F.C. Shroeder (1996), *Ceza muhakemesinde “dürüst yargılama” ilkesi*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5, 1-2 (Prof. Dr. M. Şakir Berki’ ye Armağan), s.271-272; Karakehya (2007b), **a.g.k.**, 190; İnceoğlu (2018), **a.g.k.**, 3

¹³¹Karakehya (2007b), **a.g.k.**, 190

¹³²İnceoğlu (2018), **a.g.k.**, 3-4

¹³³Karakehya (2007b), **a.g.k.**, 191

¹³⁴Anlamı “*değişmesi gerekeni değiştirerek*” için bkz. <https://hukukbook.com/latince-deyimler/> (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

¹³⁵F. Gölcüklü (1994), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ‘adil yargılama’*, AÜSBF Dergisi, 49 (1), s.201

¹³⁶Gölcüklü (1994), **a.g.k.**, 203

¹³⁷M. S. Kaşıkara (2011), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6.maddesi çerçevesinde medeni hak ve yükümlülük kavramı*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2 (4), s.250

Mahkeme, hükümde yer alan sanık ve ceza iddiası kavramlarının iç hukuktan bağımsız, sözleşmenin tamamı göz önüne alınarak özerk bir kavram olarak ele alınması ve bu şekilde yorumlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Mahkemenin bu tutumu söz konusu kavramlarda şeklen değil içeriği dikkate alan bir yorum yöntemi uyguladığını göstermektedir.¹³⁸ Mahkemenin AIHS'e ilişkin kavram ve terimleri iç hukuk mevzuatlarından ayrı, bağımsız kavramlar olarak ele alması “*otonom kavramlar doktrini*” olarak ifade edilmektedir.¹³⁹

Adil yargılamayı düzenleyen söz konusu hüküm hiç şüphesiz yargılamanın her aşamasında geçerlidir. Zira muhakeme bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda 6. madde yalnızca ilk derece yargılamalarında değil kanun yolu yargılamalarında da uygulama alanı bulmaktadır.¹⁴⁰ Bunun yanında olağan yargılama makamlarınca verilecek kararın esasına etki etmesi halinde ilgili hükmün anayasa mahkemeleri açısından da geçerli olduğu ifade edilmektedir.¹⁴¹

AIHS m.6 ile düzenleme altına alınan ve içeriği yukarıda bahsedilen adil yargılanma hakkı hiç şüphesiz iç hukukumuz bakımından da özel bir öneme sahiptir. Anayasa ve adil yargılama kapsamındaki diğer düzenlemelere değinilecek olmakla birlikte AIHS m.6'nın Türk hukuku açısından önemi Anayasa m.90 hükmü gereği iç hukukumuzun bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim m.90 ile uluslararası sözleşmelerin kanun hükmünde olduğu ve anayasaya aykırılıklarının ileri sürülemeyeceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme uluslararası sözleşmelerin normlar hiyerarşisinde kanunlara göre üst norm olup olmadığı tartışmasını beraberinde getirmiştir.¹⁴²

A.Y. m.90'a 2004 yılında eklenen “*usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*” düzenlemesinde kullanılan esas alınır ibaresi ile artık temel hak ve özgürlüklere yönelik uluslararası sözleşmelerin kanunlar karşısında üst norm olduğu

---

¹³⁸Karakehya (2007b), **a.g.k.**, 192

¹³⁹Kaşıkkara (2011), **a.g.k.**, 251

¹⁴⁰Karakehya (2008), **a.g.k.**, 40

¹⁴¹Gölcüklü (1994), **a.g.k.**, 202

¹⁴²Tartışmalar için bkz. E. Özgün Tekin (2019), *1982 Anayasası'nın 90.maddesi uyarınca uluslararası andlaşmaların Türk hukukundaki yeri sorunu*, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5 (14)

kabulü ifade edilerek en azından bu konudaki tartışmalar sona erdirilmiştir.¹⁴³ Bu nedenle Türkiye'nin taraf olduğu ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş olan, temel haklara ilişkin uluslararası sözleşme niteliği taşıyan AİHS iç hukukumuz açısından ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca AİHS kapsamında yaşanan ihlalleri denetleyen bir yargılama merciinin bulunması sözleşmeyi diğer uluslararası sözleşmelerden daha önemli bir konuma getirmektedir.¹⁴⁴

Adil yargılanma hakkının iç hukukumuzdaki doğrudan düzenlemeleri ise öncelikle Anayasamızın çeşitli hükümlerinde görülmektedir. İlk olarak anayasal düzeydeki ilk düzenleme olan 1876 Kanuni Esasi'de “*doğal yargıç*” ilkesi ile adil yargılamaya ilişkin düzenlemelere rastlanılmaktadır. 1921 Anayasamızda yargı konusunun dolayısıyla da adil yargılanmanın düzenlenmediği göze çarpmaktadır. 1924, 1961 ve 2001 yılına kadar 1982 Anayasalarımızda ise adil yargılamanın açıkça zikredilmediğini ancak bu hususa ilişkin birçok düzenlemenin yer aldığını söylemek mümkündür.¹⁴⁵

1982 Anayasası'nda adil yargılanma hakkı, 2001 yılı değişikliği ile artık açık bir anayasa hükmü haline getirilmiştir. “*Herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” ibaresi ile adil yargılanma hakkı Anayasa'nın 36. maddesinde açıkça hükme bağlanmıştır. Anayasa sistematigi göz önünde alındığında adil yargılanma hakkının temel haklar arasına dahil edildiği görülmektedir.¹⁴⁶

Adil yargılanma hakkına ilişkin temel madde Anayasa m.36 olmakla birlikte AİHS metni ve AİHM içtihatlarına binaen kabul edilen mahkemeye başvuru hakkı, kendi aleyhine delil sunmama, duruşmada hazır bulunma, gerekçeli karar vb. gibi alt ilke ve haklar da zımnen 36.madde kapsamında yer almaktadır. Daha önce de ifade edilen bu alt ilke ve haklar adil yargılanma hakkının somut görünümelerini oluşturmaktadır.¹⁴⁷

Söz konusu alt ilke ve haklar her ne kadar 36. madde içerisinde zımnen yer almakta ise de bazıları Anayasa'nın çeşitli hükümlerinde ayrıca düzenleme altına alınmıştır. Bu kapsamda Anayasa m.38/2 “*suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz*” ifadesi ile suçsuzluk karinesi kişi hak ve ödevleri bölümünde; m.141 ile

¹⁴³Karakehya (2008), **a.g.k.**, 30; Akdoğan (2022), **a.g.k.**, 44-45

¹⁴⁴Karakehya (2008), **a.g.k.**, 31

¹⁴⁵Doğan (2015), **a.g.k.**, 543-544; Sencer (2013), **a.g.k.**, 111-112

¹⁴⁶Karakehya (2008), **a.g.k.**, 27

¹⁴⁷İnceoğlu (2018), **a.g.k.**, 14

aleniyet ve kararların gerekçeli olması hususu, m.138 ile mahkemelerin bağımsızlığı vb. ilkeler yargı bölümünde ayrıca düzenlenmiştir. Farklı hüküm ve bölümlerde yer alan bu hak ve ilkeler adil yargılanma hakkı kapsamındaki bir uyumsuzlukta temel hüküm olan 36.maddeyi destekleyici biçimde yorumlanarak kullanılmaktadır.¹⁴⁸

Açık bir hüküm ile anayasal güvenceye bağlanan adil yargılanma hakkı bu doğrultuda hakkaniyetli ve adaletli bir yargılamanın gerçekleştirilmesi için 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda da birçok hükümde kendisine yer bulmuştur.¹⁴⁹ Nitekim adil yargılanma hakkı cezai uyumsuzluklarda sanığın sahip olduğu hakları da içeren bir hak niteliğindedir. Buna bağlı olarak bu hakkın gereklerine uygun güvenceler yasa ile sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁵⁰

CMK ile sağlanan güvencelere hakimlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı için getirilen red ve çekinme kurumları, duruşmanın aleniliğine ilişkin açık düzenleme, muhakemeyi hızlandırma ve iş yükünü azaltma amacıyla getirilen uzlaşma, ön ödeme kurumları, kararlardaki haksızlığın giderilmesine imkan tanıyan kanun yolları çeşitliliği vb. gibi düzenlemeler örnek olarak gösterilebilir.¹⁵¹

AİHM içtihatları çerçevesinde ayrıntılı düzenlemeler içeren CMK, bu yönü ile Anayasa ve AİHS’den ayrılarak adil yargılanmanın gerekleri noktasında daha somut düzenlemeler içermektedir.¹⁵² Anayasamızda olduğu gibi CMK’ da da birçok düzenleme ile güvenceye alınan adil yargılanmanın m.160/2 hükmünde “*Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için...şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.*” ifadesi ile açıkça zikredilerek vurgulandığı görülmektedir.¹⁵³

Adil yargılanma hakkı; hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların kamusal menfaatler ölçüsünde olmasına ilişkin sağladığı güvenceler, suçluların cezalandırılarak masumların cezasızlığının sağlanmasıyla koruduğu kamusal menfaat ve aynı zamanda cezalandırmada insanlık onuruna aykırı düşmeyen, insana saygı ve hakların korunmasını

---

¹⁴⁸İnceoğlu (2018), **a.g.k.**, 14-15

¹⁴⁹<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041217.htm> (Erişim Tarihi: 07.04.2021); Doğan (2015), **a.g.k.**, 544; Bahar (2022), **a.g.k.**, 262

¹⁵⁰Karakehya (2008), **a.g.k.**, 34;

¹⁵¹Karakehya (2008), **a.g.k.**, 35; Sencer (2013), **a.g.k.**, 117-118

¹⁵²Karakehya (2008), **a.g.k.**, 35-36; Sencer (2013), **a.g.k.**, 118-119

¹⁵³Karakehya (2008), **a.g.k.**, 36

ön planda tutan bir yargılamayı sağlaması ile ceza muhakemesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.¹⁵⁴

İnsan hakları arasında önemli bir yere sahip olan adil yargılanma hakkı gerek iç hukukumuz gerekse de uluslararası sözleşmelerde yer alan düzenlemeleri ile ele alınmıştır. Bu kapsamda en önemli düzenlemeyi içeren AİHS m.6 açıkça zikrettiği ve zımnen bünyesinde barındırdığı hak ve ilkeler ile adil yargılanma hakkının sağlanmasını teminat altına almaktadır.

Altıncı madde doğrultusunda adil yargılanma hakkının unsurları şu şekilde son bir kez yinelenabilir: mahkemeye erişim hakkı(m.6/1); yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı(m.6/1); makul sürede yargılanma hakkı(m.6/1); yargılamanın hakkaniyete uygun olması(m.6/1); aleni ve duruşmalı yargılanma hakkı(m.6/1); masumiyet karinesinden yararlanma hakkı(m.6/2); kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden, en kısa zamanda, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilme hakkı(m.6/3-a); savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma(m.6/3-b); avukat ve adli yardımdan yararlanma hakkı(m.6/3-c); lehe delil öne sürme ve tanığı sorguya çekme hakkı(m.6/3-d); ücretsiz tercümandan yararlanma hakkı(m.6/3-e).¹⁵⁵

Adil yargılanma hakkının unsurları olarak ifade edilen her bir hak ve ilke ayrı ayrı ele alınabilecek bir kapsam ve içeriğe sahip olmakla birlikte tezin temelini oluşturan lekelenmeme hakkı ile ilişkisi bakımından bu şekilde zikredilmesi yeterli görülmüştür.

1.2.4. Suçsuzluk karinesi

Suçsuzluk karinesi ceza hukukunun genel ilkelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve AİHS m.6/2 hükmünde “*bir suçla itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak kanıtlanıncaya kadar masum sayılır*” şeklinde ifade edilmektedir. Suçsuzluk karinesi, bir diğer deyişle masumiyet karinesi olarak ifade edilen bu kavram adil yargılanma hakkının bir parçasını oluşturmakla birlikte modern hukuk sistemlerinin bütününde yer alan üstün bir ilke niteliğindedir.¹⁵⁶

¹⁵⁴Karakehya (2007b), **a.g.k.**, 196-198

¹⁵⁵M. Aksoy (2013), *Adil yargılanma hakkı*, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.32-52; Doğan (2015), **a.g.k.**, 549-571; Bahar (2022), **a.g.k.**, 266-268

¹⁵⁶C. Uysal (2017), *Ceza hukukunda suçsuzluk karinesi üzerine bir inceleme ve lekelenmeme hakkı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi, s.13

Lekelenmeme hakkı suçsuzluk karinesine duyulan ihtiyaç ve aynı zamanda kişilere yöneltile birtakım ithamların güvencesini teşkil etmektedir.¹⁵⁷ Bu nedenle esasen suçsuzluk karinesinin bir uzantısını teşkil eden lekelenmeme hakkından evvel söz konusu karineye değinilmesi uygun görülmüştür.

Anayasamıza daha uygun bir ifade ile suçsuzluk karinesi ilk defa hukuken 1789 Fransız İnsan Hakları Bildirgesi ile Kıta Avrupa'sında görülmüştür. Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'nde suçsuzluk karinesinin doğal hak kategorisinde ele alındığı, zamanla doğal hak görüşünün geçerliliğini yitirmesine rağmen söz konusu karinenin devletlerin hukuki ilkeleri içerisinde yer edinerek uluslararası metinlere girdiği ifade edilmektedir.¹⁵⁸ Bu bağlamda suçsuzluk karinesi gerek 1948 tarihli İHEB'de gerekse de 1950 tarihli AİHS'de yer almaktadır. Türkiye hem bildirgeye hem de sözleşmeye taraftır.¹⁵⁹ Nitekim bu doğrultuda Anayasa m.38/4 “*suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz.*” ifadesi ile suçsuzluk karinesi iç hukukumuzda teminat altına alınmıştır.

Suçsuzluk karinesi yalnızca Anayasa m.38 ile değil ayrıca “*temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması*” kenar başlıklı 15. madde ile de koruma altına alınmış ve savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde dahi dokunulamayacak, durdurulamayacak çekirdek haklar içerisinde kabul edilmiştir.¹⁶⁰ Bunun yanında iç hukukumuzun bir parçası olarak kabul edilen AİHS m.6/2 hükmü de ayrı bir öneme sahiptir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere suçsuzluk karinesi ifadesi yerine kimi zaman masumiyet karinesi ifadesi de kullanıldığı da görülmektedir. Her ikisi de aynı muhteviyatı belirtmekle birlikte Anayasa m.38'de “suçsuzluk” ifadesi kullanılırken BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve AİHS'de “masumluk” ifadesi kullanılmıştır.¹⁶¹

Genellikle masumiyet karinesi ifadesi kullanılsa da suçsuzluk karinesi teriminin daha uygun olduğu kanaatini taşımaktayız. Nitekim ceza muhakemesinde sanık hakkında

---

¹⁵⁷Uysal (2017), **a.g.k.**, 13

¹⁵⁸M. Feyzioğlu (1999), *Suçsuzluk karinesi: kavram hakkında genel bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 48 (1), s.135-136

¹⁵⁹ Bildirge, 27 Mayıs 1949 tarihli ve 7217 sayılı Resmi Gazetede 06.04.1949 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> (Erişim Tarihi:09.04.2021); Sözleşme ise 19 Mart 1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmi Gazetede 6366 sayılı Kanun ile tasdik edilmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (Erişim Tarihi: 09.04.2021)

¹⁶⁰Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 136

¹⁶¹Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 137

başvurulan bir takım koruma tedbirlerinin uygulanması hususunda “suçlu sayılamaz” ifadesinin daha doğru bir kullanım olacağı belirtilmektedir. Aksi halde sanık en başından itibaren masum kabul edileceğinden onun hakkında koruma tedbirlerine hükmedilmesi hususunda açıklama yapmanın imkansız olacağı ifade edilmektedir. Nitekim muhakeme sürecinde yapılan araştırma neticesinde eğer kişinin suçlu olduğuna ulaşırsa cezalandırma yapılmaktadır.¹⁶² Bu doğrultuda örneğin tutuklama koruma tedbirinin uygulanabilmesi için gerekli koşul kişinin suçluluğuna dair kuvvetli şüphenin bulunmasıdır. Dolayısıyla bu kişi masum değildir; ancak suçlu da kabul edilmemektedir.¹⁶³ Bu nedenle esasen sanık kavramı açıklanırken masum ya da suçlu olmayan, ancak suçlu olduğu sanılan kimse ifadesi kullanılmaktadır.¹⁶⁴ Anılan nedenlerle çoğu zaman Anayasamıza da uygun olarak suçsuzluk karinesi deyiminin tercih edildiği görülmekte ise de daha yerleşik bir kullanım olarak masumiyet karinesi ifadesine daha çok yer verildiğini söylemek de mümkündür.

Suçsuzluk karinesi terimi yalnızca ifade ediliş tarzıyla değil aynı zamanda hukuki niteliğinin bir karine teşkil edip etmediği hususunda da tartışmalara neden olmuştur. Bu doğrultuda öncelikle karinenin tanımını yapma gereği ortaya çıkmaktadır. Karine, gerçeğe uygunluğu kabul edilen olaylardan yola çıkılarak bir başka olayın varlığı hususunda karar vermeyi gerektiren ve bir kurala dayanılarak yapılan işlem olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁵ Suçsuzluk karinesinde ise gerçeğe uygun olduğu kabul edilen bir olaydan başka bir olayın varlığı sonucuna ulaşmak gibi bir hususun söz konusu olmadığı; dolayısıyla gerçek anlamda bir karine niteliği taşımaktan ziyade aslında kişinin suçsuz olduğuna ilişkin bir varsayımın söz konusu olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁶

Bu nedenle suçsuzluk karinesinin genel geçer bir kuralın varlığından ziyade ispat görevi dahilinde hakimin vicdani kanaatini oluşturmasında bir yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Böylece kişinin suçlu olduğu ispatlanamadığı takdirde suçsuz olduğu varsayılacaktır.¹⁶⁷ Bununla birlikte uygulamada bir farklılık arz etmemesi ve yerleşik bir

---

¹⁶²Karakehya (2008), **a.g.k.**, 146; A. Yalçın (2021), Suçsuzluk karinesi, Ankara: Adalet Yayınevi, s.36-37

¹⁶³Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 138

¹⁶⁴Karakehya (2008), **a.g.k.**, 146

¹⁶⁵Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 138-139

¹⁶⁶Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 139; O. Değirmenci (2022), *Temel hukuki metinlerde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ilişkisi*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, s.45-46

¹⁶⁷Uysal (2017), **a.g.k.**, 14

kullanım olmasından dolayı temel hak anlamında anlaşılmak kaydıyla karine teriminin kullanılmasında bir sakınca görülmediği de belirtilmektedir.¹⁶⁸

Suçsuz olma varsayımına dayanan, temel bir hak teşkil eden suçsuzluk karinesinin insan haklarına saygı çerçevesi içerisinde sınırlarının çizildiği ve içeriğinin ortaya koyulduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁹ Bu doğrultuda bir suçla itham edilen kimse hakkında akıl ve mantık çerçevesinde ortaya konulmuş deliller aracılığıyla yapılmış bir ispat olmadıkça kimse suçlu sayılamayacaktır. Kişinin suçluluğu mahkeme hükmü ile kesinleşmedikçe suçlu olarak kabul edilmeyecektir.¹⁷⁰ Kesin hüküm ile mahkumiyetin dolayısıyla suçluluğun söz konusu olması her türlü şüphenin bertaraf edilmesiyle mümkün olacaktır. Aksi halde şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanması söz konusu olacaktır ki bu da suçsuzluk karinesinin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷¹

Bu noktada suçsuzluk karinesi iki önemli fonksiyonu ile karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak suçsuzluk karinesi ile adil yargılama hakkı güvence altına alınmakta, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılama yapılması sağlanmaktadır. Ayrıca suçluluğun tespiti hususunda yargılama makamlarına bir yükümlülük düşmekte, öngörülen kurallar çerçevesinde suçluluğun tayini yapılmaktadır.¹⁷² Bu aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilmesine de hizmet etmektedir. Nitekim vatandaşlar bu sayede hukuki güvenlikleri ve haklarındaki suç ve cezalar bakımından güvencelere sahip olmaktadır.¹⁷³

Yargılama organları vicdani kanaat¹⁷⁴ çerçevesinde hüküm kurduğu için hiç istenmese de kimi zaman masum kişilerin de mahkum edilmesi söz konusu olabilecektir.

---

¹⁶⁸Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 139

¹⁶⁹Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 43

¹⁷⁰Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 71; Aksoy (2013), **a.g.k.**, 53

¹⁷¹Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 139; (Çeviren: C. Şahin) Schroeder (1996), **a.g.k.**, 274

¹⁷²Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 71; Burada aynı zamanda yargılama makamlarının sanığın suçluluğuna ilişkin önyargı ile hareket etmelerinin önüne geçilmekte ve sanığın suçlu olarak muamele görmesi önlenmektedir. Bkz. Ö. Tozman (2007), *Suçsuzluk karinesi: Türk hukukundaki sonuçları*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI (3-4), s.335-337

¹⁷³H. D. Ormanoğlu (2016), *Anayasal bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi boyutuyla suçsuzluk karinesi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), s.2248-2249

¹⁷⁴Nitekim vicdani kanaat delilleri takdir yetkisi, delil değerlendirme sistemi olarak açıklanmıştır. Vicdani kanaatin akla ve mantığa uygun, delillere dayalı bir değerlendirmeyi içermesi gerektiği; kişisel kanaat, his ve keyfilikten uzak olması gerektiği belirtilmiştir. Uyuşmazlığı çözmek ile görevli olan makamın hukuka, delillere, akla dayanarak ulaştığı ve ahlaki değerlendirme ile içinde bulunduğu güç çerçevesinde şüpheyi bertaraf etmesi vicdani kanaat olarak ele alınmıştır. Vicdani kanaat, maddi gerçeğe ulaşma noktasında hakimler için yol gösterici bir araç olmanın yanı sıra karar verme süreçlerinde de ahlaki bir değerlendirme ile hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda CMK m.271 ile de vicdani kanaat teminat altına alınmıştır. Vicdani kanaat hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. V.Ö. Özbek (2007), *Ceza muhakemesinde*

Nitekim ceza muhakemesinde amaç mutlak değil, maddi gerçeğe ulaşmaktır.¹⁷⁵ Maddi gerçek ise geçmişte yaşanıp sona ermiş olan bir olayın günümüzde onu ifade eden araçlar, deliller aracılığı ile ortaya konulmuş halini ifade etmektedir.¹⁷⁶ Her ne kadar maddi gerçek o hususta ulaşılabilen en doğru bilgilere dayansa da suçluluğun tam anlamı ile tespit edilememesi riskini, dolayısıyla şüpheyi de beraberinde taşımaktadır. Bu nedenle denilebilir ki suçsuzluk karinesi masum kişilerin hiçbir zaman mahkum edilmemesini emreden bir kural değildir; aksine kişilerin kesin hüküm ile mahkum edilene kadar suçsuz kabul edilmesini öngören bir temel haktır.¹⁷⁷

Suçsuzluk karinesinin bir neticesi olarak ortaya çıkan birçok hak adil yargılanma hakkı kapsamında da yer almaktadır.¹⁷⁸ Bu neticelerden ilki olarak savunma hakkından bahsedilebilir. Sanığın muhakemenin en başında suçlu kabul edilmesi halinde muhakeme yapmanın bir amacı kalmayacaktır.¹⁷⁹ Sanık suçsuz kabul edildiği için muhakeme yapılarak maddi gerçeğe ulaşmak amaçlanmaktadır. Sanığın yaptığı savunma ile bir neticeye ulaşarak sorun çözülmektedir. Dolayısıyla Anayasa ile de teminat altına alınan savunma hakkı suçsuzluk karinesinin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁰ Bu şekilde suçsuzluk karinesi çelişmeli muhakemeye fırsat tanıyarak savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılması işlevini yerine getirmektedir.¹⁸¹

Suçsuzluk karinesinin ceza muhakemesinde önemli bir diğer sonucu da sanığın suçsuzluğunu ispat ile yükümlü olmadığı, bir diğer deyişle ispat yükünün iddia makamında olması hususudur.¹⁸² Ceza muhakemesinde hakim in re'sen serbestçe delil araştırması yapabilmesi nedeniyle ispat külfeti diye bir problemin olmadığı belirtilmekle birlikte muhakemenin genel yapısı gereği iddia makamı dava açarak uyuşmazlığı yargı organı önüne getirdiğinden kendisinden bir ispat faaliyeti beklendiği hususu da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.¹⁸³ Hakim in re'sen araştırma yetkisine sahip olması veya

---

hakimin vicdani kanaati, HFSA,16, s.283-288; M. B. Demirkal (2020), *Ceza hakiminin vicdani kanaati üzerine bir değerlendirme*, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5 (1), s.1021-1042

¹⁷⁵Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 140

¹⁷⁶H. Karakehya (2022), *Ceza muhakemesi hukuku*, Eskişehir: Nisan Kitabevi, s.9

¹⁷⁷Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 140; Yalçın (2021), **a.g.k.**, 39-40

¹⁷⁸Karakehya (2008), **a.g.k.**, 149

¹⁷⁹Ormanoğlu (2016), **a.g.k.**, 2246; Uysal (2017), **a.g.k.**, 17; Yalçın (2021), **a.g.k.**, 41

¹⁸⁰Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 140

¹⁸¹Uysal (2017), **a.g.k.**, 17

¹⁸²Üzülmöz (2005), **a.g.k.**, 71; Ceza muhakemesinde ispat yükünün bulunduğu ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Y. Ünver (2006), *Ceza muhakemesinde ispat, CMK ve uygulamamız*, Ceza Hukuku Dergisi, 1 (2), s.103-205

¹⁸³Karakehya (2008), **a.g.k.**,155

savcının sanık lehine delil toplaması gibi hususlar ceza muhakemesinde ispat külfetinin bulunmamasından değil, ancak bir kamu görevlisi olan savcının kamu yararını sağlama faaliyetinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁴

Bunlara ek olarak sanığın şüpheden yararlanması, susma hakkı, kendisi aleyhine delil vermeye zorlanamaması, alınan tedbirlerin hukuka uygun ve ölçülü olması, suçluluğunun yasal olarak sabit olması şartı, suçsuzluk karinesinin sağlanması için devlet ve medya gibi üçüncü kişiler üzerinde yükümlülük doğması gibi hususlar da suçsuzluk karinesinin birer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır ve karine ile korunmaktadır.¹⁸⁵

Suçsuzluk karinesinin sonucu olarak ortaya çıkan haklar dikkate alındığında karinenin bireyi devlet karşısında koruma ve devletin müdahale edebileceği alanı daraltma yönünde bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev dolayısıyladır ki suçsuzluk karinesi adil yargılanma hakkı ile doğrudan bağlantılıdır.¹⁸⁶ Adil yargılanma hakkının kapsamı içerisinde yer alan bütün haklar esasen suçsuzluk karinesine dayanmakta ve karinenin somut yansımasını teşkil etmektedir. Bu yönüyle suçsuzluk karinesi ceza muhakemesinin yapılmasındaki neden olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁷

Suçsuzluk karinesi yargılama faaliyetinin tamamında¹⁸⁸, davanın esasına girilmediği hallerde ve asıl dava ile bağlantılı diğer davalarda uygulama alanı bulmaktadır.¹⁸⁹ Karinenin uygulama alanı anayasal olarak da bu şekilde geniş bir kapsamda düzenlenmektedir. Ancak AİHS’de suçsuzluk karinesi yalnızca ceza yargılamasında bir suç isnadının mevcudiyeti halinde başvurulabilecek bir alan olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte karinenin sözleşmedeki bu dar kapsamının AİHM içtihatları ile genişletildiği görülmektedir.¹⁹⁰

Davanın esasına girilmediği hallerde dahi suçsuzluk karinesinin ihlaline hükmedildiği temel örneklerden biri Minelli/İsviçre davasıdır.¹⁹¹ Söz konusu davada

¹⁸⁴Karakehya (2008), **a.g.k.**, 154-155

¹⁸⁵Uysal (2017), **a.g.k.**, 18; Tozman (2007), **a.g.k.**, 325-329/335-337

¹⁸⁶Uysal (2017), **a.g.k.**, 20

¹⁸⁷Uysal (2017), **a.g.k.**, 20

¹⁸⁸Kişi hakkındaki suç isnadı ile başlayan ve hakkında kurulan hükmün kesinleşmesine kadar geçen zaman diliminde karinenin geçerli olması bkz. Değirmenci (2022), **a.g.k.**, 48

¹⁸⁹Üzülmaz (2005), **a.g.k.**, 71; Yargılama sürecinin her aşamasında uygulandığına ilişkin H. Şık (2012), *Suçsuzluk karinesi*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0 (1), s.112

¹⁹⁰Feyzioğlu (1999), **a.g.k.**, 141; Ormanoğlu (2016), **a.g.k.**, 2251-2252

¹⁹¹[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22CASE%20OF%20MINELLI%20v.%20SWITZERLAND%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22CASE%20OF%20MINELLI%20v.%20SWITZERLAND%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57540%22]}) (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

mahkeme davayı esasa girmeksizin zamanaşımı nedeniyle düşürmüş; ancak yargılama giderlerinin sanık tarafından ödenmesine hükmetmiştir. Yerel mahkeme kararının gerekçesinde eğer ki zamanaşımı söz konusu olmasaydı “*görünüşe göre, büyük ihtimalle*” davalının mahkum olacağını belirtmiştir. AİHM ise yerel mahkemenin kullandığı ifadeler ile muhtemel bir kusurluluk kabulü ile hareket ettiğini, m.6/2’nin yargılamanın tamamında uygulanması gerektiğini belirterek ihlal kararı vermiş ve davalı İsviçre’yi mahkum etmiştir.¹⁹²

Suçsuzluk karinesi yargılamanın tamamı bakımından uygulama alanı bulmasının yanı sıra genel olarak tüm devlet organlarını bağlayıcı bir niteliği de haizdir. Bu bağlamda gerek kolluk gerekse de savcılıkta yürütülen soruşturma işlemlerinde şüpheliye suçlu gibi davranılmaması, hakkında suçlu olduğu muamelesini doğuracak açıklamalar yapılmaması gerekmektedir.¹⁹³

Adil yargılanma hakkının bir unsuru olması dolayısıyla suçsuzluk karinesi yalnızca resmi organlar açısından değil üçüncü kişiler bakımından da ihlal etmeme yükümü taşıyan bir haktır.¹⁹⁴ Bu bağlamda medya organları da basın özgürlüğü kapsamında yaptığı haberlerde şüpheli veya sanık hakkında kesinleşmiş bir karar olmadıkça suçlu nitelendirmesinde bulunamayacaktır.¹⁹⁵ Her ne kadar medya kuruluşlarının geneli özel teşebbüsler elinde yer almasından dolayı adil yargılanma hakkının ihlali yaptırımı ile doğrudan karşı karşıya kalmayacak olsa da taraf oldukları devletler bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaları mümkündür. Bu nedenle iç hukuktaki olumsuz uygulamaları bertaraf etmek için devlet, basın ve üçüncü kişilerin suçsuzluk karinesini ihlal edici davranışlarına yönelik gerekli tedbirleri almalıdır.¹⁹⁶

Söz konusu düzenlemelere örnek olarak iç hukukumuzda yer alan CMK m.183 önemli bir yer teşkil etmektedir. Hükme göre, maddede yer alan istisnai haller haricinde “*adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır.*” Söz konusu

¹⁹²Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 50; G. Duertre (2007), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından örnekler*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, s.258-259

¹⁹³Karakehya (2008), **a.g.k.**, 150

¹⁹⁴Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 52

¹⁹⁵Karakehya (2008), **a.g.k.**, 151; Tozman (2007), **a.g.k.**, 339

¹⁹⁶Karakehya (2008), **a.g.k.**, 152; Tozman (2007), **a.g.k.**, 338

düzenlemenin suçsuzluk karinesini korumak, bu yöndeki ihlalleri engellemek amacıyla getirildiği madde gerekçesinde de belirtilmiştir. Gerekçede ilgili düzenlemenin Fransız ve Alman kanunlarından esinlenerek yapıldığı, halkın haber alması veya eğitimi gibi nedenlerle duruşmaların kayda alınarak yayınlanabildiği ancak bu hususun öğreti tarafından suçsuzluk karinesinin ihlali olarak görüldüğü, adaletin tesisindeki sükuneti bozduğu, adalete siyasetin karıştırılmasını tahrik ettiği belirtilerek karinenin ihlali açıkça vurgulanmıştır.¹⁹⁷

Türk Ceza Kanunu'nun yanı sıra 5187 sayılı Basın Kanunu ile de suçsuzluk karinesini etkili biçimde koruyucu düzenlemelere yer verilerek ihlali önleyici tedbirler alınmıştır.

1.3. Lekelenmeme Hakkı

Lekelenmeme hakkı, ceza yargılamasında bireyin korunması ve saygı duyulması gereken insan onuru ile birlikte manevi bir varlığa sahip olduğunu ve bu varlığının da dış dünyada, toplum önünde itibar kaybetmesine, değerinin azalmasına neden olabilecek tutum ve davranışlardan korunması gereğini ifade etmektedir. Bu koruma gerek yargılama faaliyeti içerisinde bulunan gerekse de bu faaliyet içerisinde yer almayan, resmi makamlar, basın organları ve topluma yönelik olup bütün bu kurumlara karşı bir uyarı, hatırlatma niteliğindedir.¹⁹⁸

1.3.1. Lekelenmeme hakkının tanımı, kapsamı ve önemi

Sözlük anlamı itibarı ile lekelenmeme kelimesi adı kötüye çıkma anlamını taşımaktadır.¹⁹⁹ Kavram olarak ise lekelenmeme hakkı “suç şüphesi nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişinin bu işlemlerden dolayı onur, şeref ve haysiyetinin zarar görmemesi, toplum içindeki saygınlığının zedelenmemesi, hakkında henüz kesin hüküm verilmemiş kişinin masumiyetine zarar verecek, kişiyi toplum nezdinde mahkum edecek her türlü söz, yayın, haber gibi davranışlardan kaçınma” olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁷Gerekçenin tamamı için bkz. <http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=1662> (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

¹⁹⁸A. Tanrıvermiş (2021a), *Masumiyet karinesini genişleten bir ilke olarak lekelenmeme hakkı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.45; A. Tanrıvermiş (2021b), *Masumiyet karinesini genişleten bir ilke olarak lekelenmeme hakkı*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi, s.18

¹⁹⁹<https://kelimeler.gen.tr/lekelenme-nedir-ne-demek-210453> (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

²⁰⁰E. Kara (2012), *Lekelenmeme hakkı*, Adalet Dergisi, 43, s.188

Çağdaş hukuk sistemlerinde lekelenmeme hakkı insan haklarını ve insan onurunu korumak amacıyla öncelikli olarak tanınan ve güvence altına alınan haklar arasında yer almaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji ve yaygınlaşan kitle iletişim araçları bireylerin lekelenmeme hakkını zedelemekte, şüpheli veya sanık hakkında edinilen doğru veya yanlış bilgilerin sürekli paylaşılması bireylerde suçluluk önyargısı oluşturmaktadır. Bu durum neticesinde suç şüphesi altındaki kişinin toplum nezdindeki saygısı ve onuru olumsuz etkilenmektedir. Bütün bu olumsuz durumları önlemek amacıyla lekelenmeme hakkı hukuk devletlerinde temel haklar arasında ele alınmakta ve bu hakkı koruyucu yasal düzenlemelere yer verilmektedir.²⁰¹

Lekelenmeme hakkının ilk ortaya çıkışı ele alındığında öncelikle suçsuzluk karinesinin ortaya çıkışının incelenmesi gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere suçsuzluk karinesinin hukuken ortaya çıkışı 1789 Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'ne dayanmaktadır.

Her ne kadar suçsuzluk karinesinin temelini 1679 tarihli İngiliz Habeas Corpus'a ve hatta İngiltere'de siyasi rejimin yetkilerinin sınırlandırıldığı Magna Carta Libertatum'a kadar uzandığı ifade edilmekte ise de bu belgelerin esasen siyasi iktidar mücadelelerinin yansıması olarak ortaya çıktığı; suçsuzluk karinesi ve dolayısıyla lekelenmeme hakkının temel bir insan hakkı olarak ele alınması ve yerleşmesinin ise ancak Aydınlanma Dönemi ile mümkün olduğu da vurgulanmaktadır.²⁰²

Suçsuzluk karinesi ve dolayısıyla lekelenmeme hakkının zaman içerisindeki gelişimi yukarıda sözü edildiği gibi BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerde yer edinmeleri ile devam etmiştir. İç hukukumuz bakımından ise suçsuzluk karinesini koruyan ve doğrudan ifade eden anayasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak lekelenmeme hakkı bakımından Anayasamızda doğrudan bir ifadenin ya da düzenlemenin bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Anayasamızda lekelenmeme hakkı ile ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamakta ise de insan onurunun bir unsuru olan bu temel hakkı koruyucu düzenlemeler yer almaktadır. Bu doğrultuda Anayasa'nın başlangıç kısmında yer alan “ *Her Türk*

---

²⁰¹Gülsün (2015), **a.g.k.**, 20

²⁰²Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 74-75

vatandaşının bu Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” ifadesi ve insan onuruna atıf yapan Anayasa m.17 “ *Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir....Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabii tutulamaz.*” hükmü ile insan onurunu ve dolaylı olarak insan onurunun bir parçası olan lekelenmeme hakkını koruyucu düzenlemelere yer verilmiştir.²⁰³

Lekelenmeme hakkı ceza hukuku kapsamında incelendiğinde suçsuzluk karinesinin insan onurunu koruyan, insan haklarına yönelik bir yansıması olarak görülmektedir.²⁰⁴ Ayrıca bir kişi hakkı olarak ele alınan ve sağlam güvencelerle koruma altına alınan suçsuzluk karinesinin ceza muhakemesindeki en önemli sonuçlarından biri olarak ifade edilmektedir.²⁰⁵ İnsanın salt insan olması hasebiyle sahip olduğu insan onurunu korumak, yapılacak herhangi bir muhakemede adalet ve hakkaniyeti sağlamak için korunması gereken bir güvence olan lekelenmeme hakkı, suçsuzluk karinesi ile sağlanan korumalardan biridir.²⁰⁶

İki kavram arasındaki sıkı ilişki doğrultusunda masumiyet karinesinin lekelenmeme hakkını kapsadığı, bünyesi içinde barındırdığı; bununla birlikte lekelenmeme hakkının da masumiyet karinesini genişleterek bireylerin şeref ve haysiyetlerine yönelik güvencelerin somut hale getirilmesini sağladığı söylenebilmektedir. Masumiyet karinesinden ortaya çıkan ancak onu genişleten bir hak olarak da ifade edilmektedir.²⁰⁷

Suçsuzluk karinesi ile bireylerin toplum gözünde önyargılı bir yaklaşımla suçlu sayılması önlenmekte ve böylece bireylerin lekelenmeme hakkı da korunmaktadır.

---

²⁰³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 95

²⁰⁴Ertürk (2020), **a.g.k.**, 24

²⁰⁵Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 52-53; Nitekim bu husus yargı kararlarında da açıkça ifade edilmektedir. Yargıtay 18. Ceza Dairesi'nin E.2019/1547 K.2019/10878 sayılı 19.06.2019 tarihli kararı, Yargıtay 10. Ceza Dairesi'nin E.2021/1483 K.2021/5741 sayılı ve 20.05.2021 tarihli kararı <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/18-ceza-dairesi-e-2019-1547-k-2019-10878-t-19-6-2019> (Erişim Tarihi: 06.05.2022) <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/10-ceza-dairesi-e-2021-1483-k-2021-5741-t-20-5-2021> (Erişim Tarihi: 06.05.2022)

²⁰⁶Akıncı (2020), **a.g.k.**, 179

²⁰⁷Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 54; Değirmenci (2022), **a.g.k.**, 49

Dolayısıyla yukarıda da ifade edildiği üzere suçsuzluk karinesi lekelenmeme hakkını koruyan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰⁸

Suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı arasındaki sıkı ilişkinin bir sebep sonuç ilişkisi olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁹ Bu çerçevede suçsuzluk karinesi dikkate alınmaksızın yapılan her işlemde bireylerin lekelenmeme hakkı zarara uğramaktadır.²¹⁰

Her ne kadar bu iki kavram birbiri ile bağlantılı, sıkı bir ilişki içerisinde olsa da her ikisi de birbirinden farklıdır.²¹¹ Suçsuzluk karinesi, kişinin bir mahkeme hükmü ile suçluluğu sabit olana kadar suçsuz sayılmasını ifade etmekte iken lekelenmeme hakkı daha çok bireyin toplum nezdindeki onur, şeref ve haysiyetini korumayı ifade etmektedir.²¹² Suçsuzluk karinesi ile hukuki bir güvence sağlanmakla birlikte toplum nezdindeki güvenceyi sağlayacak hukuki müessese ise ancak lekelenmeme hakkı ile mümkün olmaktadır.²¹³ Bu iki güvence temelde aynı amaca yönelik olup esasen bireylerin herhangi bir cezai suçlama karşısında karşı karşıya kalabileceği zararı önlemeyi hedeflemektedir.²¹⁴

Lekelenmeme hakkı masumiyet karinesinden farklı olarak ortada henüz bir suç isnadı, soruşturma işlemi yokken ve hatta yargılamanın sona ermesinden sonraki aşamalarda dahi geçerlidir.²¹⁵ Dolayısıyla lekelenmeme hakkı yalnızca yargılama sürecinde değil, soruşturma safhası, ön araştırmalar ve hatta yargılama sonrası bir hüküm verildikten sonra dahi unutulma hakkının bir parçası olarak da koruma sağlamaktadır. Bütün bu yönleri ile lekelenmeme hakkı masumiyet karinesini genişleten ve ondan ayrılan bağımsız bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹⁶

---

²⁰⁸Gülsün (2015), **a.g.k.**, 27

²⁰⁹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 54

²¹⁰Akıncı (2020), **a.g.k.**, 188

²¹¹M. Önok (2022), *Lekelenmeme hakkı ve masumiyet karinesinin ifade ve basın özgürlüğüne etkileri*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, s.106

²¹²Akıncı (2020), **a.g.k.**, 187-188; Değirmenci (2022), **a.g.k.**, 50

²¹³Ertürk (2020), **a.g.k.**, 25

²¹⁴Akıncı (2020), **a.g.k.**, 188

²¹⁵Önok (2022), **a.g.k.**, 107

²¹⁶Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 55; Bununla birlikte lekelenmeme hakkının masumiyet karinesinden ayrı bir kavram olduğu kabul edilmektedir; ancak kendine özgü bir kapsama sahip ve bağımsız bir hak olmadığı da ifade edilmektedir. Masum sayılmanın etkilerinden biri olarak görüldüğü, masum sayılmanın ötesine geçtiği ancak sağladığı korumanın aslında kişilik haklarının korunmasının sağladığı güvence ile aynı olduğu, lekelenmeme hakkı kullanılmaksızın da aynı güvencenin sağlanabileceği, dolayısıyla özel ve ayrı bir içeriğinin bulunmadığı belirtilmektedir. Ancak bu durumun lekelenmeme hakkının amacına zarar vermeyeceği, öneminin ayrı olduğu ve hukuka yön veren bir ideal olarak görülmesi gerektiği yönündeki görüş için bkz. Önok (2022), **a.g.k.**, 107-108

Yalnızca insan olmanın gereği olarak ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin herkesin sahip olduğu insan onuru, bireylerin toplum önündeki saygınlık, şeref, haysiyet gibi değerleri vazgeçilmezdir. Bu değerlerin zarar görmemesi, telafisi güç neticelere sebep olmaması adına devlet lekelenmeme hakkını korucu önlemleri almalı ve bu hak itina ile dikkate alınarak hareket edilmelidir.²¹⁷ Nitekim lekelenmeme hakkı bireylerin itibari olarak zarar görmesini engellemeyi amaç edinirken diğer haklarla olan ilişkisi çerçevesinde çeşitli müesseseler ile korunmaya çalışılmaktadır. Lekelenmeme hakkını koruyucu müesseseler ve diğer haklarla olan ilişkisi tezin bir sonraki bölümünde incelenecektir.

1.3.2. Adil yargılanma hakkı ve lekelenmeme hakkı ilişkisi

Adil yargılanma hakkı Anayasa m.36 ve AİHS m.6 ile düzenleme altına alınmış olup daha önce de ifade edildiği üzere gerek medeni uyuşmazlıklarda gerekse de cezai uyuşmazlıklarda bireyin karşı karşıya kaldığı davanın makul sürede, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından aleniyet ve hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde görülmesini ifade etmektedir.²¹⁸ Adil yargılanma hakkı, avukata erişim, savunma hakkı, hakkaniyete uygunluk, etkin bir yargılanma vb. gibi birçok unsur²¹⁹ bünyesinde barındırmakta ve bu hakka riayet edilmesi lekelenmeme hakkını da güvence altına almaktadır. Ceza yargılamasına ilişkin işlemlerin adil yargılanma ilkelerince yürütülmesi hukuk kurallarına uygun, doğru kararlar verilmesini sağlayacaktır. Böylece hukuk normlarına aykırı kararlar ile bireylerin haklarında meydana gelebilecek lekelenmenin önüne geçilmesi sağlanacaktır.²²⁰

Kişilerin haksız yere soruşturma ve kovuşturma gibi cezai işlemlerle karşı karşıya kalması adil yargılanma hakkı ve lekelenmeme hakkının ihlaline sebep olacaktır.²²¹ Dolayısıyla adil yargılanma hakkı yalnızca şüpheli veya sanık için tanınmış bir hak değil aynı zamanda yargılama faaliyetini yürüten devlet açısından da bir yükümlülük

---

²¹⁷Akıncı (2020), **a.g.k.**, 200

²¹⁸Karakehya (2008), **a.g.k.**, 22

²¹⁹Adil yargılanma hakkının unsurları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aksoy (2013), **a.g.k.**, 32-52; Hoşten (2019), **a.g.k.**, 1546-1549

²²⁰Kara (2012), **a.g.k.**, 191

²²¹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 254

niteliğindedir. Bu doğrultuda devlet adil ve hakkaniyete uygun bir yargılama faaliyeti için gerekli olan şartları sağlamakla mükelleftir.²²²

Devletin bu kapsamda üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmesi ile birlikte toplumun da yargılama faaliyetlerinin adalete, hakkaniyete uygun yürütüldüğü yönündeki inancı, mahkemelere olan güveni artacaktır. Böylece yapılan yargılama neticesinde verilen mahkumiyet kararında eylemi gerçekleştirenin gerçekten suçlu olduğu inancı yerleşecek; verilen beraat ya da takipsizlik kararında ise kişi üzerindeki tüm şüphenin ortadan kalkması sağlanacaktır.²²³

Devletin adil bir yargılama için üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ile henüz soruşturma aşamasında kişinin toplum ve kamuoyunda suçlu olarak lanse edilmesinin önüne geçilmesi sağlanacaktır. Bunun neticesinde yargılama organları da şüpheli hakkında aleyhe oluşacak izlenim ve kanaatten sıyrılmış olacaktır. Böylece lekelenmeme hakkı korunurken aynı zamanda şüpheli lehine adil yargılanma hakkının koşulları da sağlanmış olacaktır.²²⁴

AIHS m.6 ile düzenlenen adil yargılanma hakkının kapsamında m.6/2 ile masumiyet karinesi ifadesi ile suçsuzluk karinesi yer almaktadır. Lekelenmeme hakkı da suçsuzluk karinesinin genişletilmiş halini ifade etmektedir. Suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı ile kişilerin kusuru ispat edilmeden evvel suçlu muamelesi görmesi engellenmekte ve kişilere dokunulmaz, anayasal bir hak tanınmaktadır. Bu yönü ile suçsuzluk karinesinin tam olarak adil yargılanma hakkının merkezinde yer aldığı hatta adil yargılanma hakkının kalbini oluşturduğu ifade edilmektedir.²²⁵ Dolayısıyla her üç kavram arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

---

²²²Kara (2012), **a.g.k.**, 191; V. Ö. Özbek (2022), *Masumiyet karinesi ve ceza muhakemesi hukukuna etki eden sonuçları*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, s.31

²²³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 254

²²⁴Y. E. Bezgin (2021), *Soruşturmanın gizliliği ilkesi kapsamında lekelenmeme hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi, s.124; Y. E. Bezgin (2020), *Soruşturmanın gizliliği ilkesi kapsamında lekelenmeme hakkı*, Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.100-101

²²⁵Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 253; G. Okuyucu Ergün (2022), *Lekelenmeme hakkı bağlamında soruşturmanın gizliliği*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık s.142

İkinci Bölüm

2. CEZA MUHALEMESİ KURUMLARININ LEKELENMEME HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Soruşturmanın Gizliliği İlkesi

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “*Soruşturmanın Gizliliği*” başlıklı 157. maddesi uyarınca “*Kanunun başka hüküm koyduğu haller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.*” Söz konusu hüküm ile açıkça ceza muhakemesinde soruşturma evresinin kural olarak gizli olduğu hüküm altına alınmıştır. Delillerin karartılmasının önüne geçilmesi, yapılacak işlemlerin usul ve esaslara uygun yapılması amacıyla soruşturmanın gizliliği ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilke aynı zamanda lekelenmeme hakkının da bir sonucudur.²²⁶

Soruşturmanın gizliliği ilkesi, ceza muhakemesinin amacına hizmet etmek adına maddi gerçeğe ulaşmaya çalışırken soruşturma evresinde bütün delillerin toplanmasını, bu sayede soruşturmanın düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlamakta, ancak bu yapılırken şüphelinin haklarına zarar vermeme, aksine onun haklarını koruyarak lekelenmeme hakkını gerçekleştirme amacını taşımaktadır.²²⁷ Nitekim soruşturmanın gizliliği esası benimsenmemiş olsa idi kişi hakkında toplanan delillerin tamamı kamuoyuna açık olacağından maddi gerçeğin kaybolması ve kişinin henüz hakkında verilen hüküm kesinleşmeden suçlu olarak itham edilmesi gibi sonuçlar ortaya çıkabilirdi.²²⁸ Bu durum da hiç şüphesiz suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkının ihlaline neden olurdu.²²⁹

İlkenin getiriliş amacı madde gerekçesinde de şu şekilde ifade edilmektedir: “*Soruşturma evresi esas olarak ve genel itibariyle kamuya karşı gizlidir. Soruşturma evresinin gizliliği, ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluk olduğu gibi, suçsuzluk karinesinin işlevi açısından da*

²²⁶B. Öztürk, D. Tezcan, M. R. Erdem, Ö. S. Gezer, Y. F. Saygılar Kırıt, E. Alan Akcan, Ö. Özaydın, E. Erden Tütüncü (2017), *Nazari ve uygulamalı ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.608

²²⁷Bezgin (2021), **a.g.k.**, 68; Okuyucu Ergün (2022), **a.g.k.**, 143; K. Özyurt (2022), *Soruşturmanın gizliliği ve lekelenmeme hakkı*, Konya: Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.104

²²⁸Özbek (2022), **a.g.k.**, 34

²²⁹Uysal (2017), **a.g.k.**, 151-152

vazgeçilmez bir ilkedir ....Diğer taraftan soruşturma evresinin gizli olması, temel hakların ve savunma hakkının ihlalinin gözlerden saklanması için değil, soruşturmanın selameti, tam ve etkin bir soruşturma yapılması, delillerin karartılmadan toplanması için kabul edilmiştir. İnsani değerlerin, hak ve özgürlüklerin güvenliğe feda edilmemesi, güvenliğin de bu değer ve hakları koruma için ihmal edilmemesi gerekir. ” ²³⁰

Hükmün gerekçesinden çıkarılabileceği üzere soruşturma işlemlerinin gizli tutulması kişi hakkında henüz kesin bir yargıya varılmadığından onun saygınlığının ve manevi varlığının korunması açısından önem arz etmektedir.²³¹ İlke bu yönüyle hem suçsuzluk karinesi hem lekelenmeme hakkı bakımından şüpheli kişinin bireysel menfaatini korumaktadır.²³² Bunun yanında ilke etkin bir soruşturma evresi yürütmek adına soruşturmanın amacına hizmet ettiğinden kamusal menfaati de koruma altına almaktadır. Dolayısıyla soruşturmanın gizliliği ilkesi ile gerek kamusal gerekse de bireysel menfaatin korunmasına hizmet edilmektedir.²³³

Soruşturmanın gizliliği ilkesi ceza muhakemesinin yalnızca soruşturma evresine özgülenmiş olup yetkili makamlarca suç işlendiği şüphesinin öğrenilmesinden ancak iddianamenin kabulüne kadar geçerli olan bir ilkedir.²³⁴ Nitekim bu hususa örnek olarak CMK m.153/4 iddianamenin kabul edilmesi ile birlikte müdafinin dosya içeriğini inceleyebileceği, örnek alabileceği düzenlemesi gösterilmektedir.²³⁵

Soruşturma evresinin her aşamasında geçerli olan bu ilke iddia makamı ve savunma makamı açısından da kolaylık sağlamakta, onların menfaatini de korumaktadır. Bu aşamada delillerin toplanması hususunda iddia makamına ait özel bir alan oluşturarak iddia makamının menfaatini, henüz yeterli delil toplanmayan bir süreçte kişinin suçlu olarak itham edilmesinin önüne geçerek ise savunma makamının menfaatini korumaktadır.²³⁶

---

²³⁰<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/CEZA-MUHAKEMES%c4%b0-KANUNU.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2022)

²³¹Kara (2012), **a.g.k.**, 190

²³²Bezgin (2021), **a.g.k.**, 70; Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Saygılar, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 608

²³³G. Artantaş (2019), *Soruşturmanın gizliliği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.26; Bezgin (2021), **a.g.k.**, 70

²³⁴Artantaş (2019), **a.g.k.**, 29; Bezgin (2021), **a.g.k.**, 69

²³⁵G. Okuyucu-Ergün (2010), *Soruşturmanın gizliliği*, AÜHFD, 59(2), s.248

²³⁶Uysal (2017), **a.g.k.**, 152-153

Bireylerin lekelenmeme hakkının korunması hususunda adli makamların etkisi toplumdaki diğer kamusal kurumlar karşısında çok daha önem arz etmektedir. Bu kapsamda gizlilik esasına dayalı olarak yürütülecek bir muhakeme faaliyeti lekelenmeme hakkını da teminat altına alacak ve bireylerin onur ve toplumsal saygınlığının zarar görmesini engelleyecektir.²³⁷

Dolayısıyla soruşturmanın gizliliği ilkesinin muhakeme sürecindeki tezahürü, yapılan işlemlerde yalnızca ilgili kimselerin hazır bulunması ve söz konusu işlemler hakkında kamuya, topluma bilgi aktarılmaması olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.²³⁸ Bu hususa ifade veya sorgu sırasında savcı veya hakim yanında yalnızca zabıt katibinin bulunabilmesi, tutanağa bağlanan işlemlerin herkes tarafından görülebilmesi örnek teşkil etmektedir.²³⁹ Gizliliğin muhakeme sürecindeki ilk yansıması olan işlemlere yalnızca ilgililerin katılabilmesi dahili gizlilik, ikinci yansıması olan kamuya bilgi aktarılmaması ise harici gizlilik²⁴⁰ olarak adlandırılmaktadır.²⁴¹ Bunun yanında ilk durumun işlemlerde gizlilik, ikinci durumun ise evraklarda gizlilik olarak da adlandırılabilceği ifade edilmektedir.²⁴²

Soruşturmanın gizliliğinin muhakemedeki yansımaları bir bakıma bu husustaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Zira bu husustaki sorunlar daha çok soruşturma yürütülürken güdülen amaç ile kamuoyunu bilgilendirme, basın haber verme hakkını kullanması, savunma hakkı, basın özgürlüğü, özel hayatın korunması ve suçsuzluk karinesi ile lekelenmeme hakkı arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Amaçlar arasında yarışan bir menfaat ilişkisinin varlığı söz konusudur.²⁴³ Bu noktada medya halka bilgi verme hakkını kullanırken kişilerin lekelenmeme hakkına zarar gelmesini önleyecek tedbirleri almalıdır. Bilgi aktarımı sırasında kişilerin kimlik, isim, resim vb. gibi kişisel

---

²³⁷Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 410

²³⁸N. Centel, H. Zafer (2019), *Ceza muhakemesi hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.110

²³⁹Y. Ünver, H. Hakeri (2015), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, s.519; Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 248-249

²⁴⁰Harici gizliliğin soruşturma aşamasında gerçekleştirilen iş ve işlemlerin açıklanmaması değil; bu aşamadaki iş ve işlemlere ait belge ve bilgilerin içeriğinin açıklanmaması şeklinde anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. bkz. Özyurt (2022), **a.g.k.**, s.33

²⁴¹G. Leone (1988), *Manuale di diritto procesuale penale*, Napoli, s.400'den aktaran Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 248-249

²⁴²Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 111; Ertürk (2020), **a.g.k.**, 92

²⁴³Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 248; M. R. Erdem (2022), *Lekelenmeme hakkı açısından medyanın adli olayları haber konusu yapmasında sınırlar*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, s.185

verilerinin paylaşılmamasına özen gösterilmelidir. Aksi halde lekelenmeme hakkının ihlali gündeme gelebilecektir.²⁴⁴

Konu ile bağlantılı olarak Yakalama, Gözaltına alma ve İfade Alma Yönetmeliği²⁴⁵ m.27 “Soruşturmanın gizliliğinin uygulanması” başlığı altında şu şekilde düzenleme yapılmıştır:

*“Suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyeti esastır ve soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin “suçlu” olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkartılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürölmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evraki hiçbir şekilde yayımlanamaz.”*²⁴⁶

Bütün bunlardan hareketle ifade edilebilir ki harici gizlilik olarak adlandırılan kamuya bilgi aktarılmaması lekelenmeme hakkını korumak amacını taşımaktadır. İki kavram arasındaki sıkı ilişki nedeniyle harici gizliliğin ihlali çoğu zaman lekelenmeme hakkının ihlalini de beraberinde getirmektedir.²⁴⁷

Kanun koyucu lekelenmeme hakkını korumak ve etkin bir soruşturma yürütölmesini sağlamak amacıyla soruşturma nın gizliliği ilkesini kabul ettiğı gibi söz konusu ilkenin ihlali halinde yine aynı amaçları taşıyarak birtakım yaptırımlar öngörmüştür. Bu doğrultuda TCK m. 285 ile gizliliğin ihlali, m.286 ile ses veya görüntülerin kayda alınması suç olarak düzenlenmiştir. Söz konusu hükümlere ve bu hususta Basın Kanunu’nda yer alan düzenlemelere tezin ilerleyen kısımlarında ayrı bir başlık olarak yer verildiğinden burada kısaca değinilmesi yeterli görölmüştür.

²⁴⁴Ertürk (2020), **a.g.k.**, 95; Bu husustaki ihlaller yargı kararlarına da yansımaktadır. Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin E.2015/4961 K.2016/4656 sayılı ve 08.09.2016 tarihli kararına konu olan olayda, kamuoyunda tanınan şahısların yolsuzluk yaptığını iddia eden ve suçlayıcı bir üslup ile itham edilen kişilere yönelik haberin basın özgürlüğü ve lekelenmeme hakkı kapsamında değeriendirilmesi söz konusudur. Yapılan haberde haberin güncel olması, toplumsal ilginin bulunması gibi basın özgürlüğü kapsamındaki unsurlar değeriendirilmiş; ancak henüz haklarında soruşturma dahi başlatılmayan şahıslar hakkında bu şekilde bir yolsuzluk suçlamasında bulunulması lekelenmeme hakkının ihlali olarak değeriendirilmiştir. Basın özgürlüğünde sınırın aşıldığı, bu özgürlük ile lekelenmeme hakkı arasındaki dengenin gözetilmediğı ve soruşturma nın gizliliğini ihlal suçunun oluştuğı belirtilmiştir <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2015-4961-k-2016-4656-t-8-9-2016> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

²⁴⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

²⁴⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8197&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

²⁴⁷Bezgin (2021), **a.g.k.**, 113

2.2. Etkin Soruşturma İlkesi

Soruşturma işlemlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşma açısından büyük bir öneme sahiptir. İhbar, şikayet gibi yollarla kişilerin uğramış oldukları haksızlıkları adli makamlara iletmesi mümkün olmakla birlikte kötü niyetli, önyargı içeren şikayetlerle karşılaşılması da pek tabi mümkündür. Bu sebeple şüpheli sıfatının bu kadar kolay edinilmemesi adına soruşturma işlemlerinin etkin ve makul sürede, dürüstlük ve adil yargılama kuralları çerçevesinde yürütülmesi önem arz etmektedir.²⁴⁸

Mevzuatımız gereği işlenmiş bir suç hakkında soruşturma yapmak ve kamu davası açmak görevi Cumhuriyet savcısıdır. Bu evrenin sorumluluğu Cumhuriyet savcısına yüklenerek yapılan her işlemde bilgisinin olması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim bu hususta CMK m.160/2 gereği *“Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.”* hükmü ve devamı düzenlemeler ile Cumhuriyet savcısının görevleri ifade edilmiştir.

Soruşturma evresinin etkin ve usulüne uygun yürütülmesi kovuşturma evresinin de usulüne uygun, verimli ve adil yargılanma ilkeleri çerçevesinde makul sürede tamamlanması açısından mühimdir. Bu nedenle usulüne aykırı alınan ifadeler, delil elde etme hususundaki aykırılıklar, soruşturma makamlarının soruşturmaya tabi tutulan kimselerden bağımsız olmaması gibi soruşturmanın etkinliği ile bağdaşmayan hususlara son derece dikkat edilmesi gerekmektedir.²⁴⁹

Etkin soruşturma yükümlülüğü kavramının hukukumuzda yer alması esasen 5271 sayılı CMK m.172/3 *“Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi veya bu karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi halinde yeniden soruşturma açılır.”* düzenlemesi ile olmuştur. Söz konusu düzenleme etkin

²⁴⁸Kara (2012), a.g.k., 192-193

²⁴⁹B. Hoşgöl (2019), *Etkin soruşturma yükümlülüğü*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.15

soruşturma kavramının hukukumuzda normatif olarak yer aldığını göstermektedir. Nitekim bu düzenleme öncesinde etkin soruşturma kavramı AİHM içtihatlarında karşılaştığımız²⁵⁰, iç hukukumuzda ise ancak eksik soruşturma nedeniyle dosyaların bozulması gibi yöntemler ile karşılığını bulan bir uygulama olarak yer almakta idi.²⁵¹

Bu durum yargı kararlarına da yansımış ve etkin soruşturma yükümlülüğünün önemi açıkça şu şekilde ifade edilmiştir: “*Etkin soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilmesi ceza adalet sistemimiz açısından hayati bir önemi haizdir. Bu anlamda soruşturma ve kovuşturma makamları suç soruşturmalarında titizlikle tüm araştırmaları tamamlamalı; eksiksiz delille dava açılması sağlanmalı ve nihayetinde tüm soruşturma işlemleri tamamlandıktan sonra hüküm kurulmalıdır...Yargıtay kararlarında sıklıkla rastlanan ve ‘eksik soruşturma nedeniyle bozma ilamı’ olarak ifade edilen hükümler ‘etkin soruşturma yükümlülüğüne aykırılık’ oluşturan halin denetim muhakemesi sürecinde açık tespitinden başka bir şey değildir.*”²⁵²

Etkin soruşturma yükümlülüğünün muhakemeye yansımaları dikkate alındığında öncelikle soruşturma evresi amacına uygun bir şekilde toplanması mümkün olan delillerin hukuka uygun ve eksiksiz bir şekilde toplanmasıyla yürütülecektir. Böylece kovuşturma evresi de tekrardan delil elde etme aşamasıyla vakit kaybedilmeden süratle tamamlanabilecektir. Bunun yanında kovuşturulmasına gerek görülmeyen dosyalar ayrılarak kişilerin mağduriyetine sebep olabilecek uygulamaların önüne geçilmiş olacaktır.²⁵³ Soruşturma işlemlerinin belirtilen ilkeler çerçevesinde yürütülmesi sayesinde kişilerin lekelenmeme hakkı da korunmuş olacaktır. Nitekim soruşturma evresinin sonunda verilebilecek kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile şüpheli sıfatı alınmasının önüne geçilirken aynı zamanda kişilerin yargılama makamı önünde böyle bir imkana sahip olması sağlanacaktır.²⁵⁴

---

²⁵⁰ AİHM içtihatları çerçevesinde esasen etkin soruşturma yükümlülüğünün dayanağı, Sözleşmenin iki ve üçüncü maddelerinde koruma altına alınan yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağıdır. Hukuki dayanağının ise daha çok on üçüncü madde ile koruma altına alınan etkili başvuru hakkı olduğu belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Şenol (2011), *Etkin soruşturma yükümlülüğü ve etkili başvuru hakkı*, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), s.38-39

²⁵¹ Hoşgöl (2019), *a.g.k.*, 15-16

²⁵² Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun E.2016/943 K.2017/223 sayılı ve 11.04.2017 tarihli kararı <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2016-943-k-2017-223-t-11-4-2017> (Erişim Tarihi: 14.05.2022)

²⁵³ Hoşgöl (2019), *a.g.k.*, 17

²⁵⁴ Kara (2012), *a.g.k.*, 193

Kovuşturulmaya gerek görülmeyen, kovuşturma koşullarını taşımayan dosyaların soruşturma evresi sonunda ayrılması mahkemelerin önünde biriken dosyaların önüne geçerek etkin soruşturmaya katkı sağlamaktadır.²⁵⁵ Hiç şüphesiz savcılık kurumunun topladığı lehe ve aleyhe deliller neticesinde beraat etmesi muhtemel kimseler hakkında kamu davası amaması lekelenmeme hakkının da gereğidir.²⁵⁶

Bu husus kanun yararına bozma konulu iddianamenin iadesine ilişkin Yargıtay 13. Ceza Dairesi’nin 30.11.2011 tarihli kararında şu şekilde ifade edilmiştir: “ *Yeni Türk Ceza Adalet Sisteminde benimsenen, ‘Kişilerin Lekelenmeme Hakkı’ ile ‘Eksiksiz Soruşturma ve Tek Celsede Duruşma’ prensipleri uyarınca, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcılarının makul sürede bütün delilleri toplamaları, sadece mahkumiyetle sonuçlanacağını değerlendirdikleri hususları dava konusu yapmaları, beraatle sonuçlanacağını değerlendirdikleri eylemleri dava konusu yapmamaları, yani bir nev’i filtre görevi yapmaları gerekir.* ”²⁵⁷

Etkin soruşturma yükümlülüğü hem soruşturmanın yürütülmesi hem de soruşturmanın içeriği çerçevesinde esas sorumluların tespit edilmesindeki elverişlilik ve verimlilik ile ilgilidir. Bu doğrultuda etkin ve eksiksiz soruşturma için önemli olan yukarıda da daha önce belirtildiği gibi ifadelerin detaylı şekilde alınması vb. kriterler bulunmaktadır. ²⁵⁸ Ancak AİHM genel olarak etkin soruşturma yükümlülüğünü tanımlamaktan kaçındığı gibi her dava açısından mutlaka aradığı ilkeler de ortaya koymamıştır. Bu nedenle etkin soruşturma yükümlülüğüne ne denli dikkat edildiğinin her somut olay bakımından ele alınması gerektiği ifade edilmektedir.²⁵⁹

Bununla birlikte pek çok kararda etkin soruşturmaya ilişkin bazı ilkeler ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak soruşturmanın başlatılması etkin soruşturmanın ilk adımı olup soruşturma şartlarını taşıyan bir olay ile karşılaştıklarında Cumhuriyet savcıları vakit kaybetmeksizin gereğini yerine getirmelidir.²⁶⁰

---

²⁵⁵Hořėl (2019), **a.g.k.**, 35

²⁵⁶Kara (2012), **a.g.k.**, 194

²⁵⁷<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> Yargıtay 13. Ceza Dairesi’nin 30.11.2011 tarihli 2011/11629 E., 2011/6976 K. sayılı kararı (Erişim Tarihi:15.05.2022); Kara (2012), **a.g.k.**, 194

²⁵⁸Hořėl (2019), **a.g.k.**, 33

²⁵⁹řenol (2011), **a.g.k.**, 40

²⁶⁰Hořėl (2019), **a.g.k.**, 37-38; bkz. CMK m.160 *bir suçun işlendiğini ğrenen Cumhuriyet savcısının görevi*

Yine bir diğ er ilke soruşturmanın yeterliliğı olup bu ilke çerçevesinde yeterli delil toplama ve değerlendirme faaliyeti neticesinde yeterli ve sağlam bir soruşturmanın temelleri atılmış olacaktır. Burada delil toplama, bilgi edinme yetki ve yükümlülüğü altında olan savcılık kurumu ayrıca önem arz etmekte olup yeterli bir soruşturmanın temeli donanımlı, yeterli savcılara dayanmaktadır.²⁶¹

Etkin soruşturma çerçevesinde önemli olan bir diğ er ilke makul hız ve özendir. Söz konusu ilke hem soruşturma hem de kovuşturma evresine hakim olan bir ilkedir. Makul sürede sonuçlandırılmayan, gerekli  zen gösterilmeyen bir soruşturma usul yönünden sakatlanma ihtimalini de her zaman taşımaktadır.²⁶² Son olarak dikkat edilmesi gereken bir diğ er ilke bağımsızlık ve tarafsızlık olup bu ilkede önemli olan husus soruşturmacıların niteliğidir. Olayın açığa çıkarılması, maddi gerçeğe ulaşılması ve sorumluların cezalandırılması için soruşturmacıların bağımsız ve tarafsız olması vazgeçilemeyen bir nitelik taşımaktadır.²⁶³

Etkin soruşturma yükümlülüğünün devletler açısından doğurduğu sorumluluklar da içtihatlarda değinilen ilkeler kapsamında belirtilmektedir. Etkin soruşturma yükümlülüğünün doğurmuş olduğu sorumluluklar ilkelere benzer şekilde AİHM içtihatlarında şu şekilde belirtilmiştir: “*Etkili ve eksiksiz bir soruşturmadan söz edilebilmesi için soruşturmanın suça karışanlardan bağımsız bir organ tara ından, başvuranların katılımı sağlanarak yürütülmesi, eksiksiz ve titiz bir şekilde yapılması, kamu denetimine açık olması, ihlalden sorumlu olanların belirlenmesi ve cezalandırılması konularında sonuca götürebilecek nitelikte olması gereklidir. Ayrıca kamuoyunun güvenini korumak ve yasadışı eylemlere göre her türlü hoşgörü ya da suç ortaklığı izleniminden kaçınmak amacıyla soruşturmada gerekli olan ivedilik ve  zen gösterilmelidir.*”²⁶⁴

Bütün bu ilkelerin yanında adalete güvenin tesisi ve pekiştirilmesi adına mağdurun soruşturmaya katılımının sağlanması ve sonuçların mümkün olduğu müddetçe kamuya açık olması da soruşturmanın icrasında önem teşkil etmektedir. Ayrıca delillerin

---

²⁶¹Hořg l (2019), **a.g.k.**, 38-39

²⁶²Hořg l (2019), **a.g.k.**, 39-40

²⁶³Hořg l (2019), **a.g.k.**, 40-41

²⁶⁴S. Cengiz, F. Demirağ, T. Ergül, J. McBride, D. Tezcan (2008), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında ceza yargılaması kurum ve kavramları*, Ankara, s.10

toplanması hususunda hukuka uygun ve usulüne uygun hareket edilmesi etkin soruşturmanın olmazsa olmaz kriteridir.²⁶⁵

Sonuç olarak soruşturmanın etkin yürütülmesi, yapılan işlemlerde dürüstlük ve adil yargılanma kurallarına riayetle, makul sürenin gözetilmesi ile, hukuka uygun toplanan deliller ışığında ve bağımsız, tarafsız makamlarca yönetilmesi ile sağlanacaktır. Etkin yürütülen bir soruşturma kovuşturma evresinin etkinliği de sağlayacak, belirli durumlarda mahkeme önüne giden dosyaların azaltılması ile kişilerin mağduriyeti önlenerek lekelenmeme hakkı da korunacaktır. Dolayısıyla bireylerin lekelenmemesinin söz konusu ilkeler çerçevesinde yürütülen etkin bir soruşturma sayesinde sağlanabileceğini söylemek mümkündür.

2.3. Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı (SYOK)

Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, CMK'nın 158.maddesine öncelikle 15.08.2017 tarihli 694 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 145.maddesi ile eklenmiş ve ardından 01.02.2018 tarihli 7078 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun'un²⁶⁶ 140.maddesi ile aynen kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenleme m.158/6 ile şu şekilde ele alınmıştır:

“İhbar ve şikayet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikayetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Bu durumda şikayet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez. Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikayetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173. maddedeki usule göre itiraz edilebilir. İtirazın kabulü halinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Bu fıkra uyarınca yapılan işlemler ve verilen kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir.”²⁶⁷

Anılan hükme göre savcı önüne gelen olayda öncelikle bir değerlendirme yapacak ve bunun neticesine göre soruşturmaya başlamanın gerekli olup olmadığı hususunu tespit

²⁶⁵Hoşgöl (2019), a.g.k., 43

²⁶⁶08.03.2018 tarihli 30354 (Mükerrer) sayılı resmi gazete <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308M1-11.htm> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

²⁶⁷<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5271.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

edecektir. Dolayısıyla söz konusu düzenleme soruşturma evresi için bir ön safha²⁶⁸ niteliği taşımaktadır. Yapılacak bu ön değerlendirme sonucunda soruşturma işlemleri başlatılacak ya da başlatılmayacaktır.²⁶⁹ Farklı bir yaklaşımla soruşturma öncesinde savcılar öncelikle m.158/6 hükmü uyarınca bir inceleme yapacak, bu inceleme neticesinde anılan fıkra da belirtilen hallerin bulunmadığına kanaat getirdikleri takdirde zımni olarak alacakları ‘*soruşturmaya geçilmesi kararı*’ ile soruşturma evresine başlayacaklardır. Dolayısıyla bu aşamada savcılara ihbar veya şikayetin soruşturmaya başlanabilir nitelikte olup olmadığı ve soruşturma evresine başlanıp başlanmaması gerektiği konularında takdir yetkisi tanındığını söylemek mümkündür.²⁷⁰

Soruşturma evresinin başlayabilmesi için Ceza Muhakemesi Kanunumuz failin suç niteliği taşıyan hareketi gerçekleştirip gerçekleştirmediği hususundaki basit şüphenin varlığını aramaktadır. Bu husus CMK m.160/1 hükmünde “*Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.*” şeklinde ifade edilmektedir. Hükümde de ifade edildiği üzere Cumhuriyet savcısı karşılaştığı olayları hemen araştırma ve inceleme yükümlülüğü ile donatılmıştır.²⁷¹ Soruşturma evresinin başlatılabilmesi için aranan basit şüphe, şüphenin en hafif halini ifade etmektedir ve belirli ve somut olayların suçun işlendiğini göstermesi durumunda basit şüphenin varlığından bahsedilebilmektedir. Dolayısıyla şüphenin derecesinin belirlenmesi hususunda elde edilen deliller önem arz etmektedir.²⁷²

CMK m.158/6 ile getirilen düzenleme vesilesiyle Cumhuriyet savcıları artık kendilerine ulaşan suç ihbarı veya şikayeti hakkında herhangi bir araştırma yapmaksızın ceza hukuku boyutuyla suç oluşturmadığı, yani suçun unsurları olarak belirtilen tipiklik unsurlarını taşımadığı kanaatine ulaşır ise doğrudan soruşturma yapılmasına yer olmadığı

---

²⁶⁸Ancak getirilen bu düzenlemenin ceza muhakemesine ön soruşturma şeklinde yeni bir evre eklemeyeceği de belirtilmektedir. Savcının bu aşamada herhangi bir araştırma yapmaksızın, ihbar veya şikayetin soyut olması hallerinde SYOK kararı verdiği, hiçbir araştırmanın yapılmadığı bu aşamada dolayısıyla bir muhakeme işleminin de yapılmadığı ve bu nedenle muhakeme sürecine yeni bir evre eklediğinden bahsedilemeyeceği belirtilmektedir. bkz. A. Nuhoğlu (2022), *Soruşturmaya yer olmadığı kararının ceza muhakemesindeki yeri*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, s.213

²⁶⁹V. Özbek, K. Doğan, P. Bacaksız (2021), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.158

²⁷⁰H. Kızılarıslan (2019), *Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararları ve bu kararların ceza muhakemesi sistematigi açısından irdelenmesi*, TBB Dergisi,144, s.78

²⁷¹Ertürk, 2020, **a.g.k.**, 96

²⁷²Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 95; M. Özen, A. Köksal (2019), *Suçsuzluk karinesi bağlamında soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 68(1), s.278;

kararı verebilecektir. Aynı şekilde soyut nitelikte, hiçbir şekilde somut olgu içermeyen, dayanaksız suç isnatları hakkında da soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilebilecek ve mesnetsiz, dayanaksız birçok olay yargı önüne gelmeden elenebilecektir. Bu yönü ile düzenlemenin usul ekonomisine de hizmet ettiği söylenebilmektedir.²⁷³

Getirilen bu hüküm öncesinde mevzuatımızda Cumhuriyet savcılarının önüne gelen olaylarda basit şüpheyne ulaşamaması veya somut olguya dayanmayan, soruşturma başlatılmasını gerektirmeyen hususlarda ne şekilde karar vermesi gerektiği yönünde bir düzenleme mevcut değildi. Bu husustaki boşluk uygulamada Cumhuriyet savcılarının bu nitelikteki dilekçeleri almama yönündeki tercihleri ile tamamlanmaktaydı.²⁷⁴ Ancak bu uygulama öğretide Anayasa m.74 çerçevesinde dilekçenin işleme konulmaksızın reddedilmesi ya da işleme konulmaması dolayısıyla dilekçe hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirilmekteydi.²⁷⁵ Dolayısıyla getirilen düzenleme ile uygulamadaki sorun çözüme kavuşturularak bu hususta hukuki bir temel atılmıştır.²⁷⁶

694 sayılı KHK ile getirilen m.158/6 hükmünün amacı gerekçede;

*“soyut ve dayanaksız ihbar ve şikayetler için savcıların soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verebilmesi ve bu kararların ayrı bir sisteme kaydedilerek kişilerin lekelenmeme haklarının sağlanması amaçlandığı”*²⁷⁷ şeklinde ifade edilmektedir. Gerekçede de belirtildiği üzere hükmün getirilmesindeki temel amaç mesnetsiz, soyut ihbar ve şikayetlerden kaynaklanan lekelenmeme hakkı ihlallerinin önüne geçmektir.²⁷⁸

Bu çerçevede lekelenmeme hakkının bir uzantısı olarak soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilebilecek olan hallerde hakkında ihbar veya şikayet söz konusu olan kişiye “şüpheli” sıfatı verilemeyecektir. Dolayısıyla şüpheli sıfatının doğurduğu bir takım hak ve yükümlülükler de ortaya çıkmayacaktır.²⁷⁹ Bu şekilde ihbar ve şikayetlerin dayanaklarıyla incelenmesi ve şüpheli sıfatının basit bir şekilde verilmemesi hukuka olan

---

²⁷³Ertürk (2020), **a.g.k.**, 96; Nuhoğlu (2022), **a.g.k.**, 214-215

²⁷⁴Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 278

²⁷⁵Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 96

²⁷⁶Ertürk (2020), **a.g.k.**, 96

²⁷⁷Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 441

²⁷⁸Ertürk (2020), **a.g.k.**, 96; Nuhoğlu (2022), **a.g.k.**, 215

²⁷⁹Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 280

güveni de tesis edecektir. Bu nedenle şüpheli sıfatının kolay bir şekilde verilmemesi hukuki güvenliğin sağlanması açısından da elzem niteliktedir.²⁸⁰

Bu gibi hallerde kişiye şüpheli sıfatı verilmemesi bireyleri toplum nezdinde itibar ve şereflerini zedeleyici, temel haklarına zarar verici uygulamalara karşı koruyacaktır. Zira bir kişi hakkında başlatılan soruşturma ve verilen şüpheli sıfatı toplum ve kamuoyu açısından oldukça ilgi çekici olmakla birlikte bireylerin aklanması hususunda kamuoyunda aynı ilgiyi görmek pek mümkün olmamaktadır. Haklarındaki itham sebebiyle bireyler toplum nezdinde lekelenmekte ve bu leke uzun süre devam etmektedir. Bu sebeple gerek suçsuzluk karinesinin gerekse de lekelenmeme hakkının korunması bakımından şüpheli sıfatı verilmemesi anılan düzenleme çerçevesinde önem arz etmektedir.²⁸¹ Dolayısıyla artık SYOK kararının verildiği durumlarda şüpheli sıfatı kullanılmaksızın bireyler hakkında “*ihbar edilen veya şikayet edilen*” gibi tanımlamalar kullanılacaktır.²⁸²

Adli nitelik taşıyan ve hukuki sonuç doğuran SYOK kararı ile lekelenmeme hakkını güvence altına alan kanun koyucu, aynı zamanda etkin soruşturma yapılmasını sağlayarak bu güvenceyi daha da güçlendirmiş ve bu kararlara karşı itiraz yolu öngörmüştür.²⁸³ İtiraz yolu ceza muhakemesinde bir çeşit iç denetim mekanizması niteliği taşımaktadır.²⁸⁴ SYOK kararları için itiraz CMK m.173 de öngörülen usule göre yapılmaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre²⁸⁵ itiraza konu olan olaylar ve deliller dilekçede gösterilerek

²⁸⁰B. Akbulut (2022), *Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı*, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 10 (1), s.158

²⁸¹Kızıllarslan (2019), **a.g.k.**, 67-68; Akbulut (2019), **a.g.k.**, 188

²⁸²Bu husus yargı kararlarında da belirtilmiştir. “*Artık SYOK kararı verilmiş olaylarda şikayet veya ihbar edilmiş kişilere karşı şüpheli sıfatı kullanılamaz, şikayet edilen veya ihbar edilen şeklinde başka tanımlar kullanılmalıdır.*” Anayasa Mahkemesi’nin 2019/9565 başvuru numaralı 14.09.2021 tarihli kararı <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/anayasa-mahkemesi/e-2019-9565-t-14-9-2021> (Erişim Tarihi:29.05.2022); Kızıllarslan, (2019), **a.g.k.**, 83

²⁸³Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 280; Akbulut (2022), **a.g.k.**, 163

²⁸⁴Kızıllarslan (2019), **a.g.k.**, 91

²⁸⁵“*CMK m.173(1) Suçtan zarar gören, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğine itiraz edebilir.*

(2) İtiraz dilekçesinde, kamu davasının açılmasını gerektirebilecek olaylar ve deliller gösterilir.

(3) Sulh ceza hakimliği, kararını vermek için soruşturmanın genişletilmesine gerek görür ise bu hususu açıkça belirtmek suretiyle, o yer Cumhuriyet başsavcılığından talepte bulunabilir; kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunmazsa, istemi gerekçeli olarak reddeder; itiraz edenı giderlere mahkum eder ve dosyayı Cumhuriyet savcısına gönderir. Cumhuriyet savcısı, kararı itiraz edene ve şüpheliye gönderir.

(4) Sulh ceza hakimliği istemi yerinde bulursa, Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyerek mahkemeye verir.

(5) Cumhuriyet savcısının kamu davası açılmaması hususunda takdir yetkisini kullandığı hallerde bu madde hükmü uygulanmaz.

15 gün içerisinde itiraz mercii olarak belirtilen, kararı veren Cumhuriyet savcısının görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğine verilmelidir.²⁸⁶

Sulh ceza hakimliği yapılan itirazın kabulü yönünde karar verdiği takdirde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerine başlamak yükümlüdür.²⁸⁷ Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakimliğinin kararı üzerine soruşturma işlemlerine başlamış olmakla birlikte yürüttüğü soruşturma neticesinde ulaştığı deliller doğrultusunda kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilecektir.²⁸⁸ Bu husus CMK m.170/2 hükmünde²⁸⁹ Cumhuriyet savcısının ancak yeterli şüpheyne ulaşması halinde iddianame düzenlemesi gerektiği şeklinde ifade edilmektedir. Bu nedenle Cumhuriyet savcısı yürüttüğü soruşturma neticesinde yeterli şüpheyne ulaşmadığı takdirde veya kovuşturma imkanı bulunmayan hallerde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilecektir.²⁹⁰

Sulh ceza hakimliğinin SYOK kararına karşı yapılan itirazın reddi yönünde karar vermesi halinde ise ceza soruşturmasının başlatılmaması gerektiği anlaşılmaktadır.²⁹¹ Dolayısıyla sulh ceza hakimliğinin itirazın reddi ya da kabulü yönünde bir karar vermesi gerektiğinden bahisle m.173 hükmünün (3). fıkrasındaki ilk iki cümlelerin ve (4) ile (5). fıkralarının SYOK kararları bakımından uygulanma imkanının bulunmadığı ifade edilmektedir.²⁹² Zira üçüncü fıkra da geçen “*soruşturmanın genişletilmesi*” talebinin henüz başlatılmış bir soruşturma bulunmadığından uygulanma imkanı bulunmamaktadır. Dördüncü fıkradaki “*iddianamenin düzenlenmesi*” hususu ise soruşturmaya başlanması şeklinde karşılık bulmaktadır. Son olarak beşinci fıkradaki “*kamu davasının açılmaması hususunda takdir yetkisi*” henüz bir dava söz konusu olmadığı için uygulanmayacaktır.²⁹³ Esasen buradaki takdir yetkisi savcının soruşturmayı başlatmama yönünde kullandığı takdir yetkisini ifade etmektedir.²⁹⁴

---

(6) İtirazın reddedilmesi halinde aynı fiilden dolayı kamu davası açılabilmesi için 172’nci maddenin ikinci fıkrası uygulanır.”

²⁸⁶Kızılar (2019), a.g.k., 93

²⁸⁷CMK M. 158/6 “.....İtirazın kabulü halinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır....”

²⁸⁸Özen, Köksal (2019), a.g.k., 281

²⁸⁹“CMK m.170(2) Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüpheyne oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.”

²⁹⁰Özen, Köksal (2019), a.g.k., 281-282

²⁹¹Özen, Köksal (2019), a.g.k., 282

²⁹²Kızılar (2019), a.g.k., 94

²⁹³Kızılar (2019), a.g.k., 94

²⁹⁴Kızılar (2019), a.g.k., 93

Bununla birlikte yeni delil elde edilmesi halinde yeni bir soruşturma başlatılmasının mümkün olmasına bağlı olarak m.173/6 hükmünün SYOK kararları bakımından uygulanma imkanı olduğu belirtilmektedir. Zira m.158/6 düzenlemesinde itiraz usulü yönünden 173.maddenin uygulanacağı belirtilmektedir.²⁹⁵ Ancak bu noktada itiraza konu aynı ihbar veya şikayete yönelik yeni bir soruşturmanın başlatılması hususunda sulh ceza hakimliği kararının gerekli olup olmadığı hususu tartışmaya neden olmaktadır. Nitekim m. 172/2’de yer alan yeni bir delil elde edilmesi halinde soruşturmanın başlatılacağı yönündeki düzenleme m.158/6’da bulunmamaktadır.²⁹⁶ CMK m.172/2 de aranan sulh ceza hakimliği kararı esasen lekelenmeme hakkını koruma amacı gütmektedir. Aynı şekilde SYOK kararının getirilmesindeki temel neden de lekelenmeme hakkının korunmasıdır. Dolayısıyla yeni delil elde edilmesi neticesinde soruşturma başlatılması için sulh ceza hakimliği kararına gerek olmadığı ifade edilmektedir.²⁹⁷ Sonuç itibari ile aslında elde edilen yeni delilin ihbar veya şikayeti dayanaksız olmaktan çıkaracağı, somut hale getireceği ve bu hususta herhangi bir karara gerek olmadığına açıkça anlaşılabileceği ifade edilmektedir.²⁹⁸

Bununla birlikte SYOK kararı verilen bir olayda hakkında ihbar veya şikayet bulunan kimseye yönelik bir suç isnadı söz konusu değildir. Bu nedenle söz konusu kararın kaldırılması talebini içeren sulh ceza hakimliği kararı alınması da anlamsız olacaktır. Nitekim yeni bir delil elde eden Cumhuriyet savcısı m.160 hükmü uyarınca “suç işlendiği izlenimi” ne dayanarak soruşturma işlemlerini başlatma yükümü altına girmektedir.²⁹⁹

İtiraz yoluna kimlerin başvurabileceği hususu değerlendirildiğinde ise m.158/6 “soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikayetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173 ’üncü maddedeki usule göre itiraz edilebilir.” hükmü uyarınca gerek ihbarda bulunanın gerekse de şikayet edenin itiraz hakkı bulunmaktadır. Her ne kadar ceza muhakemesinde şikayet edene tanınan bir takım haklar

²⁹⁵Kızıllarslan (2019), **a.g.k.**, 94; Akbulut (2022), **a.g.k.**, 194

²⁹⁶Akbulut (2022), **a.g.k.**, 194

²⁹⁷Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 283; Aksi yönde m.158/6’nın m.173’de yer alan itiraz usulünü benimsediği, bu sebeple yeni delil elde edilmesi halinde soruşturma başlatılabilmesi için sulh ceza hakiminin kararı gerektiği görüşü için bkz. Akbulut (2022), **a.g.k.**, 194

²⁹⁸V.C. Canoğlu (2017), *Cumhuriyet savcısının soruşturmaya yer olmadığı kararı*, İzmir Barosu Dergisi, 82 (3), s.121

²⁹⁹Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 283

ihbar edene tanınmamakta ise de söz konusu düzenlemede bu hakkın her ikisine de tanındığı açıktır.³⁰⁰

Burada önem arz eden husus şikayet edilen kimsenin itiraz hakkının mevcudiyetidir. Nitekim kişiler haklarında yapılan asılsız suçlamalar neticesinde toplum önünde itibarlarını korumak adına lekelenmeme haklarını koruma, aklanma talebinde bulunabileceklerdir. SYOK kararlarında kişiye şüpheli sıfatı verilmeyeceğinden hareketle kanun koyucunun bu aşamada şikayet edilen kimseyi muhakeme dışında tutarak süje olarak görmediği, bu nedenle itiraz hakkı tanımadığı sonucuna ulaşılabilecektir. Kaldı ki kişiye şüpheli sıfatı verilmeyerek lekelenmeme hakkı korunduğu gibi bir suç isnadı bulunmadığından muhakemeye yönelik haklarının da söz konusu olmadığı düşünülebilecektir.³⁰¹

Ancak kişinin iş ortamı, sosyal çevresi vb. unsurların ayrıca önem arz ettiği hallerde kendisine isnat edilmek istenen suçla ilgili, ne kadar soyut nitelik taşısa da, bütün soruşturma işlemlerinin yapılarak toplum nezdinde oluşan şüphelerin tamamen giderilmesini, hakkında Kovuşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararının verilmesini talep etme hakkı bulunmalıdır. Bu hususun ceza muhakemesi ve insan hakları özüne daha uygun olduğu belirtilmektedir.³⁰²

SYOK kararlarında lekelenmeme hakkının güvence altına alındığı çıkarımında bulunabildiğimiz bir diğer düzenleme m.158/6 hükmü ile bu hususta verilen karar ve yapılan işlemlerin ayrı bir sisteme kaydedilerek bu kayıtların ancak Cumhuriyet savcısı, mahkeme veya hakim tarafından görülebileceği hususudur.³⁰³ Ancak düzenlemede SYOK kararlarının ayrı bir sistemde kaydedilmesi hususu, esasen kişilerin suçlu olduğu yönünde bir önyargı taşıdığı, bu yönde bir tereddüdün kişilerin suçsuzluğu noktasında tehlike arz ettiği gerekçeleriyle eleştirilmektedir.³⁰⁴ Ayrıca bu kayıtların ne kadar süre ile tutulacağına ilişkin bir husus belirtilmediğinden, süresiz şekilde sistemde kalan ve belirli kişilere açık olan bu kayıtların lekelenmeme hakkını zedeleyeceği ifade edilmektedir.³⁰⁵ Kanaatimizce de herhangi bir zaman sınırlaması belirtmeksizin, süresiz bir şekilde

---

³⁰⁰Kızılarşlan (2019), **a.g.k.**,91

³⁰¹Kızılarşlan (2019), **a.g.k.**, 91-92; Canoğlu (2017), **a.g.k.**, 120

³⁰²Kızılarşlan (2019), **a.g.k.**, 92

³⁰³Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 283; Kızılarşlan (2019), **a.g.k.**, 99

³⁰⁴Özen, Köksal (2019), **a.g.k.**, 284-285

³⁰⁵Akbulut (2022), **a.g.k.**, s.196

sistemde bulunan kayıtların lekelenmeme hakkı bakımından zedeleyici bir durum ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Son olarak gerek lekelenmeme hakkını korumak gerekse³⁰⁶ de soyut ve mesnetsiz iddiaların henüz soruşturma evresine geçilmeden ayıklanmasına imkan sağlayarak yargının iş yükünü hafifletmeyi amaçlayan SYOK düzenlemesi olumlu yönü ile muhakeme açısından getirilmiş önemli bir yeniliktir.

Ancak Cumhuriyet savcılarının tanınan bu imkanın, soruşturma yapmaktan kaçınarak iş yükünü azaltmak, içeriğinin genişletilmek suretiyle şartları oluşmadığı halde SYOK kararı vermek gibi yönelimlere sebep olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca “soyut ve genel nitelik” taşıyan ihbar veya şikayet kavramının oldukça geniş olması nedeniyle sınırlarının çizilmesi, içinin doldurulması gerektiği belirtilerek düzenlemenin olumsuz yönleri eleştirilmektedir.³⁰⁷

2.4. İddianamenin İadesi Kurumu

İddianamenin iadesi kurumu CMK m.174 ile düzenleme altına alınmıştır. İddianamede bulunması gereken ve m.170 ile öngörülen unsurların eksikliği halinde iddianamenin iadesi kararı verilmektedir. İddianamenin iadesi kurumu hukuk sistemimize CMK ile girmiş olup soruşturmanın etkin bir şekilde ve eksiksiz yürütülerek sağlam bir iddianame ile kovuşturma evresine geçilmesini³⁰⁸ ve bu evrenin delil toplama faaliyeti ile bölünmemesini, aksine amacına uygun olarak delil tartışma evresi olarak

---

³⁰⁶SYOK kararlarının lekelenmeme hakkının korunmasına hizmet ettiği yargı kararlarında da yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin 2019/25041 başvuru numaralı 14.09.2021 tarihli kararına konu olan olayda başvuru, kimlik bilgileri gizlenerek hakkında terör örgütüne üyeliği yönünde yapılan soyut ihbarlar karşısında soruşturma başlatılmasının insan onuruna aykırı olduğu, yürürlükteki mevzuat hükümleri uyarınca SYOK verilmesi gerekirken hakkında KYOK verildiğini belirterek lekelenmeme hakkı ile masumiyet karinesinin ihlal edildiğini belirtmiştir. Ancak Mahkeme, başvuruçunun suçluluğuna ilişkin bir ifadenin kullanılmadığını, hakkında kamu davası açılmasını gerektirecek yeterli şüpheyi ulaşılamadığından KYOK verildiğini ve masumiyet karinesinin kişiye hakkında soruşturma yapılmamasını isteme gibi bir teminat sağlamayacağını belirterek hakkında herhangi bir ihlalin bulunmadığına hükmetmiştir. Ancak karşı oy yazısında geçen ifadeler SYOK ve lekelenmeme hakkı ilişkisi açısından önemlidir. Bu ilişki karşı oy yazısında SYOK kişiye şüpheli sıfatını verilmesini engellemek, kişilerin lekelenmeme hakkı ile şeref ve haysiyetlerini korumak amacıyla getirilmiştir; kişiler hakkında herhangi bir gerekçe ile SYOK verilmesi gerekirken KYOK verilmiş olması masumiyet karinesini ihlal etmese dahi SYOK sisteminin getirdiği kişilerin itibarının korunması amacına aykırıdır, kişilerin toplum karşısında şöhret ve itibarlarının zedelenecek lekelenmesi insan onuru ile bağdaşmaz vb. ifadeler ile konunun önemine dikkat çekilmiştir. <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/anayasa-mahkemesi/e-2019-25041-t-14-9-2021> (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

³⁰⁷Kızıllarslan (2019), **a.g.k.**, 100

³⁰⁸A. Karakurt (2009), *Türk ceza muhakemesi hukukunda iddianamenin iadesi*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8-9 (8-9-10-11), s.79

geçirilmesini sağlamaktadır.³⁰⁹ Bir başka deyişle soruşturma evresinin verimsiz geçirilmesi neticesinde ortaya çıkan özensiz iddianamelerin, etkin soruşturmanın yeniden tesis edilmesi adına iadesini öngören bir kurum, bir yoldur.³¹⁰

İddianamenin iadesi kurumunun getirilmesindeki amaç 174.madde gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kamu davasının tek veya zorunlu olduğunda birbirini izleyen oturumlarda ve mümkünse bir günde sonuçlandırılması gerçekleştirebilmek amacıyla; iddianamenin, hukuken geçerli ve yeterli delillerin toplanmasından ve dava açma koşullarının gerçekleşmesinden sonra, tüm yönleriyle doğru ve eksiksiz olarak mahkemeye verilmesi gerekmektedir. Yeterli delil bulunmadan ve toplanmadan adeta delilsiz davanın açılmış olması ve bunun sonucu olarak mahkemenin soruşturma yapmak zorunda kalacağının anlaşılması halinde iddianame iade edilecektir...Böylece soruşturmanın gereğince tamamlanmadan dava açılmasının sakıncaları, duruşmaların uzaması ve ertelenmesi önlenebilecektir.”³¹¹

Gerekçeden çıkarılabileceği üzere iddianamenin iadesi kurumu etkin soruşturma yapılmasını, böylece etkin ve verimli geçirilecek kovuşturma evresi sonucunda yargılamanın tek celsede, hızlı ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesini hedeflemektedir.³¹² Aksi durumda yeterli şüpheyi ulaşılacak düzeyde delil toplanmaksızın ve etkin soruşturma yapılmaksızın geçirilen soruşturma evresi, kovuşturma evresini de sekteye uğratacaktır. Bu durumda kovuşturma evresi delil toplama süreci olarak geçirileceği için yargılama süresinin uzamasına ve dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlaline neden olacaktır.³¹³ Bu durum yalnızca makul sürede yargılanma hakkının değil aynı zamanda lekelenmeme hakkının da ihlaline neden olacaktır. Zira suçluluğa ilişkin yeterli delil elde edilmeksizin düzenlenen bir iddianame kamuoyunun gözünde kişilerin suçlu olarak muamele görmesine neden olacaktır.³¹⁴

İddianamenin iadesi kurumunun muhakemenin hangi evresi içerisinde yer aldığı hususu doktrinde tartışmalıdır. Esasen muhakeme sürecinin soruşturma ve kovuşturma

³⁰⁹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 430

³¹⁰Hoşgöl (2019), **a.g.k.**, 116

³¹¹<http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=1653> (Erişim Tarihi: 03.06.2022)

³¹²M. Özen (2009), *Kamu davası açma konusunda benimsenen ilkeler*, Cumhuriyet savcısının takdir yetkisi ve iddianamenin iadesi, Ankara Barosu Dergisi, 67 (3), s.22

³¹³B. Elmas (2016), *Yargıtay kararları ışığında iddianamenin iadesi*, TAAD, 28, s.208

³¹⁴Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 592

evrelerinden ibaret olduğu; ancak iddianamenin iadesi kurumu ile birlikte bu iki evre arasına “ara muhakeme” olarak adlandırılan üçüncü bir evrenin girdiği kabul edilmektedir.³¹⁵ Bunun yanında ara muhakeme olarak adlandırılabilir bu safhanın ayrı bir evre niteliği taşımadığı, soruşturma evresine ait bir aşama olduğu, soruşturma evresinin iddianamenin kabulüne kadar geçen süreci ifade etmesi ve iade kararının ancak kabul edilip edilmemeye ilişkin değerlendirme sonunda verilebileceği belirtilerek ayrı bir evre olarak adlandırılmaması gerektiği de ileri sürölmektedir.³¹⁶ Ara muhakeme olarak adlandırılan bu safhada iddianame incelenmek suretiyle iddianamenin kabulü ya da iadesi yönünde karar verilmektedir. Kanaatimizce muhakeme süreci soruşturma ve kovuşturma evrelerinden meydana geldiğinden ve iddianamenin iadesi ile de iddianamedeki eksikliklerin giderilmesi suretiyle aslında soruşturma işlemlerine devam edildiğinden söz konusu kurumun soruşturma evresi içerisinde yer aldığı düşüncesini paylaştığımızı ifade edebiliriz.

CMK uyarınca on beş günlük süre içerisinde mahkeme gerekli soruşturma evrakları ve iddianameyi inceleyerek karar vermektedir. Yapılan bu incelemede mahkeme iddianamenin CMK m.170 uyarınca öngörölen unsurları içerip içermediğini, suçun ispatı hususunda etkili olabilecek mutlak delillerin olması gerektiği ölçüde araştırılıp araştırılmadığını ve suçun ön ödeme, uzlaştırma veya seri muhakeme kapsamına girip girmediğini ve son olarak soruşturulması ve kovuşturulması için izin ya da talep gereken suçlarda izin ya da talebin bulunup bulunmadığını değerlendirmektedir. Bu sebeplere dayanmayan bir nedenle iddianamenin iade edilebilmesi mümkün değildir.³¹⁷

Yapılan incelemeye dayanılarak bir yanlışlık veya eksiklik bulunduğu yönünde karar verilirse iddianame iade edilmektedir. On beş günlük süre zarfı içerisinde iddianamenin iadesi veya kabulü yönünde bir karar verilmediği takdirde CMK m.174/3 uyarınca iddianame zımnen kabul edilmiş sayılmaktadır.³¹⁸ Ancak bu düzenleme denetim yapılmaksızın kabul edilen bir iddianame ile kovuşturma aşamasına geçilmesi ihtimalini

---

³¹⁵Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 592

³¹⁶Karakehya (2022), **a.g.k.**, 442; Karakurt (2009), **a.g.k.**, 81

³¹⁷Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 593-594; İddianamenin iadesi kararının yalnızca CMK m.174. maddede sayılan nedenler kapsamında verilebileceği, 174.maddede iade nedenlerinin sınırlı sayıda belirtildiği ve bu nedenle muhakeme koşullarının gerçekleşmemesi veya başka sebeplerle iade kararı verilmemesi gerektiği, aksi yöndeki bir yorum ve uygulamanın kanun koyucunun ve kurumun amacını aşacağı belirtilmektedir. bkz. Özen (2009), **a.g.k.**, 25

³¹⁸Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 594

oluşturduğu ve bu hali ile iddianamenin iadesi kurumuna zarar verebileceği için eleştirilmektedir.³¹⁹

İddianamenin iade edilmesi halinde Cumhuriyet savcısı kararda gösterilen eksiklikleri tamamlayarak kovuşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir hal olmadığı takdirde yeniden iddianame düzenleyerek mahkemeye sunar. Bu noktada yeniden düzenlenen bu iddianame için ilk kararda belirtilmeyen sebeplerle yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilmesi mümkün değildir.³²⁰

İddianamenin iadesi kurumu getirilirken güdülen temel amaçlar özensiz hazırlanan iddianamelerin önüne geçmek, mahkemelerin delil araştırması ile zaman kaybetmesini engellemek ve davaların uzamasını önlemek olmuştur.³²¹ Bununla birlikte söz konusu kurumun önemli fonksiyonlarından ve taşıdığı amaçlardan birinin lekelenmeme hakkını korumak olduğu da belirtilmektedir.³²² Bu hususa, örneklerini sunacağımız Yargıtay kararlarında da yer verildiği görülmektedir.

Yargıtay 18. Ceza Dairesi'nin 2017/4069 E. ve 2017/14664 K. sayılı kararında³²³ uzlaştırma kapsamına giren suçlarla ilgili iddianamenin iadesine ilişkin kanun yararına bozmaya konu olan kararda iddianamenin iadesine ilişkin yapılan değerlendirmede şu ifadelerle yer verilerek lekelenmeme hakkı vurgulanmıştır.

“İddianamenin iadesi kurumu, kamu davasının açılmasından evvel kanuni şartları taşımayan, yeterli bilgileri içermeyen ve hatalı düzenlenen iddianamelerin bir nevi süzgeçten geçirilip filtrelenerek yargının faaliyetinin hızlandırılması, makul sürede yargılanmanın gerçekleştirilmesi, gereksiz davaların önüne geçilmesi, lekelenmeme hakkının korunması amaçlanmaktadır.”

Yine Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 2016/7218 E. ve 2018/3654 K. numaralı şüphelilerin savunması alınmaksızın düzenlenen iddianamenin iadesine ilişkin kanun yararına bozma talepli kararında *“iddianamenin iadesi müessesesinin CMK’ da yer almasındaki öncelikli neden lekelenmeme hakkıdır.”* ifadelerine yer verilmiştir.³²⁴

---

³¹⁹R. Arıtürk (2022), *İddianamenin iadesi ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 13 (50), s.198

³²⁰Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 597

³²¹Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 593

³²²Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 432-433

³²³<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 05.06.2022)

³²⁴<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 05.06.2022)

Son olarak Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 2019/1579 E. ve 2019/2098 K. numaralı suçun delilleri toplanmadan, atılı suç oluşturulan olayların eldeki delillerle ilişkisi incelenmeden düzenlenen iddianamenin iadesini konu alan kanun yararına bozma talepli kararda³²⁵ geçen lekelenmeme hakkı şu ifadelerle vurgulanmıştır:

“İddianamenin iadesi kurumu şüpheli/sanıkların lekelenmeme haklarını etkin şekilde koruma altına almaktadır. Bu nedenle Anayasa'nın 36-38. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddelerinin teminatı mahiyetindedir. İddianamedeki şekle ilişkin eksiklikler her zaman giderilebilir ancak eksik soruşturma sonucu yeterli suç şüphesi oluşturmayan delillerle kişilere sanık sıfatı yüklenmesi, yargılama sonucunda beraat etmiş olsalar dahi hak ihlaline sebebiyet vereceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde kanun koyucunun suçun sübutuna etkili olan bir delil toplanmadan dava açılmasını iade nedeni olarak kabul etmeyeceği aşikardır.”

Verilen örnekler gibi birçok kararda iddianamenin iadesi kurumunun lekelenmeme hakkı bakımından önemi vurgulanmıştır.

Bütün bunlardan hareketle iddianamenin iadesi kurumunun “Yeni Türk Ceza Adalet Sisteminde” benimsenen “*kişilerin lekelenmeme hakkı*” ile “*eksiksiz soruşturma*” ve “*kamu davasının tek ya da zorunlu olduğunda birbirini izleyen oturumlarda ve mümkünse bir günde sonuçlandırılması*” ilkelerinin sonucu olarak mevzuatta yer aldığını söyleyebilmek mümkündür.³²⁶ Ancak söz konusu kurumun uygulamaya geçirildiğinde amaçlanan hedeflere ulaşma noktasında beklenen başarıyı sağladığını söyleyebilmek pek mümkün değildir. Bu durumun temel nedeni olarak iddianamenin iadesi sebeplerinin Yargıtay kararlarında oldukça dar yorumlanması gösterilmektedir. Yargıtay kararlarında iade sebeplerinin kanunda yazılanlar ile sınırlı olduğu belirtilerek iade sebebi olarak gösterilen birçok hususun yargılama aşamasında mahkemece giderilebileceği belirtilmektedir.³²⁷ Ancak bu durumun iddianamenin iadesi kurumundan beklenen amacı, verimliliği zedelediği; aksine yargılamaların uzamasına, kişilerin lekelenmeme hakkına zarar vereceği açıktır. Birçok kararda vurgu yapılan lekelenmeme hakkını korumak adına bu yaklaşımdan uzaklaşılması iddianamenin iadesi kurumunun daha sağlıklı yürütülmesine şüphesiz katkı sağlayacaktır.

³²⁵<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

³²⁶Elmas (2016), a.g.k., 233

³²⁷Elmas (2016), a.g.k., 233

Bu nedenle iddianamenin iadesi kurumunun işlevli bir şekilde uygulanabilmesi için iade sebeplerinin çok dar yorumlanmaması, iddianamenin değerlendirilmesi sürecinin genişletilmesi gerektiği ve çelişmeli yargı ilkesi uyarınca tarafların bu sürece katılımının sağlanarak üzerinde tartışılmış, delilleri elde edilmiş sağlam iddianameler hazırlanması gerektiği belirtilmektedir.³²⁸

2.5. Lekelenmeme Hakkı Bakımından Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Meselesi

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi meselesi ceza hukukunda delil yasakları ile alakalı bir husus olup doğrudan insan hakları ile ilgilidir. Ceza muhakemesi hukukunda maddi gerçeğin araştırılması noktasında delil serbestisi ilkesi geçerli olup her şeyin delil olarak kabul edilebilmesi mümkündür. Ancak bu serbesti hukuk devleti ilkesine uygun bir şekilde kişisel ve toplumsal değerleri korumak adına delil yasakları ile sınırlandırılmıştır.³²⁹ Bununla birlikte Türk ceza muhakemesi hukukunda doğrudan benimsenmiş delil yasaklarından bahsetmek mümkün değildir. Bunun yerine bahsi geçeceği üzere Anayasa ve CMK düzenlemelerine uygun olarak hukuka aykırı deliller kavramının kullanımı tercih edilmiştir.³³⁰

Ancak hukuka aykırı delilin tanımına ilişkin mevzuatımızda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Düzenlemelerde genellikle kanuna aykırı delil, hukuka aykırı yöntemlerle elde edilmiş delil vb. ifadeler kullanılmaktadır.³³¹ Hukuka aykırı ifadesi ise CMK m. 288 hükmünde “ *bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması*” olarak ifade edilmektedir.

Ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılması hususunda ancak insan haklarını ihlal etmeksizin ulaşılan bir gerçeğin insanlık adına kabul edilebilir olduğu anlayışı ile hareket edilmektedir.³³² Bu nedenle hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi hususu insan haklarının korunması, delillerin elde ediliş yöntemi çerçevesinde lekelenmeme hakkının da güvence altına alınması noktasında önem arz etmektedir.³³³

---

³²⁸ Arıtürk (2022), **a.g.k.**, 213-214

³²⁹ Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 397-398

³³⁰ M. Köse (2017), *Ceza kovuşturmasında delillerin ortaya konulması ve değerlendirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.235

³³¹ M. K. Öztürk, M.E. Tulay (2021), *Ceza muhakemesinde hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı*, Terazi Hukuk Dergisi, 16 (179), s.1340

³³² Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 807

³³³ Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 332

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan Anayasa m.38/6'da "*kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular delil olarak kabul edilemez.*" şeklinde ifade edilmektedir. Yine CMK m.217/2 hükmünde "*yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.*" ifadesi kullanılmıştır ki hükmün zıt anlamından hukuka uygun elde edilmeyen hiçbir delilin suç ispatında kullanılamayacağı anlaşılmaktadır.³³⁴ Ayrıca Anayasa'nın aksine hukuka aykırılık teriminin tercih edilmesi yapılan işlemlerin yalnızca kanun değil, onunla eş seviyede veya onun uygulanmasını gösteren diğer düzenleyici işlemlere de aykırılık teşkil edebileceğini belirtmektedir.³³⁵

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı esasen kişisel hakların teminat altına alınması veya kolluğun delil etme yöntemlerinde hukuka uygun davranmasını sağlama, kolluğu bu yönde disipline etme amacı gütmektedir.³³⁶ Bizim de içerisine dahil olduğumuz Kıta Avrupası hukuk sisteminde delil yasakları *insan hakları ile temel hak ve özgürlükleri koruma* amacı taşıırken Anglo-Amerikan hukuk sisteminde *kolluğu disiplin altına alma* amacı hakimdir.³³⁷ Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağına ilişkin CMK'da yer alan düzenleme ve bu yasağın getirilmesinde güdülen amaç dikkate alındığında hukuk sistemimizde hükme esas alma noktasında mutlak bir değerlendirme yasağının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.³³⁸

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesinde Kıta Avrupası sisteminde olduğu gibi sanık haklarının korunmasını amaç edinen sistemlerde sanığın temel haklarını ihlal eden yani esasa yönelik bir aykırılık halinde bu delilin kullanılıp kullanılmayacağı hususu tartışılmaktadır. Ancak sanık haklarını ihlal ederek elde edilen delillerden hangilerinin kullanılıp kullanılmayacağı noktasında belirlenmiş kesin ölçütler söz konusu değildir.³³⁹ Bu sistemlerde daha çok hukuka aykırı delillin kişi haklarını ne denli ihlal ettiği

---

³³⁴Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 805

³³⁵Öztürk, Tulay (2021), **a.g.k.**, 1343

³³⁶Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 809-810

³³⁷Weigend, Funktion und Tätigkeit der Staatsanwaltschaft in den USA, in: Jescheck/Leibinger, Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht, Baden-Baden 1979, s.587 'den aktaran Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 398

³³⁸F. Özkul (2017), *Ceza yargılamasında hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin değerlendirilmesi sorunu*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0 (9), s.417; Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 815

³³⁹Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 808-809

değerlendirilmekte ve buna göre ihlalin önemli olduğu hallerde hukuka aykırı delil hükme esas alınmamaktadır.³⁴⁰

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesinde kolluğu disipline amacı taşıyan sistemlerde ise delilin elde edilmesinde herhangi bir hukuka aykırılık hali doğrudan delilin değerlendirilmesini de engellemektedir. Burada delilin değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin herhangi bir takdir hakkı söz konusu olmadığından mutlak değerlendirme yasağından bahsedilmektedir.³⁴¹

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesine ilişkin açıkça bir yasağın söz konusu olmadığı sistemlerde somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmede uygulayıcı olarak hakimler toplumsal menfaat ile sanık hakları arasında denge kurmaya özen göstermektedir. Bu şekilde somut olay özelliklerinin değerlendirilmesi suretiyle ulaşılan yasak hallerinde ise nispi değerlendirme yasağından bahsedilmektedir. Bununla birlikte nispi değerlendirme yasağının kabul edildiği bu tür sistemlerde sadece bazı hukuka aykırı deliller için değerlendirme yasağı benimsenebilmektedir. Bu durumda ise mutlak değerlendirme yasağı ile nispi değerlendirme yasağının birlikte uygulandığını söylemek mümkündür.³⁴²

Bizim hukuk sistemimizde her ne kadar hukuka aykırı delillerin hükme esas alınması bakımından mutlak bir yasak söz konusu olsa da delil yasaklarının getirilmesindeki temel amaç bireysel hakları, sanık haklarını korumaktır. Bu nedenle doğrudan sanık haklarını zedelemeyen veya sanık haklarına yönelik önemli bir ihlalin söz konusu olmadığı durumlarda elde edilen delillerin kullanılma imkanı bulunmaktadır.³⁴³ Esasen mutlak değerlendirme yasağı; muhakemede haklar arası dengenin gözetilmesini zedeleyeceği, kısmen de olsa vicdani kanaatin terk edilmiş olacağı vb. gerekçelerle eleştirilmektedir.³⁴⁴

Dolayısıyla yasada mutlak değerlendirme yasağı benimsenmiş olmakla birlikte uygulamada nispi değerlendirme yasağına yönelen bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür.³⁴⁵ Kaldı ki bu durum olağandır. Zira bir tarafta insan haklarını güvence

---

³⁴⁰Öztürk, Tulay (2021), **a.g.k.**, 1348

³⁴¹Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 809; Öztürk, Tulay (2021), **a.g.k.**, 1346

³⁴²Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 809

³⁴³Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 811

³⁴⁴Özkul (2017), **a.g.k.**, 417-419

³⁴⁵Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 817

altına alma amacıyla sanık haklarını koruma diğer tarafta ise adaleti temin amacıyla faillerin cezalandırılması ve kamusal menfaatin sağlanması çabası sistemlerin giderek birbirine yaklaşmasına, gerek mutlak gerekse de nispi değerlendirme yasağının söz konusu olduğu sistemlerde istisnaların kabulüne neden olmaktadır.³⁴⁶

Söz konusu yasal düzenlemeler ışığında hukuka aykırı delillerin sanık aleyhinde kullanılmaması gerekmektedir ki bu durum sanık haklarının korunması bakımından olumlu bir sonuçtur. Ancak hukuka aykırı delillerin sanığın lehine olması durumunda değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususunda yasal düzenlemelerde bir açıklık bulunmamaktadır. Bu durumda hukuka aykırı olarak elde edilmiş delillerin sanık lehine olması halinde istisnai olarak muhakemede değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁴⁷ Nitekim Anayasa m.38/6 hükmü temel hakları koruma amacı taşımaktadır ve sanık aleyhine sonuç doğurmamalıdır. Böylece masum bir kişinin cezalandırılmasının da önüne geçilebilecektir. Ayrıca CMK m.217/2’de yer alan “*yüklenen suçun hukuka uygun delille ispat edileceği*” düzenlemesi suçluluğun ispatına yöneliktir, suçsuzluğun ispatına yönelik herhangi bir yasaklama hali söz konusu değildir. Bu nedenle hukuka aykırı olarak elde edilmiş delillerin sanık lehine olması halinde muhakemede kullanılabileceği ifade edilmektedir.³⁴⁸

Bütün bunlardan hareketle insan haklarını ve dolayısıyla sanık haklarını koruma amacı güden hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı dolaylı olarak lekelenmeme hakkının korunmasına da hizmet etmektedir. Özellikle sanık lehine olan hukuka aykırı bir delilin sanığın masumiyetini korumak, masumiyet karinesini genişleten yönüyle lekelenmemesini korumak adına ceza muhakemesinde kullanılabilir kabul edilmesi insan haklarına verilen değer bakımından önem arz etmektedir.

2.5.Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumu (HAGB)

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, sanık hakkında kurulmuş olan mahkumiyet hükmünün kanunda öngörülen şartların gerçekleşmesi halinde beş yıl süre ile açıklanmasının ertelenmesine imkan sağlayan ve sanık bu süre zarfında kasıtlı bir suç

---

³⁴⁶Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 812

³⁴⁷Köse (2017), **a.g.k.**, 280-281

³⁴⁸Köse (2017), **a.g.k.**, 281

işlemediği takdirde düşme kararı verilerek kurulan mahkumiyetin hiçbir hukuki sonuç doğurmaması imkanını sağlayan bir muhakeme kurumudur.³⁴⁹

Esasen söz konusu kurumun gerek maddi ceza hukukuna gerekse de usul hukukuna yönelik sonuçları olduğundan hukuki niteliği tartışmalıdır. Her iki hukuk dalına ilişkin özellikler taşımasından dolayı karma nitelikte bir kurum olduğu da ifade edilmektedir.³⁵⁰ Nitekim uygulamada Yargıtay da kurumun karma nitelik taşıdığını kararlarında “*sanık hakkında kurulan mahkumiyet hükmünün hukuki sonuç doğurmamasını ifade eden ve doğurduğu sonuçlar itibariyle karma bir özelliğe sahip bulunan*” ifadeleri ile belirtmektedir.³⁵¹ Ancak maddi ceza hukukunun suç ve cezaya etki eden kurumlarla ilişkili olduğundan bahisle mahkumiyetin açıklanmasını ve dolayısıyla cezanın infazını engelleyen bu kurumun maddi ceza hukuku kurumu olarak kabul edilmesinin hukuka uygun olmayacağı ifade edilmektedir.³⁵²

CMK’nın 231.maddesi ile düzenleme altına alınan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu hukukumuzda ilk olarak Çocuk Koruma Kanunu ile girmiş³⁵³ ve yalnızca suça sürüklenen çocuklar bakımından ancak şikayete bağlı suçlar kapsamında kabul edilmişti. Ancak daha sonra yapılan değişiklikler ile CMK’ da yer edinerek re’sen soruşturulan suçlar da kapsamına dahil edilmiş ve uygulama alanı genişletilmiştir. Hükmün çocuklar ve yetişkinler bakımından uygulanmasındaki farklılık denetim süresi açısından öngörülmüştür.³⁵⁴

HAGB kurumunun getiriliş amacına ilişkin ilk kez suç işleyenler açısından onarıcı adalet anlayışıyla oluşturulduğu³⁵⁵, yine onarıcı adaletin ceza adaletinde etkinliğini artırmak amacıyla öngörüldüğü ve bu çerçevede suçtan doğan zararın giderilmesini sağladığı, getirdiği denetim süresi ile ıslah yönteminde değişim ve gelişime gidildiği gibi çeşitli gerekçeler ileri sürülmektedir.³⁵⁶ Bununla birlikte kurumun konuluş amacından

³⁴⁹Karakehya (2022), **a.g.k.**, 584

³⁵⁰Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 647

³⁵¹Yargıtay 16. Ceza Dairesi 2020/7719 E. ve 2021/1082 K. numaralı kararı ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2009/253 E. ve 2010/28 K. numaralı kararı <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

³⁵²Karakehya (2022), **a.g.k.**, 585

³⁵³M. E. Tulay (2021), *Hükmün açıklanmasının geri bırakılması: yasal şartların yerindeliği ve kararın hukuki etkileri üzerine bir değerlendirme*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XXV (4), s.478

³⁵⁴A. Yıldırım (2013), *Hükmün açıklanmasının ertelenmesi kurumunun aklanma hakkı açısından değerlendirilmesi*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0(3), s.142

³⁵⁵Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 156

³⁵⁶Karakehya (2022), **a.g.k.**, 585

uzaklaştığı, uygulamada mahkumiyet ile beraat hükmü kurma arasında kalan hakimler için bir çıkış yolu olarak görüldüğü belirtilmektedir.³⁵⁷ Ayrıca HAGB kararı verilmesi halinde mahkumiyet hükmüne karşı temyiz yoluna başvurulamadığından Yargıtay'ın iş yükünü hafifletmek amacıyla getirilmiş bir kurum olduğu da ifade edilmektedir.³⁵⁸

Kurulan hükmün sanık hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmaması anlamına gelen HAGB kararı verilebilmesi için CMK m.231 gereği öncelikle karara konu olan suçun bu duruma elverişli olması gerekmektedir. Suçun elverişli olması ile kastedilen karara konu suçun Anayasa'nın 174.maddesinde güvence altına alınan inkılap kanunlarında yer alan suçlardan, 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kanunu'nda yer alan disiplin suçlarından ve son olarak 5491 sayılı Çek Kanunu'nda yer alan karşılıksız çek keşide etme suçlarından olmaması gerekmektedir. İlgili kanunları uyarınca söz konusu suçlar hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi mümkün değildir.³⁵⁹

Bununla birlikte sanık hakkında verilen mahkumiyet kararı iki yıl veya daha az süreli hapis cezası veya adli para cezası olmalı, sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı mahkumiyeti bulunmamalıdır. HAGB kararına engel olacak mahkumiyet hükmünün kesinleşmiş olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu nedenle daha önce işlenen bir suçtan dolayı verilen mahkumiyet hükmünün kesinleşmesine kadar hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi mümkündür. Daha önce işlenen suç hakkındaki mahkumiyet hükmü, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildikten sonra kesinleşmiş olsa dahi verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına herhangi bir olumsuz etkisi olmayacaktır.³⁶⁰

Bu şartlara ek olarak mahkemede sanığın yeniden suç işlemeyeceği yönünde bir kanaat oluşmalıdır. Bu kanaate yalnızca sanığın kişisel birtakım özellikleri ve duruşmada sergilediği tutum ve davranışları değerlendirilerek ulaşılabilmektedir. Bu nedenle sanığın kişilik özellikleri ya da duruşmada sergilediği tavır, davranış ve tutum dışındaki herhangi bir sebeple hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilemeyeceği gibi yine bu kararın verilmemesinin gerekçesi olarak yalnızca bu hususlara

---

³⁵⁷Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 156

³⁵⁸Karakehya (2022), **a.g.k.**, 585

³⁵⁹Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 647; Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 302

³⁶⁰Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 647-648

dayanılabilir. ³⁶¹ HAGB kararı verilmesindeki bir diğer koşul ise suçun işlenmesi nedeniyle ortaya çıkan, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesidir. Esasen zarar kavramına hem maddi hem manevi zarar dahil olmakla birlikte uygulamada maddi zararın giderilmesi yeterli görülmektedir. ³⁶²

Son olarak sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının uygulanabilmesi ancak sanığın bu duruma rıza göstermesine bağlıdır. Bu husus CMK m.231/6'da da ifade edilmektedir. ³⁶³

Söz konusu rızanın verilmesi halinde aslında sanık suç işlediğini ve bunun ertelenmesini kabul etmektedir. Ancak masumiyetine inanarak aklanmayı tercih ettiği noktada bu duruma rıza göstermemesi pek tabi olağandır. Bu nedenle hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanmasına rıza gösterip göstermediğinin sanığa sorulması aklanma hakkı bakımından da önemli bir gelişme teşkil etmektedir. ³⁶⁴ Aksi halde rızanın varlığına ilişkin soru yöneltilmeden yapılan uygulamalar, her ne kadar hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin sanık lehine düzenlemeler olduğu ifade edilse de lekelenmeme hakkının ihlaline neden olacaktır.

Rızanın varlığına ilişkin sorunun yargılamanın hangi aşamasında yöneltildiği de ayrıca önem arz eden bir durumdur. Sanığın ortaya koyulan delilleri değerlendirerek HAGB kararını kabul etmesi ya da etmemesi beklenmektedir. Bu nedenle rızanın varlığına ilişkin sorunun bütün deliller ortaya koyulduktan sonra yöneltilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak uygulamada duruşmanın başında sanığın sorgusu yapılırken rızaya ilişkin sorunun yöneltildiği görülmektedir. Bu durumun altında yatan sebep sanığın sonradan duruşmalara devam edip etmeyeceği bilinemediğinden hali hazırda huzurda iken rızaya ilişkin sorunun yöneltilmesidir. Ancak bu aşamada henüz deliller ortaya

---

³⁶¹Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 650; Özbek, Doğan, Bacaksız (2022), 716

³⁶²Karakehya (2022), **a.g.k.**, 591-592

³⁶³CMK m.231 sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için gerekli olan şartları ortaya koymaktadır. Hükme göre “Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

- a) Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış bulunması,
- b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması,
- c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir. Sanığın kabul etmemesi halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmez.

³⁶⁴Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 151-156

koyulmadığından sanığın kendi durumunu sağlıklı olarak değerlendirebilme imkanı bulunmamaktadır.³⁶⁵ Esasen bu durumun sanık aleyhine sonuçlara neden olarak onun haklarını zedeleyeceği açıktır. En başından suçlu olduğunun kabulü ile hareket edilmekte ve bu açıdan lekelenmeme hakkı zedelenmektedir. Uygulamadan kaynaklı bu durumun sanığın aklanma hakkını da zedelediği, zayıflattığı açıktır.³⁶⁶

Yukarıda ifade edilen koşulların varlığı halinde sanık, öngörülen denetim süresini kasıtlı bir suç işlemeksizin tamamladığı takdirde artık açıklanması geri bırakılan hüküm kaldırılarak düşme kararı verilecektir. Söz konusu hüküm sanık hakkında hiçbir sonuç doğurmayacak ve dolayısıyla tekrre esas olmayacak, adli sicile işlemeyecektir.³⁶⁷

HAGB kararına konu olan suçun uzlaşma kapsamında yer alması halinde uzlaşmaya ilişkin hükümler uygulanmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi mümkün değildir. Bu husus CMK m.231/5’de “*uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda ancak uzlaşmadan bir sonuç alınamaması ve mahkumiyet hükmü kurulması halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümler uygulama alanı bulabilecektir.³⁶⁸

HAGB kararı yargılamaya son veren bir karar niteliği taşımadığından hüküm değil, ara karardır.³⁶⁹ Kanunda açıkça öngörüldüğü için itirazı kabil kararlar içerisinde yer almaktadır ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilebilmektedir. Ancak ifade edildiği üzere hüküm niteliği taşımadığından bu kararlara karşı temyiz kanun yoluna gidilmesi mümkün değildir.³⁷⁰

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesinin temelde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkına hizmet ettiği, ilk kez suç işleyen kimselerin sabıkalı olarak tanınmalarının, hayatları boyutça suçlu damgası ile onurlarının kırılmasının önüne geçildiği ve onlara tekrardan hiç suç işlememiş olma imkanının verildiği ifade

---

³⁶⁵Karakehya (2022), **a.g.k.**, 589

³⁶⁶Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 144-145

³⁶⁷Karakehya (2022), **a.g.k.**, 586-595

³⁶⁸Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 302-303

³⁶⁹ Ara karar, yargılamayı sona erdirmeyen aksine onu ilerleten, muhakeme sürecinin yürütülmesini sağlayan karardır. Nihai karardan farklı olarak hakimın davaya devam ettiği, yargılamadan el çekmediği karar olarak da ifade edilebilmektedir.

³⁷⁰Karakehya (2022), **a.g.k.**, 597

edilmektedir.³⁷¹ Nitekim Yargıtay da birçok kararında³⁷² HAGB kurumunun kişilerin adli yönden lekelenmemelerine imkan sağladığını belirtmektedir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun 2017/421 E. ve 2018/543 K. numaralı kararına³⁷³ konu olan olayda kasten yaralama suçundan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş ve denetim süresi içerisinde yeniden kasıtlı bir suç işlenmesinden dolayı hükmün açıklanmasına karar verilmiştir. Ancak açıklanması geri bırakılan hükmün aynen açıklanmadığı, suça sürüklenen çocuk aleyhine hüküm kurulduğu gerekçesiyle hüküm temyiz edilmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumuna yönelik yaptığı değerlendirmede şu ifadelere yer vermiştir:

“Kişilerin işledikleri birtakım suçlardan dolayı adli yönden lekelenmemeleri için fırsat ve bu anlamda sanık ile Devlet arasında imzalanmış bir sözleşme anlamına gelen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulandığı hallerde, sanık denetim süresi içerisinde bir daha kasıtlı suç işlememeyi taahhüt ederken, Devlet ise sanığa lekelenmeme hakkı tanımakta ve belirli bir süre içerisinde kasıtlı başka bir suç işlememesi halinde cezanın düşürüleceğini taahhüt etmektedir. Sanığın Devlete verdiği sözü tutmayıp denetim süresi içerisinde kasıtlı bir suç işlemesi durumunda ise, kanun koyucu açıklanması geri bırakılan cezanın aynen açıklanması yaptırımını öngörmüştür.”

Yargıtay’ın ifadelerinden de çıkarım yapılabileceği üzere hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu lekelenmeme hakkının korunmasına hizmet etmektedir. Kişilerin aklanma hakkına yönelik önemli gelişmeleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak uygulamadan kaynaklı olumsuz yönlerinin bulunduğu da açıktır. Bu hususta hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun esasen suçluluğu mahkeme kararı ile sabit olan kişi hakkında verildiği ve bu durumun aslında lekelenmeme hakkını zedeleyebildiği, dolayısıyla lekelenmeme hakkı ile doğrudan bir ilişkisinin söz konusu olmadığı, ancak dolaylı bir ilişkinin varlığından bahsedilebileceği belirtilmektedir.³⁷⁴

Söz konusu kurum ile ilgili değinilmesi gereken eleştirilerden biri de mahkemelerin HAGB kararı verebilecekleri davalarda kolaylıkla mahkumiyet hükmü kurabilmelerine

³⁷¹Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 144; Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 303

³⁷²YCGK 2017/64 E. ve 2019/273 K.; YCGK 2011/376 E. ve 2012/90 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 08.07.2022)

³⁷³<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 08.07.2022)

³⁷⁴Akıncı (2020), **a.g.k.**, 187; Özbek, Doğan, Bacaksız (2022), **a.g.k.**, 715-716

ilişkindir.³⁷⁵ Elbette mahkumiyet hükmü kurulabilmesi suçluluğa dair kuvvetli şüphe ve delillere bağlıdır. Mahkemenin elinde kuvvetli şüphenin söz konusu olduğu ancak mahkumiyete ilişkin vicdani kanaatin oluşmadığı hallerde, sanığın denetim süresini olumlu geçirmesi halinde hapis ile cezalandırılmayacak olması düşüncesi mahkumiyet kararının kolaylıkla verilebilmesine neden olmaktadır.³⁷⁶ Kısacası HAGB kararı, mahkumiyet ile beraat kararı arasında tam bir sonuca varamayan hakimler açısından çıkış yolu olarak görülmektedir. Nitekim suçluluğa ilişkin bazı emareler hakimin kanaatini etkilemekte ve kolaylıkla HAGB' ye hükmedilebilmektedir.³⁷⁷ Kolaylıkla HAGB verilmesine neden olan diğer sebepler ise hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına karşı temyiz yolunun kapalı olması ve her ne kadar bilinçli olmasa da sanıkların göstermiş olduğu rızanın örtülü bir ikrar olarak yorumlanmasıdır.³⁷⁸ Bu durum da aslında vicdani kanaate ulaşmadan kişilerin suçlu olarak görülmesine ve dolayısıyla lekelenmeme hakkının zedelenmesine yol açmaktadır. Nitekim lekelenmeme hakkı kapsamında yeterli şüpheye ulaşılmadıkça kamu davası dahi açılmaması gerekirken sanığın önce suçlu konumda kabul edilip sonrasında da beraatine imkan tanınmaması lekelenmeme hakkı ve suçsuzluk karinesinin ihlali olarak değerlendirilmektedir.³⁷⁹

Son olarak suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı ile bağlantısı noktasında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararında gerekçenin yer almasının bu haklar ile ne denli uyumlu olduğunun üzerinde durulması gerekmektedir. Nitekim sanık hakkında mahkumiyet kararı verilmekte ve bu durum denetim süresinin sonuna kadar devam

---

³⁷⁵Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin E.2013/20155 K.2014/14792 K. numaralı ve 16.06.2014 tarihli kararına konu olan olayda "bilmeden aldığı sahte parayı bilerek tedavüle sokmak suçundan sanık hakkında 2 ay 15 gün hapis cezasına hükmedilmiş ve CMK m.231/5 uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Karara yapılan itirazın reddine ilişkin dosya hakkında AIHS'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı ile lekelenmeme hakkı göz önüne alınarak yapılan incelemede sanığın savunmasında belirttiği üzere evine hırsız girdiğine ve nüfus cüzdanının çalındığına dair bir başvurusu bulunup bulunmadığı hususunda araştırma yapılmadan, kolluk tarafından düzenlenen tutanaklarda yer alan sanık adına atılı imzaların sanığın el ürünü olup olmadığına ilişkin inceleme yaptırılmadan, sanığın suç tarihinde çalıştığını belirttiği iş yerinde bulunup bulunmadığı sorulmadan, kovuşturma aşamasında çektirilen fotoğraflar üzerinden, sanığı yakalayan kolluk görevlilerine teşhis yaptırılmadan hüküm kurulduğu gözetilerek itirazın kabulüne karar verilmesi gerektiği gözetilmeden itirazın reddine karar verilmesi yasaya aykırı ve Adalet Bakanlığı'nın kanun yararına bozma istemi yerinde görüldüğünden CMK m.309 gereğince BOZULMASINA, müteakip işlemlerin mahallinde yapılmasına, dosyanın Adalet Bakanlığı'na gönderilmek üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına tevdiine oybirliği ile karar verildi." <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/8-ceza-dairesi-e-2013-20155-k-2014-14792-t-16-6-2014> (Erişim Tarihi: 02.07.2022)

³⁷⁶Karakehya (2022), **a.g.k.**, 587

³⁷⁷E. Kaya (2013), *İnsan hakları açısından hükmün açıklanmasının geri bırakılması*, Ankara Barosu Dergisi, 3, s.417

³⁷⁸Yıldırım (2013), **a.g.k.**,150

³⁷⁹Kaya (2013), **a.g.k.**, 422

etmektedir. Böyle bir süreçte sanığın toplumda suçlu olarak muamele görmesi mümkündür. Kişinin hakkında kesin hüküm verilene kadar suçlu olarak kabul edilmemesi ve geniş anlamıyla suçlu muamelesi görmemesini ifade eden suçsuzluk karinesiyle bu durumun çelişip çelişmediği tartışmaya açıktır.³⁸⁰ Bu hususa yönelik mahkumiyet hükmünün kararda yer almakla birlikte etkilerini ancak işlenebilecek kasıtlı bir suçun varlığı halinde göstereceği, bu nedenle suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı ile çelişki içerisinde olmadığı ifade edilmektedir.³⁸¹ Ancak kararda yer alan bir mahkumiyet hükmünün toplum nezdinde bireyin suçluluğuna ilişkin bir algı oluşturmaya oldukça kolay ve muhtemeldir. Bu sebeple verilen HAGB kararında yer alan mahkumiyet hükmünün , lekelenmeme hakkı ile çelişki içerisinde bulunmadığını söylemek kanaatimizce doğrudan mümkün değildir.

2.6.Suçun Sanık Tarafından İşlenmediğinin Sabit Olması Nedeniyle Beraat Kararı

Maddi gerçeğe ulaşma amacı taşıyan ceza muhakemesinde hüküm maddi gerçeğin nasıl elde edildiğini göstermektedir. ³⁸² Cezai uyumsuzluğa son veren mahkeme kararı olarak ifade edilen hüküm³⁸³ CMK m.223 ile düzenleme altına alınmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde hüküm çeşitleri; beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve davanın düşmesidir.

Beraat kararı, yapılan yargılama neticesinde sanığın yasada öngörülen nedenlerden herhangi biri ile cezalandırılmamasını ifade etmektedir. Beraat hükmü ile sanığa yüklenen suç şüphesi tamamen ortadan kalkmakta ve uyumsuzluğun esaslı çözümü kavuşturulmaktadır.³⁸⁴ Sözlük anlamı itibarıyla temize çıkma manasını taşıyan beraat kararı, kişinin suçla herhangi bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymakta ve aklanmayı sağlamaktadır.³⁸⁵

---

³⁸⁰Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 304

³⁸¹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 304

³⁸²Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 131

³⁸³Hüküm, iki kavram arasında bir bağlantı kurulması veya kurulmaması şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca hükmün, yargılama makamı bakımından iddia ve savunma makamlarınca ileri sürülen tez ve antitezin sentezinin yapılarak sonuca ulaşılması şeklinde kolektif bir faaliyet arz ettiği de belirtilmektedir. bkz. Yenisey, F., Nuhoğlu, A. (2022), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.800

³⁸⁴Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 132

³⁸⁵G. Kurşun (2011), *Ceza muhakemesinde hüküm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.142-143

Kanunda beraat kararı verilmesi gereken durumlar açıkça belirtilmiştir ve beraat kararı verilmesi durumunda hükümdede öngörülen nedenlerden hangisine dayanıldığıının gerekçede gösterilmesi gerekmektedir.³⁸⁶ CMK m.223/2 uyarınca beraat kararı verilebilecek haller şu şekildedir:

Yüklenen fiilin kanunda açıkça suç olarak tanımlanmamış olması,

Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması

Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması,

Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmiş olmasına rağmen olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması,

Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması

Kanunda öngörülen ve yukarıda belirtilen beraat nedenleri değerlendirildiğinde bu nedenlerin bir kısmında sanığın şüpheden yararlanılması suretiyle ceza almaması söz konusu iken diğer bir kısmında ise tamamen aklanmasından bahsedilmektedir.³⁸⁷

Beraat kararı verilmesi gereken hallerden yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması eylemin, hiçbir kuşku söz konusu olmaksızın sanık tarafından gerçekleştirilmediği anlamına gelmektedir. Bu durum yalnızca beraat kararı verilmesini sağlamamakta aynı zamanda ayrıca sanık açısından verilebilecek en lehe karar olarak onun aklanmasına tam manası ile hizmet etmektedir.³⁸⁸

Yüklenen suçun işlenmediğinin sabit olması ifadesi, esasen bu durumun aksi savunulamayacak bir biçimde ispatlanmış olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun neticesi olarak da beraat kararından farklı bir karar verilmesi düşünülemeyecektir. Bu duruma yönelik olarak beraat kararı verilmesinde kanunda ayrı bir belirleme yapılmadığından suçun işlenmediğinin sabit görüldüğü her durumda beraat kararı verilmesi gerekmektedir.³⁸⁹

Daha önce belirtildiği üzere beraat kararı verilmesini gerektiren durumlardan bir kısmı sanığın tamamen aklanmasına hizmet etmekte idi. İşte yüklenen suçun sanık

---

³⁸⁶Kurşun (2011), **a.g.k.**,139-140

³⁸⁷Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 132

³⁸⁸Kurşun (2011), **a.g.k.**, 150-151

³⁸⁹Kurşun (2011), **a.g.k.**, 151

tarafından işlenmediğinin sabit olması hususu da sanığın tamamen aklanmasına hizmet eden, herhangi bir şüpheyi yer vermeyen bir durumdur. Bu yönü ile tamamen aklanmayı sağlayan bu düzenleme kişilerin lekelenmeme hakkını da güvence altına almakta, sağladığı katıksız aklanma hali ile kişilerin lekelenmesinin önüne geçmektedir.

Beraat kararı ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer durum beraatin asıllığıdır. Roma hukukundan bu yana kabul edilen bu genel ilkeye Mecelle’ de de yer verilmiştir. Özel hukuktaki anlamı borçsuz olmasının asıl olması iken bu durumun ceza hukukuna yansımaları kişinin suçsuzluğunun asıl olması yani suçlu olduğu kanıtlanana kadar suçsuz kabul edilmesi anlamındaki suçsuzluk karinesidir. Bu bağlamda kişinin suçluluğunun ispat edilemediği her halde beraat kararı verilmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁹⁰ Bu perspektiften bakıldığında da beraat kararının lekelenmeme hakkını da güvence altına aldığı göze çarpmaktadır.

Beraat kararı ve özellikle yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olduğu gerekçesine dayanan beraat kararı sanığın temize çıkmasını sağlayan en lehe karar olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle derhal beraat kararı verilmesi gereken hallerde durma, düşme, ceza verilmesine yer olmadığı gibi kararlara hükmedilemeyeceği CMK m.223/9’da açıkça belirtilmektedir.³⁹¹

Son olarak ifade edilmesi gereken bir husus da beraat kararı verilen hallerde gerekçede sanığın suçsuzluğuna gölge düşürecek, onun suçsuzluğu hususunda şüpheyi uyandıracak ifadeler yer verilmemesi gerektiğidir. Nitekim ortaya konulan deliller aracılığıyla hakimde kişinin suçluluğu yönünde vicdani kanaat oluşmamış ise sanık o fiili gerçekleştirmemiş sayılmaktadır. Bu nedenle beraat kararının verildiği bu tür durumlarda kullanılan ifadeler de önem arz etmektedir.³⁹² Dikkat edilmesi gereken bu husus lekelenmeme hakkının korunması açısından önem verilmesi gereken bir hal olup bir sonraki başlıkta etraflıca ele alınmaya çalışılmıştır.

2.7.Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

---

³⁹⁰Kurşun (2011), **a.g.k.** 140; Yenisey, Nuhoğlu (2022), **a.g.k.**, 821-822

³⁹¹Yıldırım (2013), **a.g.k.**, 133

³⁹²Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 825

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi ceza hukukuna hakim olan temel ilkelerden biridir. Şüphe kelimesi sözlük anlamı itibari ile kuşku manasını taşımaktadır.³⁹³ Bununla birlikte şüphe kavramı; zihnin, karşısında yer alan çeşitli olanaklardan hangisinin doğru olduğuna emin olamaması, seçim yapma konusunda duyduğu tereddüt hali olarak tanımlanmaktadır. Ceza hukukuyla bağlantısı noktasında ise suç şüphesi, bir suçun işlenip işlenmediğine dair tereddütte kalma hali olarak ifade edilmektedir.³⁹⁴

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi ise suçun işlenip işlenmediğine dair duyulan bu tereddüt halinin yenilememesi ve dolayısıyla fiilin sanık tarafından gerçekleştirildiğine dair kesin bir belirginliğine ulaşılamaması halinde failin lehine olacak şekilde karar verilmesini öngören bir ilkedir.³⁹⁵ Failin suç işleyip işlemediğine dair duyulan basit şüphe ile başlayan muhakeme faaliyeti, suçun işlendiğine dair belirginliğe ulaşılması halinde mahkumiyet kararı verilmesi ile tamamlanır. Mahkumiyeti ortaya koyan yeterli delile ulaşılamaması, tam bir belirliliğin söz konusu olmadığı hallerde ise beraat kararı verilmektedir.³⁹⁶ Kişinin beraat edebilmesi yalnızca masumiyetinin anlaşılması şartına bağlı değildir, bu hususta suçlu olmadığının anlaşılması yeterli kabul edilmektedir.³⁹⁷

Günümüz ceza yargılamasında hakim olan ispat usulü her şeyin delil olarak sunulabileceğinin kabul edilmesi ve bunların vicdani kanaate uygun olarak serbestçe değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu sistemin getirmiş olduğu anlayışla suçluluğun kabulü için vicdani kanaate ulaşma durumu aranmakta ve bu nedenle şüphenin varlığına rağmen cezalandırma yapılması kabul edilmemektedir. Böylece şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulama alanının ortaya çıktığını söylemek mümkündür.³⁹⁸

Yine söz konusu ilkenin kabul edilme dayanağında bir masumun mahkum edilmesini önleme karşısında bin suçlunun cezasız kalmasına müsaade edilmesi anlayışının hakim olduğu ifade edilmektedir.³⁹⁹

---

³⁹³<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

³⁹⁴Centel, Zafer (2019), **a.g.k.**, 94

³⁹⁵Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 139; Yenisey, Nuhoglu (2022), **a.g.k.**, 88

³⁹⁶D. Gedik (2004), *Şüpheden sanık yararlanır ilkesi üzerine bir inceleme*, Yargıtay Dergisi, 3, s.303

³⁹⁷Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 61-62; Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 139;

³⁹⁸Gedik (2004), **a.g.k.**, 297

³⁹⁹Öztürk, Tezcan, Erdem, Gezer, Kırıt, Akcan, Özaydın, Tütüncü (2017), **a.g.k.**, 139

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi esasen suçsuzluk karinesinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim gerek Anayasa gerekse de AİHS ile teminat altına alınan suçsuzluk karinesi kişinin suçluluğuna ilişkin verilmiş kesin bir mahkumiyet hükmü olmadıkça suçlu kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla kişinin işlediği filin ispatı ile ancak mahkumiyetine karar verilebilmektedir. Bu noktada suçluluğun ispatı için ise şüphenin ortadan kaldırılması gerekmekte ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi suçsuzluk karinesinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁰

Latince “*in dubio pro reo*” olarak ifade edilen şüpheden sanık yararlanır ilkesinin temellerinin Roma hukukuna dayandığı, bu dönemde ortaya koyulan metinlerde gerek anlam gerekse de şekli yönden bu ilkeye benzer hususlara rastlandığı belirtilmektedir.⁴⁰¹ Tarihi süreç içerisinde zamanla sanık hakkındaki lehe ve aleyhe delillerin eşit olduğu, kesin karar verilemeyen kuşkulı durumlarda sanık aleyhine kararların verildiği görülmüştür. Aleyhe delillerin tam veya eksik olmasına göre tam ya da eksik cezalandırmaların yapıldığı ortaya çıkmıştır.⁴⁰² Zamanla ispat kuralları suçluların cezalandırılması alanını daraltan yönde değişim göstermiş ve bunun neticesinde kanunda öngörülen cezadan daha hafif cezalandırmanın söz konusu olduğu şüphe cezası kavramı ortaya çıkmıştır. Bu ceza suçluluğa dair tam bir ispatın yapılamadığı hallerde uygulanmıştır.⁴⁰³

Fransız ihtilalinin getirdiği aydınlık düşünce çağı şüpheden sanık yararlanır ilkesini de beraberinde getirmiştir. Sonrasında ulusal ve uluslararası birçok metinde yer alarak evrensel bir uygulama alanı kazanan bu ilke, suçsuzluk karinesinin uzantısı olarak ceza hukukunun temel ilkelerinden biri haline gelmiştir.⁴⁰⁴ Bu ilkenin yerleşmesinde önemli rol oynayan bir durum da şüphe bertaraf edilmeksizin mahkumiyet kurulamayacağı savunması ile yargılamalarda bu hususun müdafiler tarafından sık sık öne sürülmesi olmuştur.⁴⁰⁵

Zamanla gelişim göstererek yerleşen ve temel bir ilke haline gelen şüpheden sanık yararlanır ilkesi günümüzde mevzuatta doğrudan yer almış değildir. Ancak suçsuzluk

---

⁴⁰⁰Gedik (2004), **a.g.k.**, 297

⁴⁰¹T. T. Yüce (1962), “*In dubio pro reo*” kaidesi, Adalet Dergisi, 53(11), s.1211; Gedik (2004), **a.g.k.**, 305

⁴⁰²Gedik (2004), **a.g.k.**, 305

⁴⁰³Yüce (1962), **a.g.k.**, 1211; Gedik (2004), **a.g.k.**, 305

⁴⁰⁴Yüce (1962), **a.g.k.**, 1212; Gedik (2004), **a.g.k.**, 305

⁴⁰⁵Gedik (2004), **a.g.k.**, 305

karinesinin bir uzantısı olarak temel dayanaklarının Anayasa m.38 ve AİHS m.6 olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁰⁶ Yine Anayasa m.138 “*hakimler...hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.*” ve CMK m.217 “*...deliller hakim in vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir.*” düzenlemelerinde yer alan vicdani kanat de söz konusu karinenin temel dayanak noktasıdır.⁴⁰⁷

Vicdani kanaat; “*maddi uyuşmazlığı çözmeye yetkili makamın, duruşmada yapılan muhakeme faaliyeti sonucunda ve ortaya konan deliller ışığında, aklını ve bilimi rehber yaparak, hukukun koyduğu sınırlar içerisinde kalarak, maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, gerekçeye dayanan ve kendi açısından duyduğu şüpheyi bertaraf eden bir kanaattir.*”⁴⁰⁸ Dolayısıyla şüphenin yenilmesi halinde ancak vicdani kanaate ulaşılabilir; şüphenin yenilemediği ve vicdani kanaate ulaşamadığı hallerde maddi gerçek de ortaya çıkarılamamıştır. Bu durumda şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanık lehine hareket edilmesi gerekmektedir.⁴⁰⁹

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi temel olarak ceza muhakemesinde ispatla ilişkili olan ve ispat hususunda şüphenin bulunduğu hallerde sanık lehine hareket ederek bu yönde karar verilmesini öngören bir ilkedir.⁴¹⁰ Ceza hukukunda ispat yükü medeni yargılamadaki gibi sadece tarafların delil ortaya koyması, kendi iddialarını ispat etmesi esasına dayanmamaktadır.⁴¹¹ Bunun aksine ispat yükü ithamda bulunan kişi ya da kuruma yüklenmiştir. Sanığın ispat yükü bulunmamaktadır. Hakim iddia ve savunma makamlarının ortaya koyduğu deliller ışığında vicdani kanatine ulaşacaktır ki bu kanaate ulaşamadığı hallerde şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanması gerekmektedir.⁴¹²

Mahkemeye sunulan objektif deliller ile suçluluğun tespit edilmesi halinde mahkumiyete karar verilmesi aksi halde şüphenin varlığı dolayısıyla beraat kararı verilmesi yaklaşımı İngiltere’de 17. yüzyıldan bu yana görülmektedir.⁴¹³ Bu yaklaşım İngiliz yargıçları tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

---

⁴⁰⁶Gedik (2004), **a.g.k.**, 306; Tozman (2007), **a.g.k.**, 326

⁴⁰⁷Gedik (2004), **a.g.k.**, 306-307

⁴⁰⁸Karakehya (2022), **a.g.k.**, 9-10

⁴⁰⁹Karakehya (2022), **a.g.k.**, 11

⁴¹⁰Gedik (2004), **a.g.k.**, 303

⁴¹¹M. Yavuz (2012), *Ceza muhakemesinde ispat sorunu*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 3 (9), s.153

⁴¹²Yüce (1962), **a.g.k.**, 1212-1213; Yavuz (2022), **a.g.k.**, 154

⁴¹³Uysal (2017), **a.g.k.**, 107-108

*“Mahkumiyet tam anlamıyla bir kesinliğe dayanmak durumunda değildir. Bu çoğu zaman imkansızdır. Ancak sanığın aleyhine gösterilen deliller, çok yüksek seviyede bir olabilirliğe işaret etmelidir. Öyle ki, delillerin sanığın lehine bıraktığı nokta, elle tutulur dahi olmamalıdır.”*⁴¹⁴

Suçsuzluk karinesinin bir uzantısı olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile sanığın suçluluğuna ilişkin kusuru yeterli derecede ispatlanamadığı takdirde cezalandırılmasının önüne geçilmektedir. Bunun yanı sıra beraat kararı verilen hallerde de suçun işlenip işlenmediğine dair herhangi bir kuşkunun varlığı engellenmektedir.⁴¹⁵

Bu çerçevede faile yüklenen fiilin işlendiğinin sabit olmaması nedeniyle beraat kararı verilmesi gerekmektedir. Bunun yerine delil yetersizliğinden beraat kararı verilmemelidir. Nitekim delil yetersizliğinden beraat kavramı sanığın suçlu olduğu anlamına gelebilecek ya da bu kapsamda değerlendirilebilecek bir kavramdır. Bu durumda mahkeme sanığın suçluluğuna kanaat getirmiş ancak yeterli delil elde edemediği için mahkumiyete karar vermiştir şeklindeki bir yaklaşım sanık hakları ve muhakeme ilkelerinin ihlaline neden olacaktır.⁴¹⁶

Bütün bunlardan hareketle şüpheden sanık yararlanır ilkesinin suçluluğu ihtimal dahilinde olan bir kimsenin adli hataya uğramasını önleyerek kişiyi koruma amacı gözettiği açıktır.⁴¹⁷ Bu amaç ile suçsuzluk karinesinin temelinde gelişim gösteren söz konusu ilke özellikle şüphenin varlığı halinde beraat kararı verilmesini sağlaması noktasında aklanma hakkına ve lekelenmeme hakkının korunmasına hizmet etmektedir. İlkenin sağladığı koruma ile kişilerin belirliliğe ulaşmayan bir durumda suçlu kabul edilmesinin engellenmesi bir yana yargılamanın yapıldığı bu aşamada toplum nezdindeki şeref ve haysiyetinin korunarak lekelenmesinin önüne geçilmesi ayrıca önem arz etmektedir.

Ancak bu ilke kişi yararı ile toplum yararı arasından hangisinin gözetilmesi gerektiği sorununu da beraberinde getirmiştir. Ufak bir şüphenin varlığı halinde masum birinin cezalandırılması anlayışı ile hareket edilmesi toplum düzeninin bozularak adalete inancın sarsılmasına neden olacaktır. Bu sebeple bir masumun mahkum edilmemesi

---

⁴¹⁴Pradel, *Droit penal compare*, s.536’dan aktaran Uysal (2017), **a.g.k.**, 108

⁴¹⁵Üzülmöz (2005), **a.g.k.**, 62

⁴¹⁶Gedik (2004), **a.g.k.**, 304; Kara (2012), **a.g.k.**, 195

⁴¹⁷Gedik (2004), **a.g.k.**, 297

birkaç suçlunun cezasız kalacak olmasına tercih edilmiştir. Dolayısıyla bireyin yararına üstünlük tanıyan bu yaklaşım ilkenin temelini oluşturmuştur.⁴¹⁸

Söz konusu ilke karar verme aşamasında lekelenmeme hakkı ile önemli bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Lekelenmeme hakkı her ne kadar yargılamanın tamamı için anlam ifade eden bir ilke olsa da hüküm verme aşamasında şüpheden sanığın yararlanması ile lekelenmeme hakkının koruma altına alındığı açıktır. Kişiler hakkında şüphe nedeniyle beraat kararının verildiği bu son aşama masumiyet karinesini güvence altına almakla birlikte onun bir uzantısı ve genişletilmiş hali olan lekelenmeme hakkını da korumaktadır.⁴¹⁹

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi uygulanırken korunan lekelenmeme hakkı ile sağlanan birey yararı ve adaletin tesis edilmesi ile sağlanan toplum yararı arasında dengenin gözetilmesi adına dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu çerçevede ilke etkin bir şekilde yürütülmüş soruşturma evresi, toplanan ve değerlendirilen bütün delillere rağmen sanığın suçluluğuna ilişkin aleyhe durumda bulunan makul şüphenin bertaraf edilememesi halinde uygulama alanı bulmalıdır.⁴²⁰ Bu koşulların varlığına adaletin tesis edilmesi adına son derece dikkat edilmeli, gerekli ve yeterli delil araştırması yapılmaksızın şüphe bertaraf edilemedi gerekçesi arkasına sığınılmamalıdır.

---

⁴¹⁸Gedik (2004), **a.g.k.**, 321

⁴¹⁹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 343

⁴²⁰Gedik (2004), **a.g.k.**, 322

Üçüncü Bölüm

3. CEZA HUKUKU KURUMLARI VE LEKELENMEME HAKKI

3.1. Af Kurumu ve Lekelenmeme Hakkı Üzerindeki Etkisi

Af, Anayasa ve TCK ile düzenleme altına alınmış olup davayı düşüren veya ceza ilişkisini ortadan kaldıran bir neden olarak öngörülmüştür. Af, yargılama organlarının vermiş oldukları kararların sonuçları ile ilişkili olmakla birlikte doğrudan uyuşmazlığın çözümüne yönelik olmadığından yasama veya yürütme organı işlemi olarak değerlendirilmektedir.⁴²¹

TCK m.65 ile düzenleme altına alınan af, hükümde de belirtildiği üzere çift yönlü bir hukuki niteliğe sahiptir. Bu çerçevede maddi ceza hukuku bakımından kesinleşen mahkumiyet hükümlerinin sonucu olan cezaları kısmen veya tamamen ortadan kaldırarak cezayı düşüren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine usul hukuku bakımından ise kovuşturma aşamasında davayı düşürmesi ile kamu davasını düşüren bir neden olarak kabul edilmektedir.⁴²²

Af, masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ile doğrudan olmamakla birlikte dolaylı bir ilişki içerisinde. Bu açıdan soruşturma ya da kovuşturma işlemleri devam ederken af ilanının kişilerin durumu üzerindeki etkisi ve kesin hüküm giymiş kişilerin üzerinde oluşan hükmün neticelerinin onların lekelenmeme hakkına etkisi bu dolaylı ilişki bağlamında ele alınmaktadır.⁴²³

Af kurumunun lekelenmeme hakkı ile de bağlantısı çerçevesinde adli hataların telafisine imkan veren bir kurum olduğu ve ceza normlarının kanun koyucunun öngördüğünden daha ağır sonuçlara yol açabileceği, af ile bu ağır sonuçların ve yaşanması muhtemel haksızlıkların giderilebileceği ifade edilmektedir. Ancak aynı zamanda affın siyasi çıkar bağlamında kullanılarak keyfiliğe neden olacağı belirtilerek uygulanmasında dikkatle davranılması gerektiği belirtilmektedir.⁴²⁴

⁴²¹M. Koca, İ. Üzülmüş (2015), *Türk ceza hukuku genel hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.664

⁴²²Koca, Üzülmüş (2015), **a.g.k.**, 664-665

⁴²³Ertürk (2020), **a.g.k.**, 110

⁴²⁴Koca, Üzülmüş (2015), **a.g.k.**, 665-666

Af, genel ve özel af olarak iki şekilde düzenlenmiştir. TCK m.65'in ilk fıkrasında genel af, görülmekte olan ceza davasını düşüren ve ceza mahkumiyetinin bütün sonuçları ile birlikte ortadan kalkmasını sağlayan af kurumu olarak ifade edilmiştir. Özel af ise hükmün ikinci fıkrasında kesinleşen hapis cezasının cezaevinde infaz edilmesinden vazgeçilmesi veya cezaevi infaz süresinin azaltılması ya da hapis cezasının adli para cezasına dönüştürülmesini sağlayan af kurumu olarak ele alınmıştır.⁴²⁵

Affin lekelenmeme hakkı bağlamında kişiler üzerindeki etkisi affa karar verilen yargılama aşamasına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda muhakeme sürecinin soruşturma, kovuşturma veya infaz aşamasında bulunulmasına göre farklı neticeler ortaya çıkabilmektedir.⁴²⁶

Soruşturma aşamasında affa karar verilmesi ile kişi hakkındaki soruşturmanın sona ermesi halinde kendisine yüklenen suç bakımından lekelenmeme hakkının tam bir koruma sağladığı belirtilmektedir. Zira bu aşamada kişi henüz şüpheli durumundadır, suçluluğu yönündeki şüphe basit şüphedir. Aynı şekilde kovuşturma aşamasında da her ne kadar kişinin suçluluğuna dair şüphenin kuvvetlendiği görülse de beraat etme ihtimaline binaen lekelenmeme hakkının sağladığı korumadan tam olarak faydalanılabileceği ifade edilmektedir.⁴²⁷

Kişiler hakkında öngörülen cezanın infazının tamamlanmış olması halinde bazı kanunlarda öngörülen birtakım sonuçların doğması (örneğin kesin hüküm nedeniyle milletvekili seçilememe vb.) muhtemeldir. Bu tarz sonuçlar işlenmiş olan suçun neticeleri olarak katlanılması gereken sonuçlardır. Bu nedenle bu durum lekelenmeme hakkını ihlal edici nitelik taşımamaktadır.⁴²⁸

Aftan faydalanmak suretiyle cezanın infazının tamamlanması halinde ise doğacak sonuçlar genel ve özel af bakımından farklılık arz etmektedir. Genel af suça ilişkin bütün hukuki neticeleri ortadan kaldırdığı için bu şekilde cezasının infazını tamamlayan kişi hakkında sicilinde yer alan suç kaydı dahi ortadan kalkacaktır. Ancak bu kişilerin toplum

---

⁴²⁵Ertürk (2020), **a.g.k.**, 110; TCK m. 65(1) *Genel af halinde, kamu davası düşer, hükmolunan cezalar bütün neticeleri ile birlikte ortadan kalkar.*

(2) *Özel af ile hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesine son verilebilir veya infaz kurumunda çektirilecek süresi kısaltılabilir ya da adli para cezasına çevrilebilir.*

(3) *Cezaya bağlı olan veya hükümde belirtilen hak yoksunlukları, özel affa rağmen etkisini devam ettirir.*

⁴²⁶Ertürk (2020), **a.g.k.**, 110-111

⁴²⁷Ertürk (2020), **a.g.k.**, 111

⁴²⁸Ertürk (2020), **a.g.k.**, 111

nezdinde suç işlediği bilindiğinden suçlu muamelesine tabi tutulmaları olağandır, bunu engelleyecek herhangi bir hukuki mekanizma mevzuatımızda yer almamaktadır. Ancak genel aftan faydalanarak cezasının infazını tamamlayan kişiye genel affın bir neticesi olarak suçlu muamelesinde bulunulmamalıdır.⁴²⁹

Özel aftan faydalanarak cezasının infazını tamamlayan kişiler hakkında ise özel af yalnızca infaz rejimi üzerinde etki doğuracağından özel aftan yararlanmaksızın cezasının infazını tamamlayan kişilerle aynı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Aftan yararlanan veya yararlanmayanlar arasında lekelenmeme hakkı bağlamında bir farklılık oluşmayacaktır. Her iki grup da yukarıda bahsedildiği üzere infaz rejimi neticesinde bazı kanunlarda öngörülen sonuçların ortaya çıkmasına katlanma yükümlülüğü altında olacaklardır.⁴³⁰

3.2. Lekelenmeme Hakkının İhlali Bakımından Soruşturmanın Gizliliğini İhlal Suçu

Soruşturma evresinin gizliliği, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını, ceza adaletinin doğruluk ve dürüstlük esaslarınca sağlanmasını ve kişilerin lekelenmeme hakkı ihlal edilmeden maddi gerçeğe ulaşılmasını öngören bir ilkedir.⁴³¹

Daha önce ifade edildiği üzere CMK m.157 ile düzenlenen ve soruşturma aşamasına hakim olan soruşturmanın gizliliği ilkesinin ihlal edilmesi halinde öngörülen yaptırım TCK m.285 gizliliği ihlal suçu olarak düzenlenmiştir. Adliye karşı suçlar bölümünde ele alınan bu düzenleme muhakemeye işlerlik kazandırarak sanığın lekelenmeme hakkını güvence altına almaktadır.⁴³²

TCK m.285’de gizliliğin ihlali suçu ilk üç fıkrada soruşturma ve kovuşturma aşamalarında gizliliğin ihlali olarak ele alınmıştır. İlk iki fıkrada soruşturma aşamasında gizliliğin ihlali ele alınırken üçüncü fıkrada doğrudan kovuşturma aşamasındaki gizlilik ihlali düzenlenmiştir.⁴³³

Madde metninde öncelikle gizliliğin ihlal edilmesinin suç oluşturacağı belirtilmiş ve bu kapsamda suçu oluşturabilecek fiiller sıralanmıştır.⁴³⁴ Düzenlemeden

---

⁴²⁹Ertürk (2020), **a.g.k.**, 111-112

⁴³⁰Ertürk (2020), **a.g.k.**, 112

⁴³¹Gülsün (2015), **a.g.k.**, 34

⁴³²Uysal (2017), **a.g.k.**, 153

⁴³³Bezgin (2020), **a.g.k.**, 200

⁴³⁴ “Gizliliğin ihlali TCK m.285(1) Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun oluşabilmesi için;

çıkarılabileceği üzere soruşturma işlemlerinin içeriği açıklanmak suretiyle suçlu sayılmama karinesinin, özel hayatın gizliliğinin veya haberleşmenin gizliliğinin ihlal edilmesi gizliliğin ihlali suçunu meydana getirmektedir. Suçlu sayılmamanın, özel hayatın gizliliğinin ve haberleşmenin gizliliğinin korunarak insan onurunun ve lekelenmeme hakkının sağlanmasına hizmet edilmektedir.⁴³⁵

Bu çerçevede maddenin getiriliş amacı, soruşturmanın gizliliği ilkesinin taşıdığı amaç ile benzer şekilde soruşturma işlemlerinin etkin ve düzgün yürütülmesi sağlanarak adaletin tesis edilmesi ve suçsuzluk karinesine riayet edilerek lekelenmeme hakkının korunması olarak ifade edilmektedir.⁴³⁶ Bu kapsamda lekelenmeme hakkının korunması birinci fıkranın a) bendi ile sağlanırken bir diğer amaç olan soruşturmanın düzgün yürütülerek etkin soruşturma yapılması birinci fıkranın b) bendi ile sağlanmaktadır.⁴³⁷

Bu durum madde gerekçesinde⁴³⁸ de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Soruşturma evresinin gizliliği, bir defa ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluktur. Ancak, her şeyden önce suçsuzluk karinesinin sağlam tutulabilmesi yönünden de vazgeçilmez niteliktedir. Aksi takdirde, bizde ve yabancı ülkelerde örneklerine rastlandığı üzere yargısız infazlar sonucu insanlar ıstıraplara sürüklenmekte ve suçsuzluk karinesi böylece lafta kalmaktadır.”

---

a) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi,

b) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğine ilişkin olarak yapılan açıklamanın maddi gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye elverişli olması gerekir.

(2) Soruşturma evresinde alınan ve soruşturmanın tarafı olan kişilere karşı gizli tutulması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğini ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Kanuna göre kapalı yapılması gereken veya kapalı yapılmasına karar verilen duruşmadaki açıklama veya görüntülerin gizliliğini alenen ihlal eden kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Ancak bu suçun oluşması için, tanığın korunmasına ilişkin olarak alınan gizlilik kararına aykırılık açısından aleniyetin gerçekleşmesi aranmaz.

(4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan suçların kamu görevlisi tarafından görevinin sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlenmesi halinde, ceza yarısına kadar artırılır.

(5) Soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak algılanmalarına yol açacak şekilde görüntülerinin yayınlanması halinde, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(6) Soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin haber verme sınırları aşılmaksızın haber konusu yapılması suç oluşturmaz.”

⁴³⁵Gülsün (2015), a.g.k., 34

⁴³⁶Okuyucu-Ergün (2010), a.g.k., 262

⁴³⁷Tanrıvermiş (2021a), a.g.k., 177

⁴³⁸<http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=1392> (Erişim Tarihi: 27.07.2022)

TCK m.285/1 hükmü soruşturmanın gizliliği ilkesini düzenleyen CMK m.157 hükmü ile beraber ele alındığında soruşturma evresinde gerçekleştirilen bütün işlemlerin ve bunların içeriklerinin açıklanmasının söz konusu fıkra kapsamında soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunu oluşturacağı belirtilmektedir. Ancak pek tabi ki suç kapsamı içerisine dahil olabilmesi için gizlilik ihlalinin alenen gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁴³⁹

Bununla birlikte fıkranın devamında soruşturma aşamasında alınan ve kanun gereği ayrıca ve açıkça gizli tutulması gereken işlemler söz konusu olduğunda bunlar bakımından gizliliğin ihlalinin gerçekleşmesi için aleniyet unsurunun aranmadığı belirtilmiştir. Kanunda açıkça gizli tutulması öngörülen (moleküler genetik inceleme veya iletişimin tespiti ile elde edilen veriler vb. gibi) işlemler bakımından gizliliğin ihlali suçunun oluşması için aleniyetin aranmamasının nedeni kanun koyucunun bu tarz işlemlerin gizliliğine daha büyük bir önem atfetmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁴⁰

Aleniyetten ne anlaşılması gerektiği ise gerçekleştirilen gizlilik ihlalinin pek çok kişinin önünde ve pek çok kişinin öğrenmesini sağlayacak nitelikte olması şeklinde belirtilmiştir. Bu doğrultuda ihlal kamuya açık bir alanda gerçekleştirilebileceği gibi kapalı bir alanda da gerçekleştirilebilir. Ancak önemli olan hususun, ihlalin birçok kişi tarafından öğrenilebilme imkanının bulunması değil doğrudan pek çok kişi önünde gerçekleştirilerek pek çok kişinin öğrenmesinin sağlanması olduğu belirtilmektedir.⁴⁴¹

Suçun oluşabilmesi için aynı zamanda aleniyeti ihlal eden kimsenin gerçekleştirmiş olduğu eylemin suçsuzluk karinesinden yararlanan kimsenin haklarını ihlal etmesi, onun hakkını zedelemesi gerekmektedir.⁴⁴²

Maddenin ilk üç fıkrasında ele alınan hallerin kamu görevlisi tarafından kamu görevinin sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle işlenmesi durumunda bu durumun nitelikli hal olarak ceza artırımına neden olacağı belirtilmiştir.

Maddenin beş ve altıncı fıkraları ise 2012 yılında eklenmiş olup beşinci fıkra ile aynı birinci fıkrada olduğu gibi lekelenmeme hakkı güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede kişilerin suçlu olduğuna ilişkin algı oluşturabilecek görüntülerin yayınlanması

---

⁴³⁹Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 264

⁴⁴⁰Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 264-265

⁴⁴¹Akinci (2020), **a.g.k.**, 265-267

⁴⁴²Akinci (2020), **a.g.k.**, 198

suç olarak kabul edilmiştir.⁴⁴³ Bu suçun oluşumunda failin kastı görüntüleri yaymak suretiyle kişilerin suçlu olarak algılanmasına yönelik olmalıdır. Yayınlanan görüntülere binaen kişi suçlu olarak algılandığında suç oluşmuş olacak ve kişinin suçsuzluğu, masumiyeti ihlal edilmiş olacaktır.⁴⁴⁴

Özellikle toplumda oluşturulmak istenen suçluluk algısı doğrudan lekelenmeme hakkının ihlaline yöneliktir. Bu nedenle hem birinci fıkra hem beşinci fıkra lekelenmeme hakkının korunmasına dikkat çekilerek bu hakkın korunmasına ayrıca vurgu yapıldığı görülmektedir.⁴⁴⁵

Son olarak altıncı fıkra ise haber verme ve bilgi verme hakkı haber verme sınırları içerisinde bir hukuka uygunluk nedeni olarak ele alınmıştır.⁴⁴⁶

Söz konusu suç genel kastla işlenebilen bir suç olup bu çerçevede failin kastı bir soruşturmanın varlığı, gerçekleştirdiği hareketin gizliliği ihlal ettiği ve davranışın alenen gerçekleştirildiği hususlarını kapsamalıdır. Dolayısıyla bütün bu hususlar bakımından hem isteme hem bilme hali söz konusu olmalıdır.⁴⁴⁷ Aynı zamanda gizliliği ihlal suçu sırf hareket suçu olup soruşturmanın gizliliğini ihlal eden davranışın gerçekleşmesi ile tamamlanır. Hareketin gerçekleştirilmesi ile tamamlandığından suçun gerçekleşmesi bakımından herhangi bir netice veya zararın varlığı aranmamaktadır.⁴⁴⁸

Soruşturmanın gizliliğini ihlal suçu yalnızca madde metninde öngörülen muhakeme süreçlerine katılmış kimseler tarafından işlenebilen bir suçtur. Dolayısıyla özgü suç niteliği taşıyan bu suçun ilgili muhakeme süreçlerine katılmayan kimseler tarafından işlenmesi mümkün değildir. Bu bağlamda şüphelinin evinin aranmasına yönelik bir işlemde aramayı gören komşunun bunu başkaları ile paylaşması suçun oluşmasına sebebiyet vermeyecektir.⁴⁴⁹

Bütün bunlardan hareketle soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunun, soruşturmanın düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlayarak adaletin tesisine hizmet ettiği, aynı zamanda

---

⁴⁴³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 178; Özyurt (2022), **a.g.k.**, 128

⁴⁴⁴Akıncı (2020), **a.g.k.**, 198-199

⁴⁴⁵Gülsün (2015), **a.g.k.**, 35

⁴⁴⁶Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 178

⁴⁴⁷Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 268; Özyurt (2022), **a.g.k.**, 134

⁴⁴⁸Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 268

⁴⁴⁹Okuyucu-Ergün (2010), **a.g.k.**, 263-264

kişilerin suçsuzluk karinesi kapsamında yaşayabileceği ihlalleri önleyerek lekelenmeme hakkını korumayı amaç edindiği söylenebilmektedir.⁴⁵⁰

3.3. Basın Özgürlüğü Kapsamında Lekelenmeme Hakkı

Lekelenmeme hakkının korunması bakımından önem arz eden hususlardan biri de basın özgürlüğüdür. Basının büyük kitlelere ulaşmak suretiyle toplum üzerinde oluşturduğu etki yadsınamayacak boyuttur. Bu etkinin ifade özgürlüğü ve haber verme hakkı çerçevesinde hukuka uygun sınırlar içerisinde kalması özellikle suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkının korunması bakımından oldukça önemlidir. Zira haber verme hakkının sınırları aşarak basın özgürlüğü kötüye kullanıldığında kişilik hakları zarar görmekte, bireyler henüz bir mahkeme kararı olmamasına rağmen toplumda suçlu olarak ilan edilebilmektedir.⁴⁵¹

Tüm bunlara değinmeden evvel basın kavramı üzerinde durulması uygun olacaktır. Basın kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin mevzuatımızda yapılmış bir tanım bulunmamaktadır. Basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kapsamını, kullanımını ele alan 5187 sayılı Basın Kanunu'nda da basın kavramından ne anlaşılması gerektiği ifade edilmeksizin kanunun basılmış eserlerin basım ve yayını kapsadığını belirtilmektedir.⁴⁵²

Basın kavramı kanun çerçevesinde dar bir kapsamda ele alınmaktadır ve basın kavramının ancak kitap, gazete, dergi gibi basılan, basılarak çoğaltılan eserler için kullanılması gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁵³

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m.6'da ise *“basın ve yayın yoluyla deyiminden; her türlü yazılı, görsel, işitsel ve elektronik kitle iletişim araçları ile yapılan yayınlar anlaşılır.”* ifadesi kullanılarak yalnızca basılı eserlerden oluşmayan, geniş manada bir basın kavramı kullanımının tercih edildiği görülmektedir.⁴⁵⁴

Basın kavramının geniş anlamda kullanılmasının basın özgürlüğü kavramını belirsizleştirdiği, basın özgürlüğüne dair ilkelerin ortaya koyulmasını zorlaştırdığı

---

⁴⁵⁰Akıncı (2020), **a.g.k.**, 199

⁴⁵¹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 109

⁴⁵²Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 110

⁴⁵³Y. Salıhpasaoğlu (2007), *Türkiye’de basın özgürlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.11

⁴⁵⁴Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 110

gerekçeleri ile basın kavramının dar anlamda anlaşılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁴⁵⁵ Ancak günümüzde bu denli gelişim gösteren sosyal iletişim ağları ve teknolojik değişimler bu kavramın dar anlamda ele alındığında yetersiz kalacağını ortaya koymaktadır. Bu nedenle TCK m.6’da belirtilen kapsamda yazılı, işitsel, görsel her türlü bilgi dahilinde geniş anlamda basın kavramı kullanımının daha isabetli olacağı belirtilmektedir.⁴⁵⁶

Basın özgürlüğü Anayasa m.28 hükmü ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden biridir. Hükme göre “*basın hürdür, sansür edilemez.*” Basın özgürlüğü kavramının ne anlama geldiği ise Basın Kanunu m.3 ile “*Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.*” şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁵⁷

Basın özgürlüğüne yer verilen bu düzenlemelerde basının hür bir şekilde yayın yapması koruma altına alınmaktadır. Sağlanan bu koruma ile halkın içinde yaşadığı toplumda meydana gelen ve yine toplumu ilgilendiren hususlarda bilgi sahibi olarak huzur ve güven içerisinde yaşaması hedeflenmektedir.⁴⁵⁸

Basın özgürlüğünün temelinde düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün bulunduğu, bu nedenle insanların düşünme ve ifade etme özgürlüğü ile paralel şekilde insanlığın var oluşuna kadar dayanan eski bir temele sahip olduğu belirtilmektedir.⁴⁵⁹ Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü çerçevesinde gelişim gösteren basın özgürlüğü matbaanın icat edilmesi ile daha geniş bir alana yayılmış ve özgür basın faaliyetleri gelişim göstermiştir.⁴⁶⁰

Basın özgürlüğü her ne kadar düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün bir uzantısı olarak görülsede elbette bu özgürlükten farklı yapı ve fonksiyonlara sahiptir. Bu çerçevede basın özgürlüğü yalnızca düşüncelerin serbest bir şekilde açıklanması anlamına gelmemekte, aynı zamanda basın kuruluşlarının kurulup işletilmesi

---

⁴⁵⁵Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 12

⁴⁵⁶Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 112

⁴⁵⁷<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5187.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2022)

⁴⁵⁸D. Yüzer (2014), *Basın yoluyla adli haberlerin verilmesi ve suçsuzluk karinesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15, s.1655

⁴⁵⁹Ertürk (2020), **a.g.k.**, 61

⁴⁶⁰Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 14; Ertürk (2020), **a.g.k.**, 62

özgürlüğünü de içermektedir. Zira bu özgürlüğün serbestçe kullanılabilmesi basın kuruluşlarının serbest bir şekilde faaliyet gösterebilmelerine bağlıdır.⁴⁶¹

Bireylerin düşünme, bu düşüncelerini açıklama, yayma ve ifade etme özgürlüğüne dayanan basın özgürlüğü taşıdığı önem doğrultusunda ulusal ve uluslararası birçok metinde kendisine yer edinmiştir. Hukuki düzenlemeler ile bu özgürlüğün kullanılması güvence altına alınırken aynı zamanda basın aracılığı ile kullanılan ifade özgürlüğünün bireylerin haklarını zedeleyebilecek yönleri dikkate alınarak sınırları da çizilmiştir.

Ulusal ve uluslararası metinler dikkate alındığında basın özgürlüğünün ifade özgürlüğünün, düşünce özgürlüğünün bir uzantısı veya özel bir türü olarak ele alındığı görülmektedir.⁴⁶²

İfade özgürlüğü 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. maddesinde “*Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar.*”⁴⁶³ şeklinde ifade edilmektedir. Aynı şekilde AİHS m.10 ile ifade özgürlüğü “*Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.*”⁴⁶⁴ şeklinde düzenlenmiştir.

Değinilen hükümlerden çıkarılabileceği üzere İHEB ve AİHS’de basın özgürlüğü ayrı bir düzenleme ile ele alınmamış, ifade özgürlüğü kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin bir yansıması olarak da basın özgürlüğü ifade özgürlüğünün uzantısı olarak kabul edilmektedir.⁴⁶⁵

Anayasamızda ise basın özgürlüğü ayrıca düzenlenmiş olmakla birlikte düşünce ve kanaat özgürlüğüne ayrı bir maddede, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne ise ayrı bir maddede yer verildiği görülmektedir.⁴⁶⁶

⁴⁶¹Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 14

⁴⁶²Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 15; Ertürk (2020), **a.g.k.**, 63-64

⁴⁶³<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

⁴⁶⁴https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

⁴⁶⁵Ertürk (2020), **a.g.k.**, 63-64

⁴⁶⁶“Düşünce ve kanaat hürriyeti

Anayasamızda basın özgürlüğünün sağlanması adına bazı ilkeler öngörülmüştür. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

Basının sansür edilememesi, basımevi kurmanın izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaması, basımevi ve eklentilerine el konulamaması, süreli ve süresiz yayının izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanmaması, düzeltme ve cevap verme hakkının ancak belirli durumlarda tanınması, dağıtımın önlenmesi ve toplatma için hakim kararının aranması, süreli yayınların ancak mahkeme kararı ile geçici olarak kapatılabilmesi ve devletin basın özgürlüğünü sağlayacak tedbirleri alma yükümlülüğünün bulunmasıdır.⁴⁶⁷

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ile paralel olarak bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser meydana getirme haklarını bünyesinde barındırmaktadır. Haber verme hakkı aynı zamanda yayma hakkını ifade etmektedir. Bununla birlikte haber verme hakkı yalnızca olayların aktarılması değil olayla ilgili eleştiri, görüş, yorum bildirilmesi gibi unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Bütün bu unsurlar aslında düşünce ve ifade özgürlüğünün tezahürüdür.⁴⁶⁸ Bu doğrultuda haber verme ve eleştiri hakkı da basın özgürlüğü kapsamında yer almaktadır.⁴⁶⁹ Bu çerçevede basının kişilere bilgi aktarması, onları aydınlatması ve aynı zamanda yönlendirmesi onun hem yetkisi hem görevi kapsamında yer almaktadır.⁴⁷⁰

Basın özgürlüğünün; yazar, yayıncı, vatandaş vb. gibi kişilerin ifade özgürlüklerini kullanarak onların açıklamada bulunmalarına imkan sağlaması bireysel yönünü göstermektedir. Bunun yanında okuyucu, dinleyici, seyircinin haber ve bilgi alma özgürlüğünü sağlaması ise kamusal yönünü ortaya çıkarmaktadır.⁴⁷¹

Madde 25- Herkes, düşünce kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

Madde 26- Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayınların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

⁴⁶⁷Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 98-115

⁴⁶⁸Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 53

⁴⁶⁹Önok (2022), **a.g.k.**, 51

⁴⁷⁰Gülsün (2015), **a.g.k.**, 37

⁴⁷¹R. Sunay (2001), *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında ifade hürriyetinin muhtevası ve sınırları*, Ankara, s.134'den aktaran Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1655

Basın özgürlüğünün halkın kendini ifade etme, haber alma ve bilgi edinme aracı olarak özel bir öneme sahip olduğu ve bu çerçevede yasal mevzuat ile koruma altına alındığı açıktır. Ancak çekirdek haklar dışındaki bütün temel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi basın özgürlüğünün kullanımı da mutlak ve sınırsız değildir. Basının özellikle haber verme hakkı bağlamında kesişim gösterdiği ve bu noktada dengenin gözetilmesi gereken haklardan biri de lekelenmeme hakkıdır.

Haber verme hakkı bağlamında kanuni gerekliliklere uyulmadığı, yanlış haberlerin aktarıldığı durumlarda kişilerin suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı ihlal edilmekte, bu haklar zedelenme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Haberin gerçekliği araştırılmaksızın bir bilgi aktarımı söz konusu olduğunda kişilerin şeref ve haysiyeti zarar görmekte, itibarı zedelenmektedir.⁴⁷²

Haberlerin yorum katılarak verilmesi durumunda basın özgürlüğünden bahsedilmekle birlikte bu noktada lekelenmeme hakkı ve suçsuzluk karinesinin korunması için özellikle kişileri itham edici nitelikte söylemlerden kaçınılmalıdır.⁴⁷³ Bu hususta basının yükümlülüğü bulunmaktadır. Çünkü adil yargılanma hakkının bir unsuru olan suçsuzluk karinesi ve onun uzantısını teşkil eden lekelenmeme hakkı yalnızca resmi makamlara karşı değil üçüncü kişilere karşı da ileri sürülebilen bir haktır. Dolayısıyla resmi kurumlar dışında üçüncü kişilerin ve dolayısıyla basının da suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkını ihlal etmeme yükümü bulunmaktadır.⁴⁷⁴

Basın özgürlüğünün özellikle haber verme hakkında lekelenmeme hakkı ile kesiştiği adli haberlerin verilmesi, hukuka uygunluğu, cevap hakkı vs. hususları sonraki başlıklarda incelenecek olmakla beraber özellikle ifade özgürlüğü bağlamında basın özgürlüğünün sınırlandırılabilirliği temel düzenlemeler üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu çerçevede basın özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin olarak Anayasa m.28’de yine Anayasa’nın 26 ve 27. maddelerinde yer alan hususların dikkate alınacağı belirtilmiştir. Anayasa m.26/2 hükmü uyarınca basın hürriyetinin sınırlandırılması şu şekilde ifade edilmiştir: *“Bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez*

---

⁴⁷²Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 139-143

⁴⁷³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 145

⁴⁷⁴Üzülmüş (2005), **a.g.k.**, 52

bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”⁴⁷⁵

Yine Anayasa hükmüne benzer olarak Basın Kanunu’nun üçüncü maddesinin ikinci fıkrasında da basın özgürlüğünün demokratik toplum gerekleri doğrultusunda, toplum sağlığı ve ahlakın, milli güvenliğin, kamu düzeninin, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının engellenmesi, suç işlenmesinin önüne geçilmesi, yargı tarafsızlığının ve otoriter gücün sağlanması amaçları doğrultusunda sınırlanabileceği belirtilmiştir.⁴⁷⁶

Basın özgürlüğüne ilişkin Anayasa ve AİHS hükümleri değerlendirildiğinde sınırlama sebeplerinin “*başkalarının şöhret ve haklarının korunması, devletin ve toplumun korunması ve ahlakın korunması*” olarak üç temel başlıkta kategorize edilebileceği ifade edilmektedir.⁴⁷⁷ Lekelenmeme hakkı bağlamında basın özgürlüğünde ise özellikle başkalarının şöhret ve haklarının korunması kategorisi kapsamında kişilik haklarının korunması, kişilerin şeref ve saygınlığının korunması, özel hayatın korunması gibi hususlar önem taşımaktadır.⁴⁷⁸

Basın özgürlüğü kapsamında haber verme hakkı kullanılırken hukuka uygun sınırlar içerisinde kalmak ve özellikle toplumun ilgisini çeken adli haberlerin verilisinde lekelenmeme hakkını zedelemekten dengeyi sağlamak ayrıca önem arz etmektedir. Bu nedenle adli haberlerin verilışı ve hukuka uygunluk nedenleri sonraki başlıkta ele alınmıştır.

3.3.1. Basın yoluyla adli haberlerin verilışı ve hukuka uygunluğu

Haber verme hakkı, hiç şüphesiz basın özgürlüğünün basın mensuplarına sağladığı en temel hak olup haber niteliği taşıyan olayların aktarılmasına, olaylarla ilgili görüş, yorum ve eleştirilerin sunulmasına imkan sağlamaktadır.⁴⁷⁹ Bununla birlikte resmi

⁴⁷⁵<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 17.08.2022)

⁴⁷⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülsün (2015), **a.g.k.**, 37; Artantaş (2019), **a.g.k.**, 113-116

⁴⁷⁷Salihpaşaoğlu (2007), **a.g.k.**, 37; Ertürk (2020), **a.g.k.**, 69

⁴⁷⁸Ertürk (2020), **a.g.k.**, 69

⁴⁷⁹Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 117

kurumların şeffaflık, güvenilirlik ve hesap verilebilirliğinin sağlanması açısından toplumun gerek basın-yayın organlarınca gerekse de resmi kurumlarca bilgilendirilmesi gerekmektedir.⁴⁸⁰

Bu doğrultuda toplumun adli olaylar hakkında bilgilendirilmesi, bu olayların basına konu olması modern toplumun gereklerindendir.⁴⁸¹ Ayrıca soruşturma konusu olayların kamuoyunda ve toplumda uyandırdığı merak basını bu tarz olayları haber yapma eğilimine yönlendirmektedir.⁴⁸² Ancak basının ve sosyal ağların hızla gelişim gösterdiği günümüzde yapılan haberler kişileri henüz mahkeme hükmü ile suçlu bulunmamalarına rağmen toplum önünde suçlu konumuna düşürebilmektedir. Bunun yanında hukuka uygunluk sınırları gözetilmeksizin uzun süre basının karalamalarına maruz kalan bireyler, toplum nezdinde bir türlü aklanamamakta ve belki hayatları boyunca üzerlerindeki bu leke ile baş etmek durumunda kalmaktadırlar.⁴⁸³

Bu çerçevede basının haber verme hakkı ile kişilerin şeref ve haysiyetlerinin korunması kapsamında lekelenmeme hakkı çatışmaktadır. Karşı karşıya gelen bu iki hakkın gözetilmesi noktasında toplumu bilgilendirirken lekelenmeme hakkının ihlal edilmemesine dikkat edilmesi, aradaki hassas dengenin korunması gerekmektedir.⁴⁸⁴

Basın özgürlüğü ve lekelenmeme hakkı arasındaki bu denge hali pek tabi ki birine veya diğerine öncelik tanınması şeklinde çözümlenmemelidir. Zira hak veya özgürlüklerden birine öncelik tanınması adil veya kabul edilebilir olmadığı gibi eşit değerdeki iki haktan birine öncelik tanımak büyük oranda diğerini ihlal etmek sonucunu doğuracaktır.⁴⁸⁵

Bu dengenin sağlanması için basının, hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişilere yönelik adli haberleri hukuka uygunluk sınırları içerisinde vermesi ve böylece kişilerin toplumdaki saygınlığının zarar görmesine engel olması gerekmektedir. Özellikle lekelenmeme hakkının korunması ve suçsuzluk karinesine riayet edilmesi için adli haberlerin verilişinde bir takım hukuka uygunluk ölçütleri bulunmaktadır.⁴⁸⁶

---

⁴⁸⁰Kara (2012), **a.g.k.**, 191

⁴⁸¹Kara (2012), **a.g.k.**, 191

⁴⁸²Bezgin (2021), **a.g.k.**, 154

⁴⁸³Uysal (2017), **a.g.k.**, 142

⁴⁸⁴Kara (2012), **a.g.k.**, 192

⁴⁸⁵Yüzer (2014), **a.g.k.** 1658

⁴⁸⁶Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1655

Bu ölçütler dahilinde ceza adaletini ilgilendiren olaylarda haberin, haber verme sınırları içerisinde, güncel, kamunun ilgisini çeken ve yayınlanmasında kamu yararı bulunan bir haber niteliği taşıması gerekmektedir. Ayrıca verilen haberin ancak gerçeğe uygunluk ve objektiflik koşulları çerçevesinde yayınlanması, suçsuzluk karinesi ve onun özelinde lekelenmeme hakkının korunmasını sağlayacaktır.⁴⁸⁷

İlk ölçüt olarak haberlerin gerçeğe uygun olması, haberlerin hukuka uygunluğunda en önemli ve ilk aranan şarttır. Nitekim toplumun gerçekleri öğrenmesini sağlamak basın özgürlüğünün temel gayesidir. Bu bağlamda basının haberin gerçekliğini sağlayabilmek için araştırma yapması, edindiği bilgileri değiştirmeksizin olduğu gibi sunması gerekmektedir. Ayrıca başkalarının haklarına zarar gelmesini önlemek gayesiyle haberleri genişletmekten, kısaltıp kesmekten, inandırıcılık ve tarafsızlıktan uzak haber yapmaktan geri durması gerekmektedir.⁴⁸⁸

Haberin gerçekliği hususunda aranan gerçeklik, haberin yayınlandığı zaman diliminde elde edilen veriler ve akıl, mantık ışığında gerçek olduğu sonucuna ulaşılmasıdır. Dolayısıyla mutlak bir gerçeklik hali aranmamaktadır. Aksi halde geçen zaman içerisinde elde edilen yeni bilgiler haberin yanlış olduğu sonucunu ortaya çıkaracak olduğunda bu durumda hukuka aykırılık halinden bahsetmek gerekecektir.⁴⁸⁹ Ancak bu husus hukuki güvenliğe ve basın özgürlüğüne aykırılık teşkil edecektir. Bu nedenle aranan gerçeklik mutlak gerçekliğe ilişkin değil görünüşte var olan gerçekliğe ilişkindir.⁴⁹⁰ Görünüşte gerçeklik, haberin verildiği zaman dilimindeki gerçekliği ifade etmekle birlikte bu durum basının hiçbir sınır olmadan hareket edebileceği anlamına gelmemektedir.⁴⁹¹

Basın, objektiflik sınırları içerisinde haber sınırlarını aşmaksızın yanlış, abartılı ve yersiz yorumlardan kaçınarak dürüstlük kuralları çerçevesinde haber yapmalıdır. Bu ölçütlerin yanında basının haber vermede hukuka uygun sınırlar içerisinde kalmasını sağlayan bir diğer kriter de soruşturmanın gizliliği ilkesidir. Bu temel ilke olayların araştırılması ve incelenmesinde basının sınırını oluşturmaktadır.⁴⁹² Soruşturmanın

---

⁴⁸⁷Üzülmez (2005), **a.g.k.**, 53

⁴⁸⁸Uysal (2017), **a.g.k.**, 143

⁴⁸⁹Uysal (2017), **a.g.k.**, 143-144; Özyurt (2022), **a.g.k.**, 113

⁴⁹⁰Uysal (2017), **a.g.k.**, 144; Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1662

⁴⁹¹O. S. Aydos (2012), Basın yolu ile kişilik hakları ihlallerinde manevi tazminat, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVI (2), s.8-9

⁴⁹²Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1661

gizlilik ve selametle tamamlanarak suçsuzluk karinesinin ve dolayısıyla lekelenmeme hakkının korunması amacıyla basın özgürlüğü sınırlanabilmektedir. Her ne kadar verilen haber gerçek de olsa güvence altına alınan hak ve değerler karşısında soruşturmanın gizliliği ilkesi, basın özgürlüğünün bir sınırı olarak karşımıza çıkabilmektedir.⁴⁹³

Haberlerin hukuka uygun olarak verilmesinde aranan gerçeklik kriteri aktarılan olayın açıklamalarına ilişkindir. Düşünce belirten açıklamalarda ise gerçeklik aranmamaktadır. Zira düşünce açıklamaları öznellik barındırdığından bunların gerçek, doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi mümkün olmayacaktır.⁴⁹⁴

Haberin hukuka uygun olarak verilmesinde dikkat edilmesi gereken gerçeklik dışındaki ölçütlerden biri de güncelliktir. Basın toplumu bilgilendirirken güncel haber sunmakla yükümlüdür. Güncelliğin haberin meydana geldiği zaman ile yayın tarihi arasındaki yakınlığa ve olayın neticelerinin varlığını koruyor olmasına bağlı olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹⁵ Aynı zamanda haberin meydana geldiği tarih ile yayın tarihi arasındaki sürenin uzunluğu, haberin objektifliğini de zedeleyebilecek bir husus olarak öngörülmektedir.⁴⁹⁶

Bunlara ek olarak kamu yararı adli haberlerin verilisinde gözetilmesi gereken önemli bir ölçüttür. Bu ölçüt güncellik ile de bağlantılıdır, zira kamu yararı ancak haberin güncelliğini devam ettiriyor olması halinde mümkündür.⁴⁹⁷ Toplumun adli olaylardan haberdar olması ve bu kapsamda işlenen suçların cezasız kalmadığını görmesi, adli haberlerin verişinde kamu yararının varlığını ortaya koymaktadır.⁴⁹⁸ Bu ölçüt kapsamında kamunun ilgisini çekebilecek olaylar ancak bunları kamunun öğrenmesinde bir çıkar bulunduğunda haber olarak verilmeli ve haber yapılırken basın özgürlüğü sınırları içerisinde kalmasına dikkat edilmelidir.⁴⁹⁹

Kamu yararı gözetilerek öğrenilmesinde kamunun çıkarı bulunan haberler yalnızca olaylara yönelik değil, kişilere yönelik haberler de olabilmektedir. Bu doğrultuda topluma

---

⁴⁹³Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1664

⁴⁹⁴H. Koziol(2005), *Der schutz der persönlichkeitsrechtegegenüber massemmedien zusammenfassungund ausblick, persönlichkeitschutzgegenüber massenmedien*, Germany, s.666'dan aktaran Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1664

⁴⁹⁵Aydos (2012), **a.g.k.**, 10; Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1664

⁴⁹⁶Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1664-1665

⁴⁹⁷Özyurt (2022), **a.g.k.**, s.114

⁴⁹⁸Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1666

⁴⁹⁹Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1667

mal olmuş, tanınan kişiler hakkındaki haberlerin verilişinde de basın özgürlüğü pek tabi ki bulunmaktadır. Ancak bu kişiler hakkında bilgi edinmeye ilişkin kamu yararının daha üstün olduğu, bu kişilerin suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkının basın özgürlüğü karşısında daha az korunacağı gibi bir sonuca ulaşılmasının mümkün olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Topluma mal olmuş kişileri ilgilendiren konularda her ne kadar toplumun ilgisi fazla olsa da bu kişilerin lekelenmeme hakkının sıradan insanlarla eşit seviyede korunması gerektiği aşıkardır ve bu husus özellikle vurgulanarak ifade edilmektedir.⁵⁰⁰

Son olarak gerçek, güncel ve kamu yararı güden bir haber⁵⁰¹ verilirken konu ile ifade arasındaki denge ve düşünsel bağlılığa özen gösterilmelidir. Bu doğrultuda haberin aktarılışında amaca uygun bir çerçeve gözetilmeli, kullanılan üsluba, görsellere, ifadelere ayrıca dikkat edilmelidir.⁵⁰²

Bütün bunlardan hareketle adli haberlerin verilişinde hukuka uygun sınırlar içerisinde kalmak ve lekelenmeme hakkını korumak adına basın özgürlüğünde bazı noktalara ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda medya suça ilişkin haberleri verirken toplumu etkileyebilecek abartılı ifadelerden kaçınılmalıdır. Sanığın

---

⁵⁰⁰Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1667-1668; Özyurt (2022), **a.g.k.**, 116-117

⁵⁰¹Özellikle basın yolu ile yapılan haberlerde lekelenmeme hakkının ihlali yargı kararlarına konu olmuştur. Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin E.2015/7112 K.2016/4400 sayılı kararına konu olan olayda “ www.sacitaslan.com internet sitesinden ve eşi ile ilgili haberde Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2013/120653 sayılı soruşturma dosyasına ilişkin haber yapıldığı iddiası yanında maddi gerçeği araştırılmayan haber yapıldığı, haber verme hakkı kullanılırken kişilerin bilgileri, sesleri, görüntüleri kamuoyuna sunulacağından habere konu olan kişilerin haklarının ihlal edilmesinin kaçınılmaz bu nedenle haber verme hakkını kullananların bu fiilinde kamusal yararın bulunması gerektiği, basın yolu ile yapılan kişilik hakkı ihlallerinden biri olan kişinin suçlu ilan edilmesinde kişilik hakkı, üstün nitelikte olan kamusal yararın önüne geçtiği, bu bağlamda gerçeğe aykırılık iddiasının objektif ölçülere dayanılarak değerlendirilmesi ve araştırılması gerektiği gibi anılan haberin doğruluğunun da araştırılmadığı ve kişiyi toplum nezdinde küçük düşürücü nitelik taşıdığı halde yapılan itirazın yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle kararın bozulması talebi lüzumu üzerine yapılan değerlendirmede CMK' nın m.170/2 hükmü uyarınca kamu davası açılabilmesi için soruşturma aşamasında toplanan delillere göre suçun işlendiğine dair yeterli şüphe bulunması gerekir. Suç ihbar veya şikayeti yoluyla soruşturma yaparak maddi gerçeğe ulaşma yükümlülüğü ve yetkisi bulunan Cumhuriyet savcısı, soruşturma sonucunda elde edilen delilleri değerlendirerek kamu davası açmayı gerektirir nitelikte yeterli şüphe olup olmadığını takdir edecektir. Diğer bir deyişle Cumhuriyet savcısı elde edilen delillerin kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturduğu kanaatine varırsa kamu davası açacak, aksi durumda takipsizlik kararı verecektir. Aksi durumun kabulü her ihbar ve şikayet üzerine Cumhuriyet savcısının kamu davası açmasını gerektirir ki bu kabul lekelenmeme hakkı ile bağdaşmayacak ve kanunun ruhuna uygun düşmeyecektir. Somut olayda...internet sitesinde yapılan haberin kamuoyunu bilgilendirme ve ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı, kişilik haklarına saldırı ve gizliliğin ihlali niteliğinde bulunmadığının anlaşılması karşısında itirazın reddine dair mercii kararı yerinde görülmele kanun yararına bozma isteminin reddine karar verilmiştir.” <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2015-7112-k-2016-4400-t-28-6-2016> (Erişim Tarihi: 26.09.2022)

⁵⁰²Yüzer (2014), **a.g.k.**, 1668-1669; Uysal (2017), **a.g.k.**, 145

suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkına riayet edilerek bir mahkeme hükmünden evvel toplum nezdinde suçlu kabul edilmesine yol açacak haberlerden kaçınılmalıdır. Aynı şekilde beraat eden sanık hakkında suçluluğuna ilişkin dönemde yapılan yoğunlukta haber yapılmalı, onun kamuoyu önünde aklanması sağlanmalıdır.⁵⁰³ Lekelenmeme hakkı, üçüncü kişilerin de uymakla yükümlü olduğu bir hak olarak ancak üçüncü kişiler hakkın korunmasına yönelik gerekli özen gösterdiğinde tam anlamıyla güvence altına alınabileceğinden bu hususlara dikkat edilmesi ayrıca önem arz etmektedir.

3.3.2. Cevap ve düzeltme hakkı

Pek çok hukuk sisteminde kişilerin haklarında ortaya çıkan adli haberlere, bu husustaki iddialara ilişkin cevap verme ve gerektiğinde haberlerde düzeltme yapabilme hakları yasalarla koruma altına alınmıştır. Bireylere bu yönde bir hakkın kullanımı lekelenmeme hakkını korumak amacıyla tanınmıştır.⁵⁰⁴ Kaldı ki kişilerin suçsuzluk karinesini ve lekelenmeme hakkını ihlal eden haberlere ilişkin açıklama yaparak toplumu doğru bir şekilde bilgilendirmek istemeleri oldukça olağan bir durumdur. İşte bu kapsamda yasalarımızda da “*tekzip, cevap ve düzeltme, düzeltme ve cevap hakkı*” ifadeleri ile bireylere tanınan bu hak güvence altına alınmıştır.⁵⁰⁵

Bu türden haklar bireylerin kişisel menfaatini korumasının yanı sıra onlarla basın arasındaki eşitliğin sağlanmasına imkan tanımaktadır. Ayrıca kişi hakkında zararlı ve hassas içerikli bilgilerin ortaya çıkmasının, bu bilgilerin yayılmasının önüne geçilmekte ve bireylerin kendi şeref, itibar ve haysiyetlerini korumaları sağlanmaktadır.⁵⁰⁶

Cevap ve düzeltme hakkı olarak ele alacağımız bu hak yasalarımızda tekzip ifadesi ile de karşımıza çıkmaktadır. Kelime anlamı itibari ile ise tekzip; yalanlamak, doğru olmadığını açıklamak manasını taşımaktadır.⁵⁰⁷ Dolayısıyla yalanlama ancak doğru olmadığını açıklama yönündeki cevap verme ya da düzeltme yoluyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda bireyler haklarındaki gerçek dışı, asılsız veya şeref ve saygınlık zedeleyici

---

⁵⁰³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 149

⁵⁰⁴Uysal (2017), **a.g.k.**, 147

⁵⁰⁵Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 128

⁵⁰⁶Uysal (2017), **a.g.k.**, 147

⁵⁰⁷<https://kelimeler.gen.tr/tekzip-etmek-nedir-ne-demek-298406> (Erişim Tarihi: 26.09.2022)

haberler karşısında cevap ve düzeltme hakkı ile kendilerini savunabilecek, olayların gerçekliğine ilişkin olarak kamuoyuna açıklama yapabileceklerdir.⁵⁰⁸

Cevap ve düzeltme hakkının kabul edilme gerekçesi esasen basının kamuoyunu bilgilendirme, yorum yapma, eleştiri, denetim vb. gibi görevlerini yerine getirirken zaman zaman onur kırıcı ifadeler kullanması veya hakarete başvurmasıdır. Bu gibi durumlarda basının gücü karşısında savunmasız, zayıf taraf olarak kalan bireylere kendilerini savunmaları amacıyla cevap ve düzeltme hakkı kabul edilmiştir.⁵⁰⁹

Bireylerin haklarındaki onur kırıcı ifadelere, hakaretlere karşı başvurabilecekleri yollar elbette ki yalnızca cevap ve düzeltme hakkı değildir. Bu kapsamda TCK kapsamında bireylerin şeref ve haysiyetlerine yönelik ihlalleri engellemek, bu ihlallere karşı bireyleri korumak amacıyla hakaret, iftira vb. suç tipleri düzenlenmiştir. Ancak bu suç tiplerinin yanında cevap ve düzeltme hakkının tanınması bireylerin şeref ve haysiyetlerine yönelik her ihlalin suç unsuru taşımamasından kaynaklanmaktadır.⁵¹⁰ Böylece bireyler şeref ve haysiyetlerine yönelik her türlü ihlale karşı koruma altına alınmış olmaktadır.

Ayrıca cevap ve düzeltme hakkı bireylere haklarındaki ihlale karşı aynı araçla, aynı ortamda cevap verme ve savunma yapma imkanı sunmaktadır. Bu kapsamda bireyler şeref ve haysiyetlerine yönelik ihlal radyo ve televizyon aracılığı ile yapılmışsa yine radyo televizyon aracılığı ile, internet ortamında yapılmışsa aynı şekilde internet ortamında cevap verme hakkına sahip olmaktadır.⁵¹¹

Cevap ve düzeltme hakkının gerekçesinden, sağlamış olduğu savunma hakkından çıkarım yapılarak bu hakkın basın özgürlüğü karşısında yer aldığını, bu kavram ile çekişme halinde olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Nitekim daha önce ifade edildiği üzere basın özgürlüğünün önemi muhakkaktır. Ancak cevap ve düzeltme hakkı da basın özgürlüğü kadar önemlidir. Söz konusu hak ile yalan yanlış bilgilerin kamuoyuna sunulması engellenmekte, toplumdaki bilgi kirliliğinin önüne geçilmektedir. Ayrıca haklarındaki asılsız haberleri çürüterek aklanmak isteyen kişiler açısından vazgeçilmez

---

⁵⁰⁸E. Tatar (2008), *Yasalarımızda tekzip (düzeltme ve cevap) hakkı ve uygulaması*, Ankara Barosu Dergisi,4, s.97

⁵⁰⁹Tatar (2008), **a.g.k.**, 97-98

⁵¹⁰Tatar (2008), **a.g.k.**, 98

⁵¹¹Tatar (2008), **a.g.k.**, 98

nitelik taşıyan bu hak, söz konusu kişiler için evrensel nitelikte tanınması gereken bir hak olarak kabul edilmektedir⁵¹²

Her iki kavramında sahip olduğu öneme binaen denge halinde tutulması gerektiği açıktır. Bu kapsamda kamu yararı güden, gerçek ve güncel bir haber özle biçim arasındaki denge gözetilerek verildiğinde basın özgürlüğü açısından herhangi bir sınırlama söz konusu olmayacak, cevap ve düzeltme hakkı basın özgürlüğünün zedelenmesine ya da sınırlandırılmasına yol açmayacaktır.⁵¹³ Bunun aksine dengeli ve yerinde işleyen bir cevap ve düzeltme hakkı kullanımının kişilerin suçsuzluk karinesi, lekelenmeme hakkı, şeref ve haysiyetlerinin korunması bakımından son derece işlevsel ve önemli olduğu belirtilmektedir.⁵¹⁴

Cevap ve düzeltme hakkının mevzuatımızdaki dayanakları 1854 Matbuat Nizamnamesi'ne kadar uzanmaktadır. Aynı zamanda anayasal bir hak olan cevap ve düzeltme hakkı, ilk olarak 1961 Anayasası'nda kişilerin şeref ve haysiyetlerini zedeleyen durumlara veya gerçeğe aykırı yayınlara karşı kullanılacak bir hak olarak düzenlenmiştir.⁵¹⁵ 1982 Anayasamızda ise cevap ve düzeltme hakkı doğrudan 32.maddede *“düzeltme ve cevap hakkı”* başlığı altında ele alınmıştır. Hükme göre *“düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hakim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.”*⁵¹⁶

Anayasamızın bu hükmü ile düzenlenen cevap ve düzeltme hakkı, yalnızca basına karşı değil radyo ve televizyon araçları da dahil olmak üzere bütün kitle iletişim araçlarına karşı kullanılabilirdiği ve anayasal bir güvence sağladığı için ayrı bir öneme sahiptir.⁵¹⁷ Cevap ve düzeltme hakkı Anayasamızın yanı sıra Basın Kanunu, Türkiye Radyo ve

---

⁵¹²Uysal (2017), **a.g.k.**, 148

⁵¹³Tatar (2008), **a.g.k.**, 98

⁵¹⁴Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 129

⁵¹⁵Tatar (2008), **a.g.k.**, 98-99; 1961 Anayasası m.27 Düzeltme ve cevap hakkı *“Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hakim tarafından karar verilir.”* <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

⁵¹⁶<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi:28.09.2022)

⁵¹⁷Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 129

Televizyon Kanunu ve Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun gibi yasalarla da düzenlenmiştir.⁵¹⁸

Basın Kanunu'nda cevap ve düzeltme hakkı 14.madde kapsamında ayrıntılı bir şekilde düzenleme altına alınmıştır.⁵¹⁹ Cevap ve düzeltme hakkının ihlali durumunda ne gibi bir yaptırımın söz konusu olacağı hususu ise Kanun'un 18.maddesinde “*düzeltilme ve cevabın yayınlanmaması başlığı*” altında ele alınmıştır.⁵²⁰ Basın Kanunu hükümleri dikkate alındığında cevap ve düzeltme hakkının geniş bir kapsamda ve ayrıntılı olarak ele alındığı görülmektedir. Kanun ile cevap ve düzeltme hakkı sahibine geniş yetkiler tanınmaktadır. Ayrıca hak sahibinin menfaatinin zarar görmesi veya düzeltme işleminden herhangi bir menfaat edilmesi gibi şartlar aranmamaktadır.⁵²¹

Kanuna göre cevap ve düzeltme hakkı ancak süreli yayınlar için öngörülmüş olup süreklilik arz etmeyen, belirli zaman dilimlerinde çıkarılan dönemsel yayınlar cevap ve düzeltme hakkının kapsamı dışında tutulmuştur.⁵²² Yine vurgulamak gerekir ki cevap ve

---

⁵¹⁸Tatar (2008), **a.g.k.**, 99

⁵¹⁹ Düzeltme ve Cevap

Madde 14- Süreli yayınlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan düzeltme ve cevap yazısını; sorumlu müdür hiçbir ekleme ve düzeltme yapmaksızın, günlük süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır. (Ek cümleler: 13/10/2022-7418/7 md) İnternet haber sitelerinde ise zarar gören kişinin düzeltme ve cevap yazısını sorumlu müdür, hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç bir gün içinde, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, URL bağlantısı sağlanmak suretiyle, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır. Yayın hakkında verilen erişimin engellenmesi ve/veya içeriğin çıkarılması kararının uygulanması ya da internet haber sitesi tarafından içeriğin kendiliğinden çıkarılması durumunda, düzeltme ve cevap metni ilgili yayının yapıldığı internet haber sitesinde ilk yirmi dört saati ana sayfada olmak üzere bir hafta süreyle yayımlanır. Düzeltme ve cevapta buna neden olan eser belirtilir. Düzeltme ve cevap, ilgili yazıdan uzun olamaz. Düzeltme ve cevaba neden olan eserin yirmi satırdan az yazı veya resim veya karikatür olması hallerinde, düzeltme ve cevap otuz satırı geçemez. Süreli yayının birden fazla yerde basılması halinde, düzeltme ve cevap yazısı, düzeltme ve cevap hakkının kullanılmasına sebebiyet veren eserin yayımlandığı bütün baskılarda yayımlanır. Düzeltme ve cevabın birinci fıkrada belirtilen süreler içinde yayımlanmaması halinde yayım içim tanınan sürenin bitiminden itibaren, birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayımlanması halinde ise yayım tarihinden itibaren on beş gün içinde cevap ve düzeltme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hakiminden yayımın yapılmasına veya bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hakimi, bu istemi, üç gün içerisinde duruşma yapmaksızın, karara bağlar. Sulh ceza hakiminin kararına karşı acele itiraz yoluna gidilebilir. Yetkili makam üç gün içinde itirazı inceleyerek karar verir. Yetkili makamın kararı kesindir. Düzeltme ve cevabın yayımlanmasına hakim tarafından karar verilmesi halinde, birinci fıkradaki süreler, sulh ceza hakiminin kararına itiraz edilmemişse kararın kesinleştiği tarihten, itiraz edilmişse yetkili makamın kararının tebliği tarihinden itibaren başlar. Düzeltme ve cevap hakkına sahip olan kişinin ölmesi halinde, bu hak mirasçılardan biri tarafından kullanılabilir. Bu durumda, birinci fıkradaki iki aylık düzeltme ve cevap hakkı süresine bir ay ilave edilir.

⁵²⁰Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 129-130

⁵²¹Uysal (2017), **a.g.k.**, 149-150

⁵²²Tatar (2008), **a.g.k.**, 99; Uysal (2017), **a.g.k.**, 150

düzeltilme hakkının doğabilmesi için yapılan yayının, “*kişinin şeref ve haysiyetini ihlal edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı*” nitelikte olması koşulları aranmaktadır.⁵²³

Basın Kanunu’nun 14.maddesine göre cevap ve düzeltilme hakkı sahipleri, yapılan yayında kimlik bilgileri verilen dolayısıyla yayından doğrudan zarar gören kişilerdir. Yapılan yayından dolaylı olarak zarar görebilecek kimselere cevap ve düzeltilme hakkı tanınmamıştır. Yalnızca hak sahibinin vefat etmesi halinde mirasçıları tarafından kullanılabileceği belirtilmiştir.⁵²⁴ Söz konusu hakkın ölümden sonra kişinin mirasçılarına da tanınmış olması, bireylerin şeref ve haysiyetlerinin korunmasına verilen değer ve bu bağlamda lekelenmeme hakkının tam olarak sağlanması, güvence altına alınması bakımından kanaatimizce ayrı bir önem taşımaktadır.

Cevap ve düzeltilme hakkının kullanımı için görevli ve yetkili mahkeme zarar görenin bulunduğu yer sulh ceza mahkemesidir. Mahkeme cevap ve düzeltilme metninin yayınlanıp yayınlanmaması için öncelikle ilgili yayının somut olarak kişiye yönelik olup olmadığı ve onun şeref ve haysiyetini ihlal edip etmediği incelemesini yapmaktadır. Bu inceleme kapsamında da yayının tamamını ele alarak yorum ve eleştirilerin yapılma nedeni, kaynağı, yazıyı yazanın toplumdaki konumu vb. gibi hususları değerlendirmektedir.⁵²⁵

Cevap ve düzeltilme hakkının kapsamı süreli yayınlar olarak belirtilmiş olmakla birlikte önceden mevzuatımızda internet yayıncılığı kapsamında yapılan kişilik haklarına aykırı, gerçek dışı, aşağılayıcı-küçültücü, hakaret içeren, lekelenmeme hakkını ihlal eden beyanlara yönelik cevap ve düzeltilme hakkı kullanımı öngörülmemiş idi. Bu kapsamda bireylerin başvurabileceği tek yöntem, ancak Türkiye’deki bir yayıncı veya site hakkında, mahkemeye başvurarak yayının hakime tespit ettirilerek önlenmesi, sonrasında ise alınacak ek bir kararla ilgili yayının gerçek dışı olduğunu, doğru olmadığını yayınlama isteminde bulunmasından ibaretti.⁵²⁶

Ancak 13.10.2022 tarihinde Basın Kanunu’nun 14.maddesine yapılan bir ekleme ile internet haber sitelerinde zarar gören kişilerin cevap ve düzeltilme yazılarının URL bağlantısı da sağlanmak suretiyle ilgili yayın sayfasında aynı puntolarla ve aynı şekilde

---

⁵²³Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 130

⁵²⁴Tatar (2008), **a.g.k.**, 100; Uysal (2017), **a.g.k.**, 150

⁵²⁵Tatar (2008), **a.g.k.**, 101

⁵²⁶Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 130

yayınlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca yayın hakkında erişimin engellenmesi veya içeriğin çıkarılması kararı verildiği hallerde de düzeltme ve cevap metninin, ilgili yayının yapılmış olduğu internet sitesinde bir hafta süre ile yayınlanacağı ifade edilmiştir. İnternet ortamının bu denli yaygın kullanıldığı günümüzde cevap ve düzeltme hakkına ilişkin yapılan düzenleme, lekelenmeme hakkının korunması bakımından olumlu bir gelişme niteliğindedir.

Basın Kanunu dışında yasal düzenlemeler ile de cevap ve düzeltme hakkının düzenlendiğini ifade etmiştik. Konunun lekelenmeme hakkı ile bağlantısı noktasında ayrıntılı düzenlemeler içeren Basın Kanunu hükümlerini incelemeyi yeterli gördüğümüzden diğer yasal düzenlemeleri ayrı ayrı ele almaksızın yalnızca ortak noktalarını belirtmekle yetineceğiz.

Bu doğrultuda Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, Radyo ve Televizyon Yayınlarının Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve özel hukuk kapsamındaki yasalardan Borçlar Kanunu ve Medeni Kanun kapsamında cevap ve düzeltme hakkına ilişkin düzenlemelerde temel olarak şahsi hakkı ihlal edilen kişiye en kısa sürede kendini temize çıkarma imkanı sağlama, savunma hakkı verme gayesiyle hareket edilmiştir. Güdülen amaç aynı olmakla birlikte genellikle hakkın kullanım koşulları, usulü ve şekline ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar her yayının hedef kitlesinin ve bu kitleyi etkileme hızlarının farklı olması sebebiyle olağandır.⁵²⁷

Bütün bunlardan hareketle basın ve kitle iletişim araçlarının büyük bir öneme sahip olduğu günümüzde basın özgürlüğü, haber verme hakkı hiç şüphesiz sağlanması gereken bir hak ve gerekliliktir. Ancak bu özgürlük sağlanırken bireylerin toplum nezdindeki şeref ve haysiyetlerinin korunmasına, saygınlıklarının zedelenmemesine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu noktada aradaki dengeyi sağlamak adına cevap ve düzeltme hakkı yasalarımızla güvence altına alınmıştır.⁵²⁸ Cevap ve düzeltme hakkı, bu dengeyi sağlamanın yanı sıra bireylerin şeref, saygınlık, itibar ve onur gibi manevi değerlerinin korunmasında, suçsuzluk karinesi ve dolayısıyla lekelenmeme hakkının güvence altına alınmasında somutlaşmış bir görünüm niteliğindedir. Bu yönü ile lekelenmeme hakkı kapsamında önemi yadsınamayacak niteliktedir.

---

⁵²⁷Tatar (2008), a.g.k., 107-108

⁵²⁸Tatar (2008), a.g.k., 109

3.3.3. 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun Çerçevesinde Lekelenmeme Hakkını Koruyucu Düzenlemeler

Bireylerin onur, şeref ve haysiyetlerinin korunmasında basında yapılan yayınlar önemli olduğu kadar internet ortamında yapılan yayınlar da ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim günümüzde en etkili kitle iletişim aracı olan internet ile hızlı bir bilgi akışı sağlanmakta ve bu bilgi akışı toplumun büyük çoğunluğu üzerinde gerçekleşmektedir.⁵²⁹ İnternet ortamında yapılan yayınlar, içeriğine belirli olmayan sayıda kişinin erişim sağlayabildiği ve internet ortamında gerçekleştirilen yayınları ifade etmektedir. Belirsiz sayıda kişinin ulaşma imkanına sahip olduğu bu yayınlarda öncelikle insan onuruna, temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi, kişilik haklarını ihlal edici nitelikte ifadelerden kaçınılması gerekmektedir.⁵³⁰

İnternet, herkesin ulaşabildiği açık bir ağ mimarisine sahip olduğundan ve hiyerarşik bir düzen içermediğinden temelde özgürlükçü bir yapıya sahiptir. Bu özgürlükçü yapının gereği olarak da kimi zaman temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasında bir araç, kimi zaman da esas kaynak olarak kullanılmaktadır. Bireylerin gerek kişisel gerekse de kitle iletişiminde seslerini duyurmak ve kendilerini ifade etmek noktasında başvurduğu temel bir yöntem olarak ifade özgürlüğünün bir yansımasını oluşturmaktadır.⁵³¹

İfade ve basın özgürlüğünün kullanılmasında sık başvurulanan bir araç olarak internette yapılan yayınlarda kişilik hakkı ihlallerinden kaçınmak ve lekelenmeme hakkını korumak adına birtakım önlemler alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır Nitekim lekelenmeme hakkının güvence altına aldığı şeref ve haysiyet, hem özel hukuk hem de ceza hukuku alanında koruma altına alınmaktadır.⁵³² Bu korumayı tam anlamıyla sağlayabilmek adına internet ortamında yapılan yayınlarda ifade ve basın özgürlüğü ile lekelenmeme hakkı ve kişilik hakları arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlayan ve bu yönde düzenlemeler içeren 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların

---

⁵²⁹Bezgin (2021), **a.g.k.**, 164

⁵³⁰Tatar (2008), **a.g.k.**, 105

⁵³¹G. Çetinel (2022), *Lekelenmeme hakkı kapsamında internete erişimin engellenmesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.154

⁵³²Bezgin (2021), **a.g.k.**,163-164

Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkındaki Kanun ihdas edilmiştir.

Kanunun amacı internet ortamında işlenen suçlarla mücadele usullerinin belirlenmesi ve içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcılarının yükümlülüklerini belirlemek olarak ifade edilmiştir.⁵³³

Kanunun ikinci maddesinde tanımlar başlığı altında “*İçerik sağlayıcı: İnternet ortamı üzerinden kullanıcılara sunulan her türlü bilgi veya veriyi üreten, değiştiren ve sağlayan gerçek veya tüzel kişi olarak,*

Erişim sağlayıcı: Kullanıcılarına internet ortamına erişim olanağı sağlayan her türlü gerçek veya tüzel kişi olarak,

Yer sağlayıcı: Hizmet ve içerikleri barındıran sistemleri sağlayan veya işleten gerçek veya tüzel kişi olarak,

*Toplu kullanım sağlayıcı ise kişilere belirli bir yerde ve belirli bir süre internet ortamı kullanım olanağı sağlayan” şeklinde tanımlanmıştır.*⁵³⁴

Kanuna göre içerik sağlayıcının sorumluluğu internet ortamında kullanıma sunduğu her türlü içerik olarak belirtilmiştir. ⁵³⁵ Hüküm kapsamında başkasına ait içeriğin paylaşılmasında sorumluluk öngörülmemiştir. Ancak başkasına ait içeriğin sahiplenilerek, benimsenerek sunulması ve içeriğe ulaşım sağlama amacının güdülmesi halinde içerik sağlayıcı olarak sorumluluğun doğacağı da belirtilmiştir.⁵³⁶

Yer sağlayıcı, kullanıcılara sunmak üzere içeriği hazır bulunduran kişi olarak yer sağladığı içeriğin hukuka aykırı olması halinde bunu yayından kaldırma yükümü altındadır.⁵³⁷ Yer sağlayıcılar için daha çok *host/server/sunucu* gibi isimler

---

⁵³³Amaç ve Kapsam

Madde 1- Bu Kanunun amaç ve kapsamı; içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi:17.10.2022)

⁵³⁴<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2022)

⁵³⁵Madde 4-(1) İçerik sağlayıcı, internet ortamında kullanıma sunduğu her türlü içerikten sorumludur.

(2) İçerik sağlayıcı, bağlantı sağladığı başkasına ait içerikten sorumlu değildir. Ancak, sunuş biçiminden bağlantı sağladığı içeriği benimsediği ve kullanıcının söz konusu içeriğe ulaşmasını amaçladığı açıkça belli ise genel hükümlere göre sorumludur. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2022)

⁵³⁶Çetinel (2022), a.g.k., 60

⁵³⁷Tatar (2008), a.g.k., 105; Çetinel (2022), a.g.k., 61

kullanılmaktadır. Yer sağlayıcıların hukuka aykırı olan içerikleri yayından kaldırma yükümlülüğü bulunmakla birlikte yer sağladıkları her içeriği kontrol etme, bu içeriklerin hukuka aykırılıklarını araştırma gibi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır.⁵³⁸

Erişim sağlayıcılar kullanıcılarından herhangi birinin yayınlamış olduğu hukuka aykırı içerikten haberdar edilmesi halinde bu içeriği engellemek ile yükümlüdür.⁵³⁹ Dolayısıyla erişim sağlayıcılar da yer sağlayıcılar ile benzer yükümlülükler ile donatılmışlardır. Aynı şekilde erişim sağlayıcıların da her içeriği kontrol etme ve hukuka aykırılıkları araştırmaları beklenmez, ancak haberdar edildikleri hukuka aykırı içerikleri engelleme yükümlülükleri bulunmaktadır.⁵⁴⁰

Erişim sağlayıcıların haberdar edildikleri hukuka aykırı içeriği engellemelerine ilişkin eski düzenlemede madde metninde “*teknik olarak engelleme imkanı bulunduğu ölçüde*” ibaresi bulunmakta idi. Ancak yeni düzenleme ile bu ibare kaldırılmış ve erişim sağlayıcıların hukuka aykırı içeriği engelleyebilecek her türlü donanım ve teknik imkana sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁴¹ Yapılan yeni düzenleme ile erişim sağlayıcıların hukuka aykırı bir içerik karşısında erişimi engellemeleri mutlak bir yükümlülük haline getirilmiş ancak cezai sorumluluklarında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu husus, birçok ülkede internet sağlayıcıların sorumluluklarının belirli koşullar altında ikincil nitelikte bir sorumluluk olarak ele alındığı gerekçesiyle olumsuz bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴²

İnternet ortamında işlenen suçlarla mücadeleyi amaç edinen 5651 sayılı Kanun’da, 6518 sayılı Kanun değişikliği ile kişilik hakkı ihlalleri ile karşı karşıya kalan bireylere bazı haklar tanınmıştır. Bu haklar Kanun’un 9.maddesinde “*içeriğin yayından çıkarılması ve erişimin engellenmesi*” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile özel hayat ve kişilik hakkı ihlallerinde söz konusu kararların alınmasına imkan tanınmıştır.⁵⁴³

3.3.3.1. İçeriğin yayından çıkarılması

5651 sayılı Kanun’un 9. maddesi “*içeriğin yayından çıkarılması ve cevap hakkı*” başlığını taşımakta iken 06.02.2014 tarihli 6518 sayılı Yasa’nın 93. maddesi ile

---

⁵³⁸M.V. Dülger (2022), *Bilişim suçları ve internet iletişim hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.729

⁵³⁹Tatar (2008), **a.g.k.**, 105

⁵⁴⁰Çetinel (2022), **a.g.k.**, 62

⁵⁴¹Dülger (2022), **a.g.k.**, 733-734

⁵⁴²Dülger (2022), **a.g.k.**, 734

⁵⁴³Bezgin (2021), **a.g.k.**, 164-165; Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 243

değiştirilerek “içeriğin yayından çıkarılması ve erişimin engellenmesi” başlığı altında yeniden düzenlenmiştir. Getirilen düzenlemeye göre, internet ortamında yapılan yayın içeriği sebebiyle kişilik hakkı ihlal edilen gerçek veya tüzel kişi ve kurumların, uyarı yöntemi⁵⁴⁴ ile içeriğin yayından çıkarılması istemek amacıyla içerik sağlayıcısına, ona ulaşamamaları halinde ise yer sağlayıcısına başvurabilecekleri düzenlenmiştir. Bunun yanında içeriğin çıkarılması veya erişimin engellenmesi amacıyla sulh ceza hakimine de başvurabilme imkanı tanınmıştır.⁵⁴⁵

Bu düzenleme gereğince hakkında soruşturma yürütülen bir kimse; internette fotoğraflarının, isminin, soruşturma konusuna yönelik haberlerin bulunduğu içeriğin şeref ve haysiyetini zedelediği, toplum karşısında kendisini lekeli duruma düşürdüğü ve dolayısıyla kişilik hakkının, lekelenmeme hakkının ihlaline neden olduğu gerekçesiyle içeriğin yayından çıkarılmasını talep edebilecektir.⁵⁴⁶ Yeni getirilen düzenleme ile kişilerin bu taleplerini doğrudan mahkemeye iletebilmeleri de güvence altına alınmıştır. Kanuni düzenleme uyarınca kişilik hakkı ihlaline yönelik bireylerin bu talepleri, içerik sağlayıcı veya yer sağlayıcı tarafından yirmi dört saat içinde cevaplandırılacaktır.⁵⁴⁷

Uyar-kaldır yöntemi olarak bilinen bu uygulamanın hukuka aykırı, zararlı içerikten etkilenen bireyler ile içerik sağlayıcılar arasında söz konusu içeriği düzeltmek veya yayından kaldırmak noktasında bir iletişim imkanı sunması düzenlemenin olumlu bir yanı olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu iletişim imkanı sayesinde sorun, taraflar arasında iyi niyet ile çözümlenebilmekte, yargı yolu gibi başka mercilerin dahline gerek kalmaksızın gereken tedbirler alınabilmektedir.⁵⁴⁸ Ancak bununla birlikte başvurulması gereken yol hususunda kanunda zorunlu bir durum öngörülmemiş, tercih hakkı bireylere bırakılmıştır. Bireyler ise tercih haklarını içerik sağlayıcıya başvurmadan çok yargı

---

⁵⁴⁴Uyar-kaldır yöntemi, hukuka aykırı içeriğin kaldırılması için adli veya idari birimlerin, içerik sağlayıcı veya durumun gereğine göre servis sağlayıcıya ihtarda bulunmasıdır. Belirli süre içerisinde uyarının dikkate alınmaksızın içeriğin kaldırılmaması halinde erişimin engellenmesi gündeme gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. B. Kaya (2010), *Teknik ve hukuki boyutlarıyla internete erişimin engellenmesi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.24

⁵⁴⁵ *İçeriğin yayından çıkarılması ve erişimin engellenmesi*
Madde 9-(Değişik: 06/02/2014-6518/93md.)

(1) *İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden gerçek ve tüzel kişiler ile kurum ve kuruluşlar, içerik sağlayıcısına, buna ulaşamaması halinde yer sağlayıcısına başvurarak uyarı yöntemi ile içeriğin yayından çıkarılmasını isteyebileceği gibi doğrudan sulh ceza hakimine başvurarak içeriğin çıkarılmasını ve/veya erişimin engellenmesini de isteyebilir.*

⁵⁴⁶Bezgin (2021), **a.g.k.**, 165

⁵⁴⁷Dülger (2022), **a.g.k.**, 855; bkz. 5651 sayılı Kanun m.9 f.2

⁵⁴⁸Tanrıvermiş (2021a), **a.g.k.**, 244

yolunda kullanılmaktadır. Bu durum da çözüme ulaşma sürecini uzatmakta ve getirilen düzenlemenin olumsuz bir yanı olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴⁹

Düzenlemenin bir diğer olumsuz yanı ise içeriğin engellenmesi imkanının yalnızca yurt içinden içerik ya da yer sağlayanlar bakımından uygulanabilmesidir. Yurt dışından hukuka aykırı içeriği sağlayan ya da yer sağlayanlar kanunun uygulama alanı dışında kalmakta, ayrıca bu kişilere uygulanacak yaptırımlarda da imkansızlık söz konusu olmaktadır. Bu husus doğrudan kanun koyucunun imkanı dahilinde bulunmamakla birlikte konunun uluslararası boyutunu ve tüm ülkelerde bu yönde düzenlemelerin bulunması gerekliliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁵⁵⁰

İçeriğin yayından çıkarılmasına ve erişimin engellenmesine ilişkin taleplerin hakim tarafından yirmi dört saat içerisinde duruşmasız olarak karara bağlanacağı belirtilmiştir.⁵⁵¹ Aynı şekilde içeriğin çıkarılması veya erişimin engellenmesi kararlarının da içerik ve yer sağlayıcılar tarafından derhal, en geç dört saat içerisinde yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁵² Son olarak söz konusu yükümlülükleri yerine getirmeyenler bakımından adi para cezasının öngörüldüğü hükme bağlanmıştır.

3.3.3.2. Erişimin engellenmesi

5651 sayılı Kanun kapsamında kişilik hakkı ihlallerini önlemek amacıyla getirilen imkanlardan bir diğeri de erişimin engellenmesi kararıdır. Kanunun 9. maddesi uyarınca uyar-kaldır yöntemi ile içeriğin yayından çıkarılması dışında öngörülen bir yöntem olarak erişimin engellenmesi kararı, doğrudan sulh ceza hakimliğine başvurularak alınabilmektedir. Erişimin engellenmesine ilişkin bu kararlar, sulh ceza hakimliği tarafından yirmi dört saat içinde duruşma yapılmaksızın verilmektedir. Bu kararlara karşı CMK hükümlerince itiraz edilebilmektedir.⁵⁵³

Kanunda erişimin engellenmesi kavramından ne anlaşılması gerektiği doğrudan belirtilmemiş; ancak hangi yol ve yöntemler ile erişimin engellenebileceği belirtilmiştir. Alan adından, IP adresinden, içeriğe (URL adresinden) erişimin engellenmesi vb. gibi yöntemler ile erişim engellenebilmektedir. Bu çerçevede erişimin engellenmesi, internet

⁵⁴⁹H. Elmalıcı (2016), *Bilişim çağının ortaya çıkardığı temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4), s.1626

⁵⁵⁰Dülger (2022), *a.g.k.*, 855-856

⁵⁵¹5651 sayılı Kanun m.9 f.6

⁵⁵²5651 sayılı Kanun m.9 f.8

⁵⁵³Bezgin (2021), *a.g.k.*, 165; 5651 sayılı Kanun m.9 f.6

ortamına bağlanma ve bu ortamı kullanım olanağının bulunmaması olarak tanımlanabilmektedir.⁵⁵⁴

Dokuzuncu madde kapsamında verilecek erişimin engellenmesi kararlarının, esas olarak URL adresi engellenmesi⁵⁵⁵ yöntemiyle verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda hakimin ancak kişilik hakkı ihlaline neden olan kısma ilişkin erişimin engellenmesi kararı vermesi mümkündür. Aksi halde içeriğin tamamının engellenmesi temel hak ve özgürlüklere müdahale açısından ölçüsüz olacaktır.⁵⁵⁶İlgili yayın veya içeriğin tamamının engellenmesi yönünde karar verilmesi ise ancak URL engellemesi ile kişilik hakkı ihlalinin giderilemediği hallerde mümkün olmaktadır.⁵⁵⁷

Kişilik hakkı ihlallerini önleyici bir tedbir olarak getirilen 9. madde kapsamındaki erişimin engellenmesi kararları bireylerin lekelenmeme hakkının da güvence altına alınmasına hizmet etmektedir. Engellenen içerik sayesinde bireylerin toplum nezdindeki itibarları koruma altına alınmakta, daha fazla zarara uğramalarının önüne geçilmiş olmaktadır.⁵⁵⁸ Ancak bununla birlikte alınacak herhangi bir erişimin engellenmesi kararı internete müdahale teşkil edeceğinden ifade veya basın özgürlüğüne de müdahale edilmesi, bu özgürlüklerin sınırlandırılması neticesine yol açabilecektir. Bu sebeple lekelenmeme hakkını korumak için verilen erişimin engellenmesi kararlarında, ifade ve basın özgürlüğünün sınırlarına dikkat edilmesi gerekmektedir.⁵⁵⁹

Nitekim Anayasa Mahkemesi de şeref ve haysiyetin ve dolayısıyla kişilik hakkının ihlal edildiği gerekçesine dayanılarak önüne getirilen davalarda⁵⁶⁰ erişimin engellenmesi kararlarında ifade ve basın özgürlüğü sınırlarına dikkat çekmiştir. Yaptığı değerlendirmelerde ifade özgürlüğünün sınırları olan kanunilik, meşru amaç, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk, ölçülülük gibi kriterlere ayrıca dikkat çekmiştir.

---

⁵⁵⁴Çetinel (2022), **a.g.k.**, 65; 5651 sayılı Kanun m.2 f.1-o

⁵⁵⁵URL, internet ortamında yer alan bir kaynağın koordinatı olarak ifade edilmektedir. Kısaca tarayıcının adres çubuğunda yer alan adres olarak belirtilmektedir. URL engellenmesi ise erişimin engellenmesinde kullanılan bir teknik olup zararlı ve hukuka aykırı bir içerik için sitenin tamamının engellenmesinin önüne geçmektedir. bkz. Kaya (2010), **a.g.k.**, 31-32

⁵⁵⁶Dülger (2022), **a.g.k.** 856

⁵⁵⁷5651 sayılı Kanun m.9 f.4

⁵⁵⁸Bezgin (2021), **a.g.k.**, 166

⁵⁵⁹Çetinel (2022), **a.g.k.**, 145

⁵⁶⁰Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş ve Diğerleri, B. No: 2018/14884; Ali Kızılkaya, B. No:2014/5552 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/14884> (Erişim Tarihi: 10.11.2022) <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5552> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve kişilik hakları arasında menfaat dengesinin kurulması gerekliliğini vurgulamıştır.⁵⁶¹

Bunun yanında Mahkeme erişimin engellenmesi kararının ancak kişilik hakkı ihlallerinin açık, bariz bir şekilde saptanabildiği hallerde verilmesi gerektiğini şu şekilde belirtmiştir: *“5651 sayılı Kanun’un 9.maddesinde öngörülen sulh ceza hakiminin yirmi dört saat içinde duruşma yapmaksızın, karşı tarafı dinlemeksizin, delil toplamaksızın, talepte bulunan tarafından kendisine sunulan delillerle sınırlı bir inceleme sonunda erişimin engellenmesine karar vermesi usulünün istisnai olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu usul ancak internet yayının kişilik haklarını apaçık bir şekilde ihlal ettiğinin daha ilk bakışta anlaşıldığı durumlarda işletilebilir.”*⁵⁶²

Bu bağlamda kişilik hakkı ihlallerini önlemek, lekelenmeme hakkını korumak gayesiyle hareket edilirken ifade ve basın özgürlüğü gibi diğer temel hak ve özgürlüklerin de sınırlarına dikkat edilmeli, erişimin engellenmesi tedbirine son çare olarak başvurulması gerekmektedir. Erişimin engellenmesi kararından etkilenebilecek tüm hak ve özgürlüklerin göz önünde bulundurulması, haklar arasındaki menfaat dengesinin gözetilerek sıkı şartlar altında bu kararın verilmesi gerekmektedir.⁵⁶³

Nitekim AYM *Keskin ve Diğerleri* kararında internet ortamı düzenlemesinin devlet politikası kapsamında olduğunu, kanuni düzenlemedeki eksikliklerin giderilmesi gerektiği belirterek 5651 sayılı Kanun’un 9.maddesine ilişkin tavsiyesinde şu ifadelere yer vermiştir:

“Orantısız ve keyfi uygulamaların önüne geçilebilmesi için getirilecek hükümlerde erişimin engellenmesi kararının zorunlu ya da istisnai bir tedbir, bu yolun başvurulabilecek en son çare ya da alınabilecek en son önlem olduğu belirtilmelidir. Bundan başka, yapılacak düzenlemede internete erişimin engellenmesi tedbirine başvurmadan önce etki değerlendirmesi yapılması, internet içeriğine gecikilmeksizin erişimin haklı çıkarılması, kullanılacak araç ile ulaşılmak istenen meşru amaç arasında

---

⁵⁶¹Çetinel (2022), **a.g.k.**, 80

⁵⁶²AYM, Ali Kızık, para.62; Benzer şekilde 9.maddenin kişilik hakkı ihlallerinin ilk bakışta anlaşıldığı durumlarda uygulanması gerektiği; aynı zamanda 9.maddenin ifade ve basın özgürlüğü, haber verme ve eleştiri haklarının özlerine dokunmayacak, hak sahibinin menfaatlerini koruyacak ve orantısız müdahalelere yer vermeyecek şekilde kullanılması gerektiğine ilişkin bkz. AYM, Keskin Kalem ve Diğerleri, para.109

⁵⁶³Dülger (2022), **a.g.k.**, 869

makul bir dengenin sağlanması yükümlülüğü getirilmeli, erişimin engellenmesi dışında alternatif araçlara yer verilmelidir.”⁵⁶⁴

3.3.4. Unutulma Hakkı

Gelişen teknoloji ve iletişim ağı bir takım yeni hak ve özgürlükleri beraberinde getirmektedir. Dijital çağı yaşadığımız günümüzde özellikle internet ortamında bireyler kişisel verilerini paylaşmakta, bu veriler kimi zaman kayıt altına alınmakta ve zaman zaman bireylerin rızası alınmaksızın üçüncü kişilerle paylaşılabilir. Unutulma hakkı da bireylerin özel alanlarına ilişkin, mahremiyetlerini ilgilendiren kişisel verilerinin rızaları dışında kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek hususları önlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Unutulma hakkı kişisel verilerin korunması hakkının⁵⁶⁵ bir yansıması, görünümü olarak kabul edilmektedir.⁵⁶⁶

Unutulma hakkı, kişisel verilerin korunması hakkının bir görünümü olmakla birlikte temelde ayrı bir hak olarak ortaya çıktığından kişisel verilerin korunması hakkından bağımsız, ondan farklı bir niteliğe sahiptir. Ancak her iki hak da birbiriyle sıkı bir bağlantı içerisindedir. Zira her iki hakkın da özünde bireylerin kişiliğini serbestçe geliştirmesi, onurlu ve haysiyetli bir yaşam sürmesi, kişisel verileri hakkında serbestçe tasarrufta bulunabilmesi hususları yer almaktadır.⁵⁶⁷ Her iki hak arasındaki bu yakın ilişki sebebiyle unutulma hakkının kişisel verilerin korunması hakkından tamamen ayrı olarak ele alınması doğru olmayacaktır.

Bu çerçevede unutulma hakkı, “*dijital hafızada yer alan bireye ait fotoğraf, kimlik bilgisi, adres ve diğer kişisel içeriğin, yine bireyin kendi talebi üzerine bir daha geri getirilemeyecek biçimde ortadan kaldırılması*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴AYM, Keskin Kalem ve Diğerleri, para. 137/v <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/14884> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

⁵⁶⁵Kişisel verilerin korunması hakkı, bireyin onur ve haysiyetinin korunmasını amaçlayan, bireyin kişisel verilerinin kullanılması durumunda onun hak ve özgürlüklerini korumayı amaç edinen ve kişiliği serbestçe geliştirmenin özel bir yansıması olarak ortaya çıkan haktır. Bireylerin kendi yaşamlarını kendi hür ve serbest iradeleri ile yönlendirebilmeleri, kendilerine has bir özel alanın bulunması, toplum veya devlet tarafından rahatsız edilmeyeceği bir alanın bireye sağlanması ancak kişisel verilerin korunması hakkıyla mümkündür. Bu bağlamda söz konusu hak ortaya çıktığından bu yana temel bir insan hakkı olarak ele alınmakta ve değer görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Akgül (2016), *Kişisel verilerin korunmasında yeni bir hak: “unutulma hakkı”* ve AB Adalet Divanı’nın “Google kararı”, TBB Dergisi, 16, s.13; Elmalica (2016), *a.g.k.*, 1608

⁵⁶⁶Elmalica (2016), *a.g.k.*, 1610-1611

⁵⁶⁷Akgül (2016), *a.g.k.*, 14

⁵⁶⁸S. Güleler (2012), *Dijital hafızadan silinmeyi istemek: temel bir insan hakkı olarak “unutulma hakkı”*, TBB Dergisi, 102, s.226

Tanımından da anlaşılabilceği üzere dijital dünyaya ait olan unutulma hakkı, kişisel verilerin bu denli kayıt altına alındığı ve sonrasında geniş bir alanda paylaşıldığı günümüzde bireylerin yaşamlarını serbest ve hür olarak sürdürebilmesi, diğer insanların gözleminden sıyrılabilmesi ihtiyacına binaen ortaya çıkmıştır.⁵⁶⁹ Bireyi koruyan bu hak, onun kendisi hakkındaki rahatsız edici nitelikteki bilgiler karşısında toplumun önyargısından sıyrılarak yeniden hayatına devam edebilmesini sağlaması açısından oldukça önemlidir.⁵⁷⁰

Unutulma hakkının kişisel verilerin korunması hakkından bağımsız bir hak olarak var olduğunu ifade etmiştik. Bu bağlamda unutulma hakkının kendine ait birtakım özelliklerinden de bahsetmek gerekmektedir. Unutulma hakkı, bazı bilgilerin dijital bellekten silinmesini konu edinmekle birlikte bu bilgiler, günümüze ait, güncelliğini koruyan bilgiler değil; aksine geçmişe ait bilgilerdir. Dolayısıyla unutulma hakkı açısından zaman önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷¹ Zaman unsuru çerçevesinde esasen unutulma hakkına konu olan bilgiler ve kişisel veriler, yayımı tarihinde hukuka uygun olarak paylaşılmış bilgilerdir. Öncesinde kamuoyunun ilgisini çeken, paylaşımı hukuka uygun olan kişisel veriler zaman içerisinde özel bir bilgiye dönüşmüş ve kamuoyu ile paylaşılması uygun görülmeyen bir hal almıştır.⁵⁷²

Bu bağlamda kamuoyunu ilgilendiren, haber verme amacı taşıyan suç işlendiği iddiasına ilişkin bir bilgi, yayımlandığı tarihte hukuka uygun olarak kabul edilmektedir. Ancak aradan geçen zamanla birlikte suç işlediği iddiasıyla itham olunan kişi beraat ettiğinde artık onun şeref ve itibarının korunması gerekecektir. Bireyin kişilik hakkının, aklanmasına ilişkin itibarının korunması söz konusu içeriğin haber değeri taşımasından daha üstün konumda olacaktır. Netice itibari ile aradan geçen zamanla ilgili içeriğe ulaşılmasından ziyade ulaşılmaması lehe olacaktır. Bu nedenle unutulma hakkında zaman unsuru ayırt edici bir özellik teşkil etmektedir.⁵⁷³

---

⁵⁶⁹Akgül (2016), **a.g.k.**,15

⁵⁷⁰Ö. Ceylan (2019), *Unutulma hakkının basın özgürlüğü karşısındaki konumu*, Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 3(2), s.3

⁵⁷¹Ceylan (2019), **a.g.k.**, 4

⁵⁷²R. H. Weber (2011), The right to be forgotten: more than a Pandora's box?, Journal of International Property' den aktaran Ceylan(2019), **a.g.k.**, 4

⁵⁷³E. Çırak (2018), *Dijital çağda sonsuza kadar hatırlamaya karşı: unutulma hakkı*, Ceza Hukuku Dergisi, 13(36), s.168

Zaman unsurunun yanında unutulma hakkının mekan unsuruna da sahip olduğu ve bu çerçevede yalnızca interneti kapsayan, internetle ilgili verilerin ortadan kaldırılmasına hizmet eden bir hak olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple de kişilik hakkı, özel hayatın korunması gibi haklardan daha dar bir kapsama sahip olduğu, ancak bu özellikleri ile bağımsız bir hak olarak kabul edildiği ifade edilmektedir.⁵⁷⁴ Bununla birlikte yalnızca internetteki verilere yönelik koruma sağlaması diğer haklardan daha az etkiye sahip olduğu anlamını taşımamaktadır. Çünkü günümüzde sosyal medya kullanımı, online alışveriş siteleri vb. pek çok alan ile internet artık hayatın olağan akışının bir parçası haline gelmiştir.⁵⁷⁵

Uluslararası literatürde “*right to be oblivion, right to be forgotten, right to be erasure*” gibi terimlerle ifade edilen⁵⁷⁶ unutulma hakkı, ilk olarak 2010 yılında Fransa’da bireylerin isteği veya belirli bir zamanın geçmesi üzerine e-mail veya mesajların silinmesini konu edinen kanun çalışmalarında ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁷ Unutulma hakkının açık ve ayrıntılı olarak ilk kez düzenlenmesi ise Genel Veri Koruma Tüzüğü⁵⁷⁸ ile olmuştur. Söz konusu tüzüğün kişisel veri öznelerinin hakları bölümünde unutulma hakkı, silme hakkı (right to be erasure) başlığı altında düzenlenmiştir.⁵⁷⁹

İç hukukumuzda ise unutulma hakkının doğrudan kavram olarak düzenlendiği hukuki bir metin mevcut değildir. Ancak bu hakkın gerçekleşmesine, kişisel verilerin korunmasına yönelik pek çok düzenleme mevcuttur.⁵⁸⁰ Bu çerçevede AY m.20/3 “*Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak, kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar.*” ifadesi ile açıkça güvence sağlandığı görülmektedir. Hükmün değerlendirilmesi halinde kullanılan “silinmesi” ifadesi ile unutulma hakkının 2010 yılından bu yana Türk hukukunda yer edinmiş olduğu neticesine

⁵⁷⁴C. Yavuz (2020), *İnternetteki arama sonuçlarından kişisel verilerin kaldırılması unutulma hakkı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.60

⁵⁷⁵Çırak (2018), *a.g.k.*, 168

⁵⁷⁶Ceylan (2019), *a.g.k.*, 3

⁵⁷⁷Akgül (2016), *a.g.k.*, 24

⁵⁷⁸Avrupa Birliği ülkelerinde, kişisel verilerin korunmasına ilişkin yasalardaki yeknesaklığı sağlamak, değişen ve gelişen teknolojiye uygun olarak bu alandaki eksiklikleri gidermek amacıyla Mayıs 2016’da kabul edilen Genel Veri Koruma Tüzüğü bu alandaki en kapsamlı ve geniş uygulama alanına sahip düzenlemedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.V. Dülger (2019), *Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması*, Yaşar Hukuk Dergisi, 1(2), 71-174

⁵⁷⁹Ceylan (2019), *a.g.k.*, 5

⁵⁸⁰Ceylan (2019), *a.g.k.*, 5

ulaşılabileceği belirtilmektedir.⁵⁸¹ Bunun yanında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda kişilik haklarını koruyucu genel düzenlemeler ile 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu düzenlemelerinde unutulma hakkının koruma altına alındığı görülmektedir.⁵⁸² Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’nun 7.maddesi ile kişisel verilerin silinmesi, yok edilmesi veya anonim hale getirilmesi düzenlemiş ve 5651 sayılı Kanun’un 9.maddesi fıkra 10 ile başvuranın isminin internet adresi ile ilişkilendirilmemesi düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler unutulma hakkının hukukumuzdaki kanuni dayanaklarını oluşturmaktadır. Bunun yanında pek çok yargı kararında da unutulma hakkı karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸³

Hukuki düzenlemelerden de çıkarılabileceği üzere unutulma hakkı daha çok verilerin silinmesi, yok edilmesi olarak ele alınmıştır. Ancak unutulma hakkının kapsamı internette yer alan bir içeriğin tamamen silinmesi, kaldırılması değildir. Nitekim içeriğin tamamen kaldırılması ifade özgürlüğünün, haberleşme özgürlüğünün ihlaline neden olacaktır. Bu nedenle unutulma hakkı kapsamında ancak bağlantıya erişim engellenmekte, içeriği kısmi olarak kaldırma uygulaması yapılmaktadır. Kaldı ki ölçülülük ilkesi bakımından bağlantının kısmen erişiminin engellenmesi; bireylerin şeref ve haysiyetinin, kişilik haklarının, lekelenmeme haklarının korunmasını sağlayacak yeterli düzeyde bir uygulamadır.⁵⁸⁴

Bir başka deyişle unutulma hakkı kapsamında yapılan işlemin içerik kaldırma, tamamen yok etme değil; o içeriğe erişimin zorlaştırılması anlamında esasen “*arama sonuçlarından kısmen bağlantı kaldırma*” işlemidir.⁵⁸⁵

Unutulma hakkını yerine getirme, söz konusu hakkı sağlama yükümlülüğünün kime ait olduğu hususundaki tartışmalar Avrupa Adalet Divanı’nın Gonzalez v. Google Spain Sl, Google Inc. kararı ile son bulmuş ve söz konusu hakkı yerine getirme yükümlülüğünün arama motorlarına ait olduğu belirtilmiştir.⁵⁸⁶

Son olarak unutulma hakkı ile ilgili değinilmesi gereken husus bu hakkın öznesinin kim olduğu, hem gerçek hem tüzel kişilerin unutulma hakkından yararlanıp

---

⁵⁸¹Yavuz (2020), **a.g.k.**, 129

⁵⁸²Ü. Çimen (2020), *Lekelenmeme hakkı ve unutulma hakkı ilişkisi bağlamında dijital bellekten silinmenin imkansızlığı üzerine bir değerlendirme*, Trabzon: Birinci Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Sempozyumu, s.200

⁵⁸³Yavuz (2020), **a.g.k.**, 130-131; Ceylan (2019), **a.g.k.**, 5

⁵⁸⁴Çırak (2018), **a.g.k.**, 167

⁵⁸⁵Yavuz (2020), **a.g.k.**229

⁵⁸⁶Çırak (2018), **a.g.k.**, 166; Yavuz (2020), **a.g.k.**, 57

yararlanamayacağıdır. Yerleşmiş uygulamalar ve unutulma hakkının kişisel verilerin korunması, özel hayatın gizliliği gibi haklar ile bağlantısı noktasında ancak gerçek kişilere ait bir hak olduğu belirtilmektedir. Zira ancak gerçek kişiler bakımından özel hayatın korunmasından söz edilebilmekte ve aynı şekilde kişisel veri ancak gerçek kişilere ait bilgiler olarak kabul edilmektedir.⁵⁸⁷ Avrupa Birliği'nin söz konusu hakka bakış açısı ve bu yönde verilen kararları da unutulma hakkının ancak gerçek kişilere ait olabileceğini yansıtmaktadır.⁵⁸⁸

Hakkın tüzel kişilere uygulanabilirliğine ilişkin tartışmalar mevcuttur. Unutulma hakkı kapsamında tüzel kişilerin de başvurularının bulunduğu görülmekle birlikte Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin pek çoğunda kişisel verilerin korunmasından yalnızca gerçek kişilerin yararlanabileceği düzenlenmiştir.⁵⁸⁹ Düzenlemelerin yanı sıra verilen kararlarda da kişisel verilerin korunmasından ve özel hayatın korunmasına ilişkin düzenlemelerden ancak gerçek kişilerin yararlanabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle unutulma hakkının da ancak gerçek kişiler bakımından uygulanabileceği yaygın olarak kabul görmektedir.⁵⁹⁰ Bununla birlikte tüzel kişilerin toplumdaki önemine binaen oldukça istisnai durumlarda söz konusu haktan yararlanabileceği de ifade edilmektedir.⁵⁹¹

Unutulma hakkı ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer önemli husus Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın vermiş olduğu Google kararıdır.⁵⁹² Söz konusu kararda⁵⁹³ Google arama motoruna “Mr. Costeja Gonzalez” isimli avukatın adı girildiğinde kendisi hakkında günlük bir gazetede yer alan iki farklı link verildiği; bu linkler üzerinden açılan sayfalarda Gonzalez'in eski borçları sebebiyle hakkında verilen haciz kararına ilişkin bilgilerin yer aldığı ve avukatın isminin açık bir şekilde zikredildiği belirtilmektedir. Bu ifadelerle ilişkin olarak Gonzalez öncelikle günlük gazeteye ilgili linklerin bulunduğu sayfaları kaldırması, kişisel verilerinin artık görünmeyeceği şekilde değiştirilmesi veya kişisel verilerinin korunması için belirli araçların kullanılması gerekliliğine ilişkin başvuruda bulunmuştur. Gonzalez, bunun yanında Google İspanya ve Google Inc.

---

⁵⁸⁷Çırak (2018), **a.g.k.**, 164

⁵⁸⁸Yavuz (2020), **a.g.k.**, 51-52

⁵⁸⁹Çırak (2018), **a.g.k.**, 164

⁵⁹⁰Yavuz (2020), **a.g.k.**, 52-53

⁵⁹¹Yavuz (2020), **a.g.k.**, 57

⁵⁹²<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=152065&doclang=en> (Erişim Tarihi: 22.11.2022)

⁵⁹³Kararın Türkçe çevirisi için bkz. M. B. Kaya (2015), *Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 13 Mayıs 2014 tarihli Google unutulma hakkı kararı*, Küresel Bakış, 5 (17), 23-57

Şirketlerinin kendisi hakkındaki kişisel verileri kaldırmasını, gizlemesini ve bu sayede arama motorlarında ilgili bağlantıların görünmemesi şeklindeki taleplerde bulunmuştur. Hakkındaki haciz işlemlerinin yıllar önce çözüldüğünü, artık kendisi ile herhangi bir ilgisi bulunmadığını da belirtmiştir.

İspanyol Veri Koruma Kurumu (İVVK)’na yapılan başvuruda günlük gazeteye ilişkin talep kabul edilmezken Google şirketlerine ilişkin talebin kabulüne karar verilmiştir. İVVK kararında arama motorlarının kişisel verileri işleme faaliyeti yürütmelerinden dolayı aynı zamanda ilgili verileri korumakla da yükümlü olduklarını belirtmiş, bu yükümlülük çerçevesinde bireylerin talep etmesi halinde ilgili verilerin silinmesi, erişiminin engellenmesi veya verinin geri çekilmesi gibi işlemleri yerine getirmeleri gerekliliğini belirtmiştir. İVVK’nın bu kararını Google şirketlerinin İspanya Ulusal Mahkemesi’ne taşımaları neticesinde İspanya Ulusal Mahkemesi, davaların birleştirilmesine karar vermiş ve davayı ABAD’a taşımıştır.⁵⁹⁴

Mahkeme nezdinde Google şirketleri kamuoyunun bilgi edinme hakkının kişisel verilerin silinmesinden üstün bir yarara sahip olduğu savunmasında bulunmuşlardır. Mahkeme ise savunmayı; özel hayatın korunması hakkının bilgi edinme hakkından üstün olduğu, ancak kamunun bilgi edinmeye yönelik üstün ve yüksek bir menfaatinin olması halinde ilgili kuralın uygulanmayacağı gerekçeleriyle ve somut olayda bu denli yüksek bir bilgi edinme menfaatinin bulunmadığı dayanağı ile kabul etmemiştir.⁵⁹⁵ Verilen kararda ayrıca unutulma hakkının; ifade özgürlüğü, kişisel verilerin korunması, toplumun bilgi edinme hakkı, mahremiyet hakkı vb. gibi hususlar bakımından her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmekte, söz konusu hakkın mutlak olmadığı da vurgulanmaktadır.⁵⁹⁶

Söz konusu karar unutulma hakkının ilk kez bir yargı organı önüne gelmesi, sonrasında hukuki düzenlemelere konu olmasını sağlaması ve Gonzalez’ in unutulma hakkına sahip ilk birey olması yönünden önem taşımaktadır.⁵⁹⁷

Unutulma hakkının lekelenmeme hakkı ile ilişkisi bağlamında büyük bir öneme sahip olduğu muhakkaktır. Zira unutulma hakkı kabul edilemediğinde bireyler hakkında

---

⁵⁹⁴Elmalica (2016), **a.g.k.**, 1614; Kaya (2015), **a.g.k.**, 32

⁵⁹⁵Akgül (2016), **a.g.k.**, 31; Çimen (2020), **a.g.k.**, 199

⁵⁹⁶Elmalica (2016), **a.g.k.**1617

⁵⁹⁷Ceylan (2019), **a.g.k.**, 6; Çimen (2020), **a.g.k.**, 199

tekrar tekrar gün yüzüne çıkan bilgiler onların kamuoyu önünde sürekli şüpheyile karşılanmalarına, bağımsız bir hayat sürdürmelerine engel olmaktadır.⁵⁹⁸ Şeref ve haysiyetlerini zedeleyen olaylardan arınmış olsalar dahi geçmişte yaşadıkları bazı durumların sürekli olarak önlerine getirilmesi onurlu ve huzurlu bir hayat sürdürmelerine engel olmaktadır. Bu nedenle lekelenmeme hakkının tam olarak gerçekleştirilebilmesi açısından unutulma hakkının önemi büyüktür.

Unutulma hakkının basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, özel hayatın korunması gibi bir takım hak ve özgürlüklerle sıkı ilişkisi sebebiyle bazen bu haklar ile çatışma içerisinde olması olağandır. Bu noktada önemli olan ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı gibi önemli özgürlüklerin karşısında bir o kadar önemli olan özel hayatın korunması, unutulma hakkı gibi özgürlükler arasında hassas dengeyi gözetebilmektir.⁵⁹⁹ Bu dengenin gözetilmesi ve sağlanması elbette oldukça güçtür. Ancak kamu yararı taşımayan, bireylerin rızası dışında olan vb. kriterler gözetilerek kişisel verilerin süresiz bir zaman dilimince internet ortamında tutulmasının önlenmesi bireylerin saygınca ve onurlu bir yaşam sürmesini sağlayacaktır.

Bütün bunlardan hareketle unutulma hakkının tanınması ve basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükler ile arasındaki dengenin sağlanması bütün bu özgürlüklerin gerçekleştirilmesini sağlayacak ve ihlal edilmelerinin de önüne geçecektir.⁶⁰⁰ Ancak hukukumuzda halen unutulma hakkını kavram olarak da koruma altına alan bir düzenlemenin bulunmaması bütün bu özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilmesini engelleyen bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁵⁹⁸ Akgül (2016), **a.g.k.**, 35

⁵⁹⁹ Y. Başlar (2019), *Ceza hukuku bağlamında unutulma hakkı*, 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Filoloji-İlahiyat-Hukuk Tam Metin Bildiri Kitabı, Asos Yayınevi, s.273-274

⁶⁰⁰ Akgül (2016), **a.g.k.**, 35

SONUÇ

Hak kelimesi hukukun en temel kavramlarından biri olup hukuk kelimesinin taşıdığı anlamlardan biri de haktır. İnsana verilen irade gücünün tanınması ile koruma altına alınan menfaatler hak olarak tanımlanmaktadır. Haklar çeşitli sınıflandırmalara tabi olmakla birlikte bireylerin doğuştan sahip olduğu, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve özgürlükler olarak ifade edilen insan hakları ayrı bir öneme sahiptir. İnsan hakları birçok disiplin ile ilişkisi bulunan dinamik yapıdaki haklardır.

İnsan haklarının temelinde yer alan kavram ise insan onuru olarak ifade edilmektedir. İnsan onuru, insanın varoluşu gereği ortaya çıkan, tüm insanların eşit olarak sahip olduğu, sırf insan olmaktan kaynaklı olan değeri ifade etmektedir. Çalışmamızın konusunu oluşturan lekelenmeme hakkı da insan onurunun korunmasına, bireylerin şeref ve haysiyetli bir yaşam sürmesine hizmet eden temel bir insan hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lekelenmeme hakkı, suçsuzluk karanesinin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir ki suçsuzluk karanesi de adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Suçsuzluk karanesi, bireylerin suçlu olarak itham edilmeleri halinde, onların suçluluğuna ilişkin yasal bir hüküm kurulmadıkça masum sayılmalarını öngören temel bir düzenlemedir. Suçsuzluk karanesi gerek AİHS gerekse de Anayasa ile güvence altına alınan temel bir haktır. Lekelenmeme hakkı da suçsuzluk karanesinin genişletilmiş bir hali olarak bireylerin toplum karşısında bir suç ile itham edilmelerini, toplum gözünde lekelenmiş olarak muamele görmelerini engellemeyi amaç edinmektedir. Esasen suçsuzluk karanesi bireylerin resmi olarak suçlu kabul edilmelerine kadar onlara koruma sağlayan bir hak iken lekelenmeme hakkı bunun da ötesinde bireylerin resmi olarak bir suçla itham edilmelerinin öncesinde veya sonrasında da onları toplum karşısında koruyan bir haktır. Dolayısıyla lekelenmeme hakkı, suçsuzluk karanesinin ötesine geçen, onu genişleten; ancak ondan ayrı, bağımsız bir haktır.

Lekelenmeme hakkı adil yargılanma hakkı ile de sıkı bir ilişki içerisindedir. Nitekim suçsuzluk karanesi, AİHS m.6/2’de düzenlenmiş olup adil yargılanma hakkının bir gereği, bir unsurudur. Lekelenmeme hakkı da suçsuzluk karanesinin bir uzantısı olarak adil yargılanma hakkının gereklerindendir. Adil yargılanma hakkı; mahkemeye erişim hakkı, savunma hakkı, susma hakkı, etkin bir şekilde, makul sürede ve hakkaniyetli yargılanma hakkı gibi pek çok hakkı bünyesinde barındırmaktadır. Bu çerçevede adil

yargılanma hakkına riayet edilmesi lekelenmeme hakkını da güvence altına alacaktır. Zira ilkelere uygun bir şekilde yürütülen adil yargılama, hukuk kuralları çerçevesinde verilen isabetli kararlara imza atılmasını sağlayacak ve kurallara uygun yürütülen yargılamada bireylerin haklarına da zarar verilmemiş olacaktır.

Lekelenmeme hakkının ceza muhakemesi kurumları ile olan ilişkisi de önem arz etmektedir. İç hukuk mevzuatımızda lekelenmeme hakkını koruyan doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak suçsuzluk karinesini düzenleyen Anayasa m.38, insan onurunu düzenleyen anayasal pek çok madde ve ceza hukukundaki pek çok kurum lekelenmeme hakkı ile ilişkileri çerçevesinde bu hakkı güvence altına almaktadır. Muhakeme kurumlarından soruşturmanın gizliliği ilkesinin lekelenmeme hakkı ile ilişkisi önemlidir. Nitekim söz konusu ilke soruşturma işlemlerinin olması gerektiği gibi etkin ve verimli şekilde yürütülmesini, delillerin toplanmasının yanı sıra bu süreçte bireylerin hak ve özgürlüklerinin zarar görmemesini amaç edinmektedir.

Soruşturmanın gizliliği ilkesi ile haklarında soruşturma yürütülen ancak henüz kesin bir hüküm verilmemiş bireylerin toplumdaki saygınlığının sırf yürütülen soruşturma sebebiyle etkilenmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Soruşturmada yapılan işlemlerin gizli tutulması, delillerin karartılmasının önüne geçilmesi vb. gibi muhakeme işlemlerinin sağlıklı olarak yürütülmesi açısından da elzemdir. Söz konusu ilkenin özellikle adli olaylara ilişkin kamu yararının bulunduğu durumlarda kamuoyunu bilgilendirme, basın özgürlüğü, özel hayatın korunması, suçsuzluk karinesi ve lekelenmeme hakkı gibi haklar ile çatışma halinde olması da mümkündür. Bu noktada her hak ve özgürlüğün kullanımında olduğu gibi haklar arası denge ve ölçülülüğün gözetilmesi önem arz etmektedir.

Soruşturma işlemlerinin gereği gibi yerine getirilmesi, bu evrenin delil toplama evresi olarak geçirilmesi ve neticede kovuşturma evresinin de sağlıklı bir şekilde yürütülmesi olarak ifade edebileceğimiz etkin soruşturma yükümlülüğü de lekelenmeme hakkı açısından önemlidir. Bireylerin hak ve özgürlüklerine zarar vermemek adına onlar hakkında yapılan iş ve işlemlerin titizlikle yürütülmesi gerekmektedir.

Lekelenmeme hakkı ile yakın ilişki içerisinde bulunan muhakeme kurumlarından biri de Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararıdır. Nispeten yeni bir düzenleme ile hukukumuzda gire SYOK kararı ile kişiler hakkında yapılan soyut, dayanaksız ihbar ve

şikayetlerin soruşturmaya konu edilmemesi, aynı zamanda fiilin bir araştırma yapılmaksızın suç oluşturmadığının anlaşılması halinde soruşturma işlemlerine başlanmaması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Söz konusu düzenleme ile yargının önüne gelen mesnetsiz iddiaların elenmesi, aynı zamanda da kişiler hakkındaki asılsız ihbarlar nedeniyle onların lekelenmeme hakkının ihlal edilmesi önlenmiş olmaktadır. Nitekim CMK m.158/6 ile getirilen düzenlemenin gerekçesinde de lekelenmeme hakkının korunması amacına vurgu yapılmıştır.

Çalışmanın konusu kapsamında karşımıza çıkan kurumlardan bir tanesi de iddianamenin iadesidir. 5271 sayılı CMK ile hukukumuzda girmiş olan kurum, soruşturma aşamasının etkin soruşturma yükümlülüğü çerçevesinde delil toplama evresi olarak geçirilmesini ve böylece kovuşturma aşamasının da sağlıklı, hızlı, tek celsede yürütülmesini hedeflemektedir. İddianamelerin titizlikle hazırlanması sayesinde kişilerin suçluluğuna ilişkin yeterli delil elde edilmiş olacak ve bireylerin haksız yere toplumda suçlu damgası yemesi engellenecektir. Bu sayede lekelenmeme hakkının korunmasına da hizmet edilecektir.

Esasen ceza hukuku bağlamında sanık haklarını korumaya yönelik düzenlemelerden pek çoğunun lekelenmeme hakkı ile de dolaylı bir ilişkisi bulunmaktadır. Hukuka aykırı olarak elde edilmiş delillerin hükme esas alınmamasını öngören hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi meselesi de bu kapsamdadır. Hukukumuzda bu nitelikteki delillerin hükme esas alınması noktasında mutlak değerlendirme yasağı bulunmakla birlikte bu anlayışın yargılama sürecinde gözetilen haklar arası dengeyi zedelediği belirtilerek nispi değerlendirme yasağına ilişkin bir yönelimin bulunduğunu söylemek mümkündür. Sanık haklarının korunması kapsamında hukuka aykırı delillerin değerlendirilmemesi sanığa yönelik güvenceler sağladığı gibi lekelenmeme hakkına yönelik güvenceler de sağlamaktadır.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması hususu da lekelenmeme hakkı bakımından önem arz eden düzenlemelerden biridir. Onarıcı adaletin ceza hukukunda etkinliğini sağlamak, suçtan kaynaklanan zararın giderilmesini sağlamak gibi amaçlarla getirilen kurum, zaman içerisinde konuluş amacından uzaklaştığı, mahkumiyet ile beraat hükmü arasında kalan hakimler için bir çıkış yolu olarak görüldüğü gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Ancak esasen ilk kez suç işleyen kimselerin hayatları boyunca suçlu damgası ile sabıkalı olarak anılmalarını engellemek, onlara tekrardan hiç suç işlememiş

olma imkanını vermek adına getirilmiş bir düzenlemedir. Bu yönü ile HAGB kurumunun lekelenmeme hakkını koruyucu bir amaç taşıdığını söylemek mümkündür.

Ceza hukuku açısından lekelenmeme hakkına tam olarak hizmet eden kurum sanığın aklanma hakkını da güvence altına alan beraat hükmüdür. Hakkındaki suçlamalardan dolayı yargılanan sanığın tam olarak amlandığını gösteren düzenleme ise suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması nedeniyle beraat kararıdır. Söz konusu düzenleme sanık hakkında hiçbir şüpheyi yer vermeyen, tam bir aklanma halini ifade ettiğinden lekelenmeme hakkının da teminatı niteliğindedir. Bu kapsamda suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması nedenine dayanarak verilen beraat kararlarında sanığın suçsuzluğuna gölge düşürecek, bu hususta şüphe uyandıracak her ifadeden kaçınılması lekelenmeme hakkı bakımından da elzemdir.

Sanığın suçu işleyip işlemediği hususunda tam olarak bir kanıya varılamaması ve bu aşamadaki tereddüt halinin yenilememesi durumlarında sanığın lehine karar verilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan şüpheden sanık yararlanır ilkesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu ilke ceza hukukunda ispat kuralları çerçevesinde karşımıza çıkan ve hakim vicdani kanaate ulaşarak verdiği; ancak bu noktada şüpheyi gideremediği hallerde uygulanan bir ilkedir. Suçsuzluk karinesinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan şüpheden sanık yararlanır ilkesi, şüphe ve tereddüt halinde sanık hakkında beraat kararı verilmesini sağlayarak esasen hem aklanma hem de lekelenmeme hakkına hizmet etmektedir. Ancak bu hususta özellikle adaletin tesisi, suçluların cezalandırılmasındaki toplum yararı gibi hususlara ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir. Kolaylıkla şüpheden sanık yararlanır ilkesiyle beraat kararı verilmesi adalete olan inancı da zedeleyeceğinden bu hususta dengenin gözetilmesi ayrıca önem arz etmektedir.

Lekelenmeme hakkı, yalnızca ceza muhakemesi kurumları ile değil hiç şüphesiz bazı ceza hukuku kurumları ile de doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Bu kapsamda akla gelebilecek kurumlardan ilki aftır. Af, ceza ilişkisini ortadan kaldıran veya davayı düşüren bir nedendir. Adli hataların telafi edilmesine, ceza normları ile ortaya çıkabilecek ağır sonuçların veya haksızlıkların giderilmesine hizmet eden af kurumu bu kapsamda lekelenmeme hakkı ile de ilişkilidir. Soruşturma ve kovuşturma aşamasında aftan faydalanılması halinde lekelenmeme hakkının tam olarak koruma sağladığını söylemek

mümkündür. Zira ilk aşamada suç işlemiş olabilme şüphesi dahi ortadan kalkarken ikinci aşamadaki beraat etme ihtimali lekelenmeme hakkını korumaktadır.

Lekelenmeme hakkının ilişkili olduğu önemli ilkelere birini soruşturmanın gizliliği ilkesi olarak ifade etmiştik. Nitekim bu ilkenin ihlali soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunun oluşumuna neden olmaktadır. Soruşturma aşamasında yapılan iş ve işlemlerin açıklanması, haberleşmenin gizliliği ve özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi suçun oluşumuna sebebiyet vermektedir. Bu nitelikteki ihlallerin önlenmesi, suçsuzluk karinesinin sağlanması ve lekelenmeme hakkının korunması soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunun amaçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin suçlu olduğu algısını oluşturabilecek içerik, haber, bilgi vs. hususların yayılmasının önlenerek lekelenmeme hakkının korunması amaçlanmaktadır.

Lekelenmeme hakkının ilişkili olduğu ve belki de en çok ihlal edilebildiği, bu hususta haklar arası dengenin gözetilmesi gerektiği kurumlardan biri de basın özgürlüğüdür. İfade özgürlüğünün bir görünümü olarak ortaya çıkan basın özgürlüğü haber verme, bilgi edinme, yayma, eleştirme gibi hakları bünyesinde barındırmaktadır. Basın özgürlüğünün kullanımı elbette ki sınırsız değildir. Bu noktada kesişim halinde bulunduğu haklardan biri de lekelenmeme hakkıdır. Özellikle haber verme, yorumlama, eleştiri hakkı çerçevesinde haberin güncelliği, gerçekliği vb. gibi kanuni gerekliliklere uyulmadığında bireylerin lekelenmeme hakkı zarar görebilmektedir. Bu noktada özellikle adli haberlerin verilişinde hukuka uygunluk açısından gerçeklik, güncellik, kamu yararı ve konu ile ifade arasındaki düşünsel bağlılık ve dengenin gözetilmesi gibi hususlara ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu aşamada kişilerin haklarındaki asılsız haberler karşısında bireylere cevap hakkının tanınması ve kamunun doğru olarak bilgilendirilmesi için getirilen cevap ve düzeltme hakkı da lekelenmeme hakkını koruyucu bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Cevap ve düzeltme hakkı bu yönü ile basın özgürlüğü kadar önemli bir haktır.

Basın özgürlüğünün lekelenmeme hakkı ile ilişkisi kapsamında günümüzde önem taşıyan bir diğer husus da internet ortamında yapılan yayınlardır. İnternet, sosyal medya gibi sanal ağların bu denli yaygın olduğu ve aynı zamanda bireyselliğin ön plana çıktığı günümüzde, söz konusu ortamlarda lekelenmeme hakkının korunması mühim olduğu kadar aynı zamanda bir gerekliliktir. Bu kapsamda 5651 sayılı Kanun ile getirilen

özellikle içeriğin yayından çıkarılması, erişimin engellenmesi gibi düzenlemeler kişilik hakkı ihlallerini önlemek amacıyla ihdas edilmiştir.

Son olarak lekelenmeme hakkı ile ilişkili, dijital internet çağının ortaya çıkardığı haklardan biri de unutulma hakkıdır. Kişisel verilerin korunması hakkı kapsamında ortaya çıkan ancak ondan farklı, bağımsız bir nitelik taşıyan unutulma hakkı, kamuoyunda bir suçla itham edilen kişilerin şeref ve itibarının korunması amacına hizmet etmektedir. Bireylerin geçmişte yaşamış oldukları hususların sürekli olarak önlerine getirilmesi onların huzur ve sükunet içerisinde bir yaşam sürmelerini engelleyeceğinden unutulma hakkı lekelenmeme hakkının sağlanmasında ayrı ve özel bir öneme sahiptir.

Bütün bunlardan hareketle kişilerin şeref ve itibarının korunması, onların manevi varlığının gelişmesi yönünden önem arz eden, suçsuzluk karinesinin bir uzantısı olarak ondan daha geniş bir koruma sağlayan lekelenmeme hakkı ve koruyucu düzenlemelere çalışmamızda değinilmeye çalışılmıştır. İlgili olduğu kurumlar bakımından lekelenmeme hakkı geniş bir kapsama sahiptir. Ceza hukuku bağlamında özellikle sanık haklarını korumaya yönelik pek çok düzenlemede lekelenmeme hakkına yer verilse de doğrudan yasal bir düzenlemenin bulunmaması ise bir eksiklik olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, B. (2022), Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 10 (1),153-209
- Akdoğan, C. A. (2022), *Türk hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından temel bir insan hakkı olarak adil yargılanma hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi
- Algan, B. (2006), *Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Akgül, A. (2016), Kişisel verilerin korunmasında yeni bir hak: “unutulma hakkı” ve AB Adalet Divanı’nın “Google kararı”, *TBB Dergisi*, 16, 11-38
- Akıncı, F. (2020), Lekelenmeme hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11 (43), 177-202
- Aksoy, M. (2013), *Adil yargılanma hakkı*, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi
- Arıtürk, R. (2022), İddianamenin iadesi ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 13 (50), 181-218
- Artantaş, G. (2019), *Soruşturmanın gizliliği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Atay, E. E. (2021), *Hukuk başlangıcı*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Aydemir, S. R. (2006), Hans Kelsen’ in saf hukuk teorisi ve devlet anlayışı, *Journal of Human Sciences*, 1 (1), 1-35
- Aydos, O. S. (2012), Basın yolu ile kişilik hakkı ihlallerinde manevi tazminat, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI (2)
- Bahar, E. (2022), Türkiye Anayasa Mahkemesi kararları ışığında “adil yargılanma hakkı”, *Adalet Dergisi*, 1 (68), 253-283
- Başlar, Y. (2019), *Ceza hukuku bağlamında unutulma hakkı*, 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Filoloji- İlahiyat- Hukuk Tam Metin Bildiri Kitabı, Asos Yayınevi

- Bezgin, Y. E. (2020), *Soruşturmanın gizliliği ilkesi kapsamında lekelenmeme hakkı*, Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Bezgin, Y. E. (2021), *Soruşturmanın gizliliği ilkesi kapsamında lekelenmeme hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi
- Böcükçü, A. (2019), *İnsan hakları ve Türk kamu yönetiminde insan haklarını koruma mekanizmaları*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Canoğlu, V. C. (2017), Cumhuriyet savcısının soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, *İzmir Barosu Dergisi*, 82 (3), 93-136
- Cengiz, S., Demirağ, F., Ergül, T., McBride, J., Tezcan, D. (2008), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında ceza yargılaması kurum ve kavramları*, Ankara
- Centel, N. ve Zafer, H. (2019), *Ceza muhakemesi hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık
- Ceylan, Ö. (2019), Unutulma hakkının basın özgürlüğü karşısındaki konumu, *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, 3 (2), 1-14
- Coşkun, V. (2014), *İnsan hakları*, Ankara: Liberte Yayınları
- Çakar, A. S. (2013), Hukuki bir kavram olarak insan onuru, 3. *Hukukun Gençleri Sempozyumu*, Antalya: Umut Vakfı Araştırma Merkezi
- Çelik, E. (2019), İnsan hakları hukukunda insan onurunun yeri ve rolü, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 282-310
- Çetinel, G. (2022), *Lekelenmeme hakkı kapsamında internete erişimin engellenmesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Çırak, E. (2018), Dijital çağda sonsuza kadar hatırlanmaya karşı: unutulma hakkı, *Ceza Hukuku Dergisi*, 13 (36), 161-189
- Çimen, Ü. (2020), Lekelenmeme hakkı ve unutulma hakkı ilişkisi bağlamında dijital bellekten silinmenin imkansızlığı üzerine bir değerlendirme, *Trabzon: Birinci Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Sempozyumu*, 192-209

- Çüçen, A. K. (2003), İnsan hakları düşüncesinin gelişimi, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2, 27-35
- Değirmenci, O. (2022), Temel hukuki metinlerde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ilişkisi, *Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu*, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, 44-57
- Demirkal, M. B. (2020), Ceza hakiminin vicdani kanaati üzerine bir değerlendirme, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1021-1042
- Doğan, İ. (2015), *İnsan hakları hukuku*, Ankara: Astana Yayınları
- Dutertre, G. (2007), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından örnekler*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları
- Dülger, M.V. (2019), Avrupa Birliği genel veri koruma tüzüğü bağlamında kişisel verilerin korunması, *Yaşar Hukuk Dergisi*, 1 (2), 71-174
- Dülger, M. V. (2022), *Bilişim suçları ve internet iletişim hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Elmalica, H. (2016), Bilişim çağının ortaya çıkardığı temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 1603-1636
- Elmas, B. (2016), Yargıtay kararları ışığında iddianamenin iadesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 28, 207-234
- Emini, M.E. (2004), Hak kavramı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 203-216
- Erdem, M.R. (2022), Lekelenmeme hakkı açısından medyanın adli olayları haber konusu yapmasında sınırlar, *Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu*, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, 177-195
- Ertürk, E. (2020), *Türk hukukunda lekelenmeme hakkı*, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Feyzioğlu, M. (1999), Suçsuzluk karinesi: kavram hakkında genel bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48 (1)

- Gedik, D. (2004), Şüpheden sanık yararlanır ilkesi üzerine bir inceleme, *Yargıtay Dergisi*, 30 (3), 297-326
- Gökpınar, M. (2015), Bir kavram olarak insan hakları ve çeşitli açılardan sınıflandırılması, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 120, 11-72
- Gölcüklü, F. (1994), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "adil yargılama", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (1)
- Gözler, K. (2014a), *Hukuka giriş*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım
- Gözler, K. (2014b), *Anayasa hukukunun genel esasları*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım
- Gül, F. (2013), Bir değer olarak insan hakları ve insan hakları bilincinin gelişiminde demokrasinin rolü, *Muhafazakar Düşünce*, 9 (36), s.67-75
- Gülener, S. (2012), Dijital hafızadan silinmeyi istemek: temel bir insan hakkı olarak "unutulma hakkı", *TBB Dergisi*, 102, 219-240
- Gülsün, R. (2015), İnsan onuru ve lekelenmeme hakkı (human dignity and right not to be labelled as criminal), *International Journal of Legal Progress*, 1 (2), 16-43
- Güriz, A. (2019a), *Hukuk felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Güriz, A. (2019b), *Hukuk başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Hoşgöl, B. (2019), *Etkin soruşturma yükümlülüğü*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Hoşten, Z. (2019), Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararları çerçevesinde adil yargılanma hakkı, *Terazi Hukuk Dergisi*, 14 (156), 1544-1551
- İnceoğlu, S. (2018), *Adil yargılanma hakkı- Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru el kitapları serisi-4*, Ankara: MRK Baskı ve Tanıtım Hiz. Tic. Ltd. Şti
- Kalabalık, H. (2017), *İnsan hakları hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Kara, E. (2012), Lekelenmeme hakkı, *Adalet Dergisi*, 43, 257-266

- Karakehya, H. (2007a), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi (adil yargılanma hakkı bağlamında) ceza muhakemesinde duruşma*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Karakehya, H. (2007b), Adil yargılanma hakkının insan hakları arasındaki yeri ve ceza muhakemesi bağlamındaki önemi, *Ceza Hukuku Dergisi*, 2 (5), 177-201
- Karakehya, H. (2008), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesi (adil yargılanma hakkı bağlamında) ceza muhakemesinde duruşma*, Ankara: Savaş Yayınevi
- Karakehya, H. (2022), *Ceza muhakemesi hukuku*, Eskişehir: Nisan Kitabevi
- Karakurt, A. (2009), Türk ceza muhakemesi hukukunda iddianamenin iadesi, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8-9 (8-9-10-11), 71-114
- Kaşıkkara, M. S. (2011), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesi çerçevesinde medeni hak ve yükümlülük kavramı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2 (4), 233-290
- Kaya, M. B. (2010), *Teknik ve hukuki boyutlarıyla internete erişimin engellenmesi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık
- Kaya, E. (2013), İnsan hakları açısından hükmün açıklanmasının geri bırakılması, *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 411-436
- Kaya, M. B. (2015), Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 13 Mayıs 2014 tarihli Google unutulma hakkı kararı, *Küresel Bakış*, 5 (17), 23-57
- Kızıllarslan (2019), Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararları ve bu kararların ceza muhakemesi sistemi açısından irdelenmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 144, 59-104
- Koca, M. ve Üzülmöz, İ. (2015), *Türk ceza hukuku genel hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Köse, M. (2017), *Ceza kovuşturmasında delillerin ortaya konulması ve değerlendirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Kurşun, G. (2011), *Ceza muhakemesinde hüküm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Nuhoğlu, A. (2022), *Soruşturmaya yer olmadığı kararının ceza muhakemesindeki yeri, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu*, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, 209-216
- Okuyucu Ergün, G. (2010), Soruşturmanın Gizliliği, *AUHFD*, 59 (2), 243-275

- Okuyucu Ergün, G. (2022), *Lekelenmeme hakkı bağlamında soruşturmanın gizliliği*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık
- Ormanoğlu, H. D. (2016), Anayasal bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi boyutuyla suçsuzluk karinesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 2241-2276
- Önok, M. (2022), *Lekelenmeme hakkı ve masumiyet karinesinin ifade ve basın özgürlüğüne etkileri*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, 98-127
- Özaydın, Ö. ve Erden Tütüncü, E. (2017), *Nazari ve uygulamalı ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Özbek (2007), Ceza muhakemesi hakiminin vicdani kanaati, *HFSA*, 16, 283-288
- Özbek, V., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2021), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Özbek, V.Ö. (2022), *Masumiyet karinesi ve ceza muhakemesi hukukuna etki eden sonuçları*, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ankara: Özel Ofset Basım Yayıncılık, 28-43
- Özen, M. (2009), Kamu davası açma konusunda benimsenen ilkeler, Cumhuriyet savcısının takdir yetkisi ve iddianamenin iadesi, *Ankara Barosu Dergisi*, 67 (3), 17-28
- Özen, M. ve Köksal, A. (2019), Suçsuzluk karinesi bağlamında soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (1), 261-286
- Özgün Tekin, E. (2019), 1982 Anayasası'nın 90. Maddesi uyarınca uluslararası andlaşmaların Türk hukukundaki yeri sorunu, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5 (14), 137-149
- Özkul, F. (2017), Ceza yargılamasında hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin değerlendirilmesi sorunu, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (9), 397-425
- Öztürk, B., Tezcan, D., Erdem, M. R., Gezer, Ö. S., Saygılar Kırıt, Y.F., Alan Akcan, E., Salihpaşaoğlu, Y. (2007), *Türkiye'de basın özgürlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Öztürk, M.K. ve Tulay, M.E. (2021), Ceza muhakemesinde hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı, *Terazi Hukuk Dergisi*, 16 (179), 1339-1353
- Özyurt, K. (2022), *Soruşturmanın gizliliği ve lekelenmeme hakkı*, Konya: Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi

- Schroeder, F. C. (Çeviren: C. Şahin) (1996), Ceza muhakemesinde “dürüst yargılama” ilkesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5, 1-2 (Prof. Dr. M. Şakir Berki’ ye Armağan), 269-283
- Sencer, R. F. (2013), Adil yargılanma hakkı, *İzmir Barosu Dergisi*, 78 (2), 108-173
- Şenol, C. (2011), Etkin soruşturma yükümlülüğü ve etkili başvuru hakkı, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 35-53
- Şık, H. (2012), Suçsuzluk karinesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (1), 103-145
- Şişman, G., Sarsıkoğlu, Ş. ve Savrun, N. B. (2022), *Hukuk başlangıcı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tanrıvermiş, A. (2021a), *Masumiyet karinesini genişleten bir ilke olarak lekelenmeme hakkı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tanrıvermiş, A. (2021b), *Masumiyet karinesini genişleten bir ilke olarak lekelenmeme hakkı*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi
- Tatar, E. (2008), Yasalarımızda tekzip (düzeltme ve cevap) hakkı ve uygulaması, *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 97-109
- Tozman, Ö. (2007), Suçsuzluk karinesi: Türk hukukundaki sonuçları, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XI (3-4), 315-353
- Tulay, M.E. (2021), Hükmün açıklanmasının geri bırakılması: yasal şartların yerindeliği ve kararın hukuki etkileri üzerine bir değerlendirme, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXV (4), 477-525
- Turhan, A. (2013), İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 357-378
- Uygun, O. (2011), *Çağımızın insan onuruna yönelttiği tehditler karşısında insan haklarının önemi*, Hukuk Felsefesini Yeniden Düşünmek: Hukuk Teorileri, İnsan Hakları ve Anayasalar. Maltepe Üniversitesi, s.67-97
- Uysal, C. (2017), *Ceza hukukunda suçsuzluk karinesi üzerine bir inceleme ve lekelenmeme hakkı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Ünver, Y. (2006), Ceza muhakemesinde ispat, CMK ve uygulamamız, *Ceza Hukuku Dergisi*, 1 (2), 103-205
- Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2015), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi
- Üzülmez, İ. (2005), Türk hukukunda suçsuzluk karinesi ve sonuçları, *TBB Dergisi*, 58, 41-72

Yalçın, A. (2021), *Suçsuzluk karinesi*, Ankara: Adalet Yayınevi

Yavuz, C. (2020), *İnternetteki arama sonuçlarından kişisel verilerin kaldırılması unutulma hakkı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yavuz, M. (2012), Ceza muhakemesinde ispat sorunu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 3 (9), 151-176

Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2022), *Ceza muhakemesi hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, A. (2013), Hükmün açıklanmasının ertelenmesi kurumunun aklanma hakkı açısından değerlendirilmesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (3), 130-160

Yüce, T.T. (1962), “In dubio pro reo” kaidesi, *Adalet Dergisi*, 53 (11), 1209- 1223

Yücel, Y. F. (2010), Hak ve menfaatler üzerine bir inceleme, *TBB Dergisi*, 0 (91), 335-357

Yüzer, D. (2014), Basın yoluyla adli haberlerin verilışı ve suçsuzluk karinesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (özel sayı), 1653-1694

Anayasa Mahkemesi’nin E. 2012/17 K.2012/102 numaralı ve 25.07.2012 tarihli kararı

Yargıtay 18 CD E. 2019/1547 K. 2019/10878 numaralı ve 19.06.2019 tarihli kararı

Yargıtay 10 CD E. 2021/1483 K. 2021/5741 numaralı ve 20.05.2021 tarihli kararı

Yargıtay 16 CD E.2015/4961 K. 2016/4656 numaralı ve 08.09.2016 tarihli kararı

Yargıtay CGK E. 2016/943 K.2017/223 numaralı ve 11.04.2017 tarihli kararı

Yargıtay 13 CD E. 2011/11629 K. 2011/6976 numaralı ve 30.11.2011 tarihli kararı

AYM 2019/9565 Başvuru No’ lu 14.09.2021 tarihli kararı

AYM 2019/25041 Başvuru No’ lu 14.09.2021 tarihli kararı

Yargıtay 18. CD E. 2017/4069 K.2017/14664 numaralı kararı

Yargıtay 16. CD E. 2016/7218 K. 2018/3654 numaralı kararı

Yargıtay 16. CD E. 2019/1579 K. 2019/2098 numaralı kararı

Yargıtay 16. CD E. 2020/7719 K. 2021/1082 numaralı kararı

Yargıtay CGK E. 2009/253 K. 2010/28 numaralı kararı

Yargıtay CGK E. 2017/421 K. 2018/543 numaralı kararı

Yargıtay CGK E. 2017/64 K. 2019/273 numaralı kararı

Yargıtay CGK E. 2011/326 K. 2012/90 numaralı kararı

Yargıtay 8. CD E.2013/20155 K. 2014/14792 numaralı ve 16.06.2014 tarihli kararı

Yargıtay 16. CD E. 2015/7112 K. 2016/4400 numaralı ve 28.06.2016 tarihli kararı

AYM Keskin Kalem ve diğerleri Başvuru No: 2018/14884

AYM Ali Kılık Başvuru No: 2014/15552

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.03.2021)

<https://pauctle.com/osmtr/index.php> (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/102?KelimeAra%5B%5D=insan%20o%20nuru%20kavram%C4%B1> (Erişim Tarihi: 27.03.2021)

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm_yeni.htm (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/convention>

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

<https://hukukbook.com/latince-deyimler/> (Erişim Tarihi: 05.04.2021)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041217.htm> (Erişim Tarihi: 07.04.2021)

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> (Erişim Tarihi: 09.04.2021)

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (Erişim Tarihi: 09.04.2021)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20MINELLI%20v.%20SWITZERLAND%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20MINELLI%20v.%20SWITZERLAND%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57540%22]}) (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

<http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=1662> (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

<https://kelimeler.gen.tr/lekelenme-nedir-ne-demek-210453> (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/18-ceza-dairesi-e-2019-1547-k-2019-10878-t-19-6-2019> (Erişim Tarihi: 06.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/10-ceza-dairesi-e-2021-1483-k-2021-5741-t-20-5-2021> (Erişim Tarihi: 06.05.2022)

<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/CEZA-MUHAKEMES%c4%b0-KANUNU.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2015-4961-k-2016-4656-t-8-9-2016> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8197&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2016-943-k-2017-223-t-11-4-2017> (Erişim Tarihi: 14.05.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308M1-11.htm> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5271.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/anayasa-mahkemesi/e-2019-9565-t-14-9-2021> (Erişim Tarihi: 29.05.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/anayasa-mahkemesi/e-2019-25041-t-14-9-2021> (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

<http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=1653> (Erişim Tarihi: 03.06.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 05.06.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 05.06.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/8-ceza-dairesi-e-2013-20155-k-2014-14792-t-16-6-2014> (Erişim Tarihi: 02.07.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 06.07.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 08.07.2022)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> (Erişim Tarihi: 08.07.2022)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.07.2022)

<http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=1392> (Erişim Tarihi: 27.07.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5187.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2022)

<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
(Erişim Tarihi: 17.08.2022)

<https://offcampus.anadolu.edu.tr:2081/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2015-7112-k-2016-4400-t-28-6-2016> (Erişim Tarihi: 26.09.2022)

<https://kelimeler.gen.tr/tekzip-etmek-nedir-ne-demek-298406> (Erişim Tarihi: 26.09.2022)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi:28.09.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi:17.10.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2022)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/14884> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5552> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/14884> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)

ÖZGEÇMİŞ

Aydan Ünal

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2018: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Lise 2013: Bozüyük Anadolu Öğretmen Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/yılı: Cinsiyet: Kadın Yabancı dil: İngilizce